

Nr 04/2025
Løssalg: 125,-

Imperialisme

Gnist marxistisk
tidsskrift

Etter sosialdemokratiet // Er Norge imperialistisk? // Svalbard, norsk suverenitet og folkeretten // Kina – et alternativ til imperialismen? // Fra Bandung til BRICS

Det hører også med til historien at norsk medvirkning i slavehandel og kolonisering er grunnen til at Organisasjonen for karibiske stater (CARICOM) i 2013 satte Norge på lista over stater de ønsker å rette erstatningskrav overfor.

Nr 04/2025

Nr 281 – årgang 53

Redaksjonen:

Ingrid Baltzersen (ansvarlig redaktør)

Bokredaksjon: Tore Linné Eriksen, Yngve Heiret og

Daniel Vernegg.

Anja Rolland (nettansvarlig)

Erik Ness, Jøkke Fjeldstad, Stian Bragtvedt, Kari Celius,

Unni Kjærnes, Mathias Bismo, Per Medby, Peder Østring,

Emil Øversveen og Tonje Lysfjord Sommerli.

Nummerredaksjon:

Tore Linné Eriksen, Per Medby, Yngve Heiret, Erik Ness.

Register- og regnskapsfører:

Rolv Rynning Hanssen

Abonnement: kr 420 per år

Løssalg: kr 125

Kontakt: abonnement@marxisme.no

Design: Marte Teigen

Ombrekk: Sunniva Prytz Sandnes

Forsidebilde: Frigjøringsfondet, se mer info side 4.

Trykk: X-idé as

Gnist, PB 391 Sentrum, 0103 Oslo

Bankkonto: 6276.05.28108

E-post: gnist@marxisme.no

Tlf: 988 76 578

ISSN 2535-3195 (trykt utgave)

ISSN 2535-3209 (nettutgave)

Org. nr. 975 947 947

Medlem av Norsk Tidsskriftforening

Skribenter må gi beskjed hvis de ikke ønsker artikler

i lagt ut på vår nettside: www.marxisme.no.

Redaksjonen avsluttet: 16/11-2025

Artikler & intervju

- 6 **Leder**
Imperialismen i vår tid
Av Tore Linné Eriksen
- 9 Etter sosialdemokratiet
av Neal Meyer
- 15 **Gnist-samtalen**
Er Norge imperialistisk?
av Erik Ness
- 21 Svalbard, norsk suverenitet og folkeretten
av Per-Gunnar Skotåm
- 29 Kolonialisme på norsk
av Tore Linné Eriksen
- 33 Norge, NATO og EU
av Kristine Mollø-Christensen
- 39 Vietnamkrigen og Norge
av Jorun Gulbrandsen
- 45 Odd Karsten Tveit, modig og ærlig
av Vijay Prashad
- 49 **Dikt: Våre vestlige verdier**
av Ola Bog
- 51 **Dikt: Kom ikke for nær**
av Birger Thurn-Paulsen
- 53 **Dikt: Tre Piler**
av Ola Bog
- 55 **Dikt: Monte Carlo ...**
av Sigbjørn Obstfelder
- 57 Palestina gjennom Frantz Fanons brilller
av Tore Linné Eriksen
- 63 Hvordan forstå Hamas?
av Erik Skare
- 69 Er Lenins teori om imperialismen gyldig?
av Valério Arcary
- 77 Hvordan forstå den globale imperialismen i dag?
av Federico Fuentes
- 85 Hyperimperialisme
av Tore Linné Eriksen
- 89 Straffefrihet for globale kapitalinteresser
av The Global Campaign to Reclaim Peoples' Sovereignty

- 93 Kina – et alternativ til imperialismen?
av Gustav Gillund
- 99 Hvorfor truer Vesten Kina med krig?
av Jason Hickel og Dylan Sullivan
- 103 Sørøst-Asia – fra vekstmaskin til geostrategisk brennpunkt
av Walid Manzar
- 109 Fra Bandung til BRICS
av Vegard Bye
- 117 Politisk, ikke militær løsning
av Philip Degenhardt
- 123 «Folkets jordreform» – og sosialisme
av Cira Pascual Marquina og Chris Gilbert
- 131 Karasjok – og skeiv sosialisme
av Victor Okpe
- 135 Arbeiderklassen
av Frode Bygdnes
- 139 Shoulder to shoulder. A queer history of solidarity, coalition and chaos
av Jake Hall
- A short history of trans misogyny
av Jules Gill-Peterson
- 143 Min havn og min storm
av Arundhati Roy
- 145 Western Marxism - How it was born, how it died, how it can be reborn.
av Domenico Losurdo
- 149 Israel – et land i kamp med seg selv
av Sidsel Wold
- 153 The late Marx ´s revolutionary roads
av Kevin B. Anderson
- 156 Gjør Norge greit igjen. Et manifest for å gjenreise annerledeslandet
av Mímir Kristjánsson
- 159 **Minneord** – Knut Kjelstadli
av Jørn Magdahl

Tore Linné Eriksen har vore med i redaksjonen til Gnist i fleire år, og takkar av som redaksjonsmedlem med dette nummeret. Du har prega bladet politisk, ikkje minst i dette nummeret. Den faste spalta, Bokhjørnet, vil du sjølvsgt fortsetta med.

Me takkar for innsatsen, og at du fortset å bry deg. Me har et felles mål om rettferd. Difor er me sosialistar.

Ingrid Baltzersen, redaktør

Forsidebildet er en versjon av denne plakaten fra Frigjøringsfondet ca 1968. Teksten er blitt redigert bort på forsiden.

Imperialismen i vår tid

Av Tore Linné Eriksen

Historiker og medlem i redaksjonen i *Gnist*.

Norske massemedier, toneangivende akademikere og de fleste utenrikspolitiske talspersonene i stortingspartiene har et felles verdensbilde. Mens høstens valgkamp med rette kasta lys over «Forskjells-Norge», var det knapt noen som lot til å interessere seg for «Forskjells-verden».

Samtidig som den globale kapitalismens rovdrift på mennesker og ressurser tilsløres, tales det i høytidelige stunder om en «liberal-demokratisk» verdensordning og «våre verdier» som trues av Russland, Kina og andre autoritære regimer. Dette selv om ulikheter i makt, formue, levekår og klimakrisa er enda mer groteske og dødbringende i den globale, kapitalistiske verden.

Denne tilsløringa gjør det mulig å unngå å stille spørsmålet om hva det betyr å være en del av et system som driver rovdrift på mennesker, miljø og ressurser i hele verden. Det befester også inntrykket av at det finnes en slags regelbasert verdensordning. I virkeligheten er dette et kodeord for regler utforma i kapitalismens

sentrum, det globale Nord, og som derfor er noe annet enn en verdensordning basert på folkeretten.

Fribillett til folkemord

Ikke noe illustrerer dette tydeligere enn den fribilletten som er gitt Israel til å utføre et apartheid-basert folkemord. En annen konsekvens er at det opprettholdes en myte om «det gode Norge», styrt av småstatsidealisme, internasjonale forpliktelser, folkerett, respekt for naturen, solidariske verdier, diplomati, bærekraftig utvikling og retten til å utdele fredspriser.

Sjøl om det har vært enkelte motkrefter, ikke minst fra partier og organisasjoner som stiller seg på det palestinske folkets side, kan det vanskelig sies at den anti-imperialistiske arven står like sterkt som tidligere på den breie venstresida her hjemme. Et stort tilbakeslag for ulike varianter av fredsbevegelse fant sted da SV i regjering i 2011 velsignet bombe-flyene som la Libya i grus, medvirket til krigsforbrytelser og destabiliserte en hel region.

I årets siste utgave av *Gnist* har vi satt oss som mål å belyse temaer som er livsviktige for klodens framtid. Vi er mange som mener at den sosialistiske venstresida burde ha vært langt bedre til å løfte fram denne virkeligheten. Det

er mange – ikke bare norske – stemmer å lytte til.

Hyperimperialisme

Det er en god start å finne ut hvordan verden ser ut gjennom brillene til «Tricontinental Institute for Social Research». Det er et ledende forsknings- og aktivistsnettverk med avdelinger i både Asia, Afrika og Latin-Amerika, der inderen Vijay Prashad er en nøkkelperson. Det er herfra vi har henta nøkkelbegrepet «hyperimperialisme», som viser til en aggressiv fase der USA, landets allierte og vestlige kapitalinteresser kjemper med alle midler for å bevare sin økonomiske og militære makt. Mange studier og rapporter viser til hvordan det økonomiske og industrielle tyngdepunktet allerede er forskjøvet i retning av Kina og andre deler av det globale Sør, og at den historiske kontrollen over det internasjonale finanssystemet og teknologisk utvikling er i ferd med å nærme seg et vippepunkt.

Tilbake står det imperialistiske systemets ubestridte militærmakt, USA, som Nato og alliansens partnere rundt om i verden styrker for å bevare så mye som mulig av sin historiske dominans fra kolonitida og Den kalde krigen. Studier av hyperimperialismens kraft handler også om muligheten for samarbeid innafor BRICSs-nettverket, et tema som belyses ytterligere av statsviteren Vegard Bye i en oversiktsartikkel. Et sentralt tema er her hvilken utviklingsretning Kinas Kommunistiske Parti velger. Mens det fra «Tricontinentalen» gjerne understrekes at Kina trolig vil utvikle seg videre som en motkraft, er dette bildet ikke like entydig i samtalen med Kina-kjenner og journalist Gustav Gillund. Dette er et av de områdene hvor diskusjonen når høye bølger på den internasjonale venstresida.

Der hvor det er undertrykking og krig, er det også motstand i mange ulike former. Her har vi latt oss inspirere av blant annet De jordløse landarbeidernes bevegelse (MST) i Brasil, kvinneaktivister i flere land i Sør, det palestinske folket, frigjøringsideologen Frantz Fanon og imperialismanalytikere som Adam Hanieh og Jason Hickel. De gir oss ei nødvendig ramme for å avkle ideologiske vrangforestillinger om kapitalisme med et «menneskelig ansikt».

ei nødvendig ramme for å avkle ideologiske vrangforestillinger om kapitalisme med et «menneskelig ansikt».

Slik historikeren Helge Ryggvik viser i *Gnist*-samtalen i dette nummeret, er dette temaer som også bør stå sentralt når sosialistiske strategier og kamp for meningsfulle reformer skal føres i vårt eget land. Det er ikke grenser for spørsmål som må stilles.

Er det for eksempel mulig å se bort fra at Statens Petroleumsfond Utland, Oljefondet, er et resultat av gambling i kasinokapitalismen, naiv tillit til systemets krisefrie liv og fortsatt brenning av fossil energi som koker kloden? I ei tid med nyfascistiske strømninger – og en høyst uberegnelig president – bør det minnes om at Oljefondet har 18 000 milliarder kroner plassert i statsobligasjoner i USA. Det svarer til ni prosent av fondets portefølje. Ved inngangen til 2025 var mer enn halvparten av fondet

plassert i USA.

Det er interessant å merke seg at et notat fra det liberalistiske reklamebyrået Civita, ført i pennen av Steinar Juel, spør om vi kan komme i en situasjon der president Donald Trump kan true med å beslaglegge deler av fondet – eller true med lavere rente – for å tvinge oss til å etterkomme hans politiske ønsker.

En god del av de 23000 milliardene stammer fra grunnrente på oljeressurser, men mer kommer fra profitt som bygger på utbytting av arbeidsfolk og plyndring av naturressurser. Det handler ikke bare om private kapitalinteresser, men om den norske staten som en imperialistisk spydspiss gjennom Oljefondet og selskaper som bl.a. Equinor, Yara/Hydro og Telenor. Og hva med Norge og folkeretten på Svalbard og de nye sjøveiene i nord, rett til og fra Asia, som Per-Gunnar Skotåm skriver om?

Tidligere Nato-generalsekretær, Jens Stoltenberg, er påtroppende leder for det hyperkapitalistiske – og lukkede – nettverket med navnet Bilderberg-gruppa. Det er heller ikke uten betydning at utenriksminister Espen Barth Eide har ei fortid som en av direktørene i World Economic Forum med årlige Davos-stevner. Der var han vikar, mens Høyre-politikeren Børge Brende satt i regjering. Også dette er en del av «den norske modellen».

Det er ikke privat eller moralistisk å minne om at fattigfolk i Sør mister dør på grunn av tørke, oversvømmelser og stigende havnivå. Som kjent er det en elite med privatfly, luksusyachter og enorme boliger som *per capita* bærer størst ansvar. Men det store flertallet stemmer på partier som vil «utvikle» istedenfor «å avvikle» produksjonen av gass og olje, sjøl om rask omstilling er nødvendig for sikre utsatte arbeidsplasser.

Den ovennevnte studien fra «Tricontinen-

tal» legger stor vekt på militarisering, Nato-baser og risikoen for at økonomiske utfordringer møtes med militær aggresjon. Som det heter: Også en døende hest kan sparke. Dette burde spore til en intensivert motstand mot Nato-baser på norsk jord, norske fregatter i Sør-Kinahavet og deltaking i øvelser med bruk av folkerettsstridige masseødeleggingsvåpen? Som det går fram av artikkelen til Kristine Mollø-Christensen, skjer det nå ei markant militarisering av EU og et ønske hos mange medlemsland om å styrke det institusjonaliserte partnerskapet med Nato. På samme måte bør EU/EØS-debatten også handle om unionens brutale Frontex-system, samarbeid med autoritære regimer for å hindre migrasjon og bytte av bistannd mot adgang til fiskeressurser og strategiske mineraler.

Global apartheid

Også andre spørsmål trenger seg på. Er det ikke også slik at småbønder, jordløse landarbeidere eller industriarbeidere uten fagforeningsrettigheter i Sør er blant «de virkelige verdiskaperne», det vil si dem som uten fagforeningsrettigheter produserer billig elektronikk, biler, kaffe og frukt til norske forbrukere i alle samfunnsklasser? Hvordan ville prisene på matvarer og elektroniske dingser vært om en times arbeid i Norge blei bytta mot en time med samme lønn i det globale Sør? Det minner mer om global apartheid enn om et globalt system der «felleskap nytter». Er det kanskje ikke slik at solidaritet også må bety felles arbeiderkamp på tvers av landegrensene, og at dette er ei forutsetning for at Norge skal «bli greit igjen»?

I all beskjedenhet håper vi med dette nummeret å bidra med analyser og opplegg til diskusjoner, sjøl om det foreløpig er flere spørsmål enn klare svar.

Etter sosial- demokratiet

Jacobin

Jacobin er en ledende stemme på den amerikanske venstresiden, og tilbyr sosialistiske perspektiv på politikk, økonomi og kultur. Det trykte magasinet utgis hvert kvartal og når 75 000 abonnenter. I tillegg har de et nettpublikum på over 3 000 000 i måneden. Denne artikkelen ble publisert på nettsida, jacobin.com 19. september i år.

Utgivelsen av Jacobin magazine er et lyspunkt i mørke tider. Hvert nummer byr på inngående, livlige diskusjoner og analyser av saker av stor betydning, fra et tankefullt venstreorientert perspektiv som er forfriskende og altfor sjeldent. Et virkelig imponerende bidrag til fornuft og håp.

– Noam Chomsky

Av

Neal Meyer

Medlem av New York City Democratic Socialists of America. Han er medforfatter av nyhetsbrevet Left Notes som skriver om politikk, arbeiderbevegelsen og filosofi fra et demokratisk-sosialistisk perspektiv.

Vi står i dag overfor utfordringen med å bygge den typen sosialistisk bevegelse og parti som ikke vil gi etter i et øyeblikk av brudd med det kapitalistiske systemet.

Hva skulle til for å gå fra reformer innenfor det kapitalistiske systemet til et demokratisk sosialistisk samfunn?

Mange på venstresida i USA ble med fordi de ble inspirert og organisert av Bernie Sanders program for en «politisk revolusjon». Selv om det kan høres altfor optimistisk ut i en spesielt vanskelig tid, tror jeg at en regjering valgt på dette programmet en dag i fremtiden er fullt mulig.

Essensen i programmet til Bernie Sanders er kjent og er i realiteten programmet til den demokratiske, sosialistiske venstresida i USA. Det inkluderer Medicare for All, en Green New Deal for å møte klimakatastrofen, nye arbeidslover for å styrke fagforeningene, og mer. Dette er ikke bare de facto-programmet til vår nye sosialistiske bevegelse – det er et program med bred, folkelig støtte.

En venstre regjering som jobber for å gjennomføre et slikt program for en politisk revolusjon, vil møte alle slags utfordringer: hard motstand fra næringslivet, nådeløse angrep fra de store mediene og kraftige angrep fra sentrum og høyresiden. Likevel er en eventuell seier for et slikt program ikke umulig å forestille seg. Det er ikke mer radikalt enn reformprogrammer som tidligere er blitt kjempet fram og realisert i mange land over hele verden.

For mange, om ikke de fleste av oss i den sosialistiske bevegelsen, er det denne horisonten vi mer eller mindre arbeider mot hver dag. Hovedspørsmålet vårt er: Hvordan kan vi bygge en bevegelse som er i stand til å vinne slike reformer.

Fra reformer til strukturelle endringer

Naturligvis har vi også de langsiktige spørsmålene om sosialistisk strategi i tankene. Her ligger det flere teoretiske utfordringer og det åpenbare spørsmålet: Finnes det en «demokratisk vei» til sosialisme – en vei som beveger seg fra et reformprogram som i stor grad vinnes innenfor kapitalismens logikk, til et program med strukturelle endringer for å endre selve systemet?

Disse strukturelle endringene i det kapitalistiske systemet styrker arbeiderklassen og utvider offentlig sektor på en måte som truer kapitalistisk eierskap i stor skala – for eksempel nasjonalisering av finanssektoren og de største selskapene. Dette mer radikale programmet inkluderer også ekspropriasjon av de store familieformuene – et endelig brudd, med dagens språkbruk, med oligarkiet og avskaffelsen av milliardærklassen. Bare et slikt program kan knuse den enorme makten som en liten elite av investorer har over livene til milliarder av mennesker, og legge til rette for en radikal demokratisering av samfunnet.

Utfordringen her er at når en sosialistisk regjering og bevegelse beveger seg i retning av systemiske endringer — for å gjøre «despotiske inngrep i eiendomsretten», slik Karl Marx og Friedrich Engels uttrykte det i *Det kommunistiske manifest* — vil det komme et punkt hvor videre framgang utløser et virkelig oppgjør med kapitalen. Systemiske endringer som nasjonalisering av de største finansinstitusjonene utgjør en eksistensiell trussel mot kapitalen som helhet på en måte som, for eksempel, Medicare for All ikke gjør.

Å teste grensene for reform

Dette oppgjøret kan ta form av anti-kapitalistiske streiker, halvt lovlige forsøk på å destabi-

Finnes det en «demokratisk vei» til sosialisme – en vei som beveger seg fra et reformprogram som i stor grad vinnes innenfor kapitalismens logikk, til et program med strukturelle endringer for å endre selve systemet?

lisere en sosialistisk administrasjon – til og med forsøk på å styrte en demokratisk valgt regjering med makt. Dette har vært en utfordring i en eller annen form for enhver mer ambisiøs venstre regjering – fra Folkefronten i Frankrike på 1930-tallet til Salvador Allendes regjering i Chile på 70-tallet, og mange flere.

Vi vet ikke nøyaktig hvor disse grensene går – hvor utfordringer mot kapitalen ikke bare fremkaller motstand, men også herskerklassens vilje til å forsøke å styrte en demokratisk valgt regjering. Å finne disse grensene er det Ralph Miliband og Marcel Liebman hadde i tankene i sitt klassiske essay *Beyond Social Democracy* da de sa at en sosialistisk regjering oppgave er å «teste grensene for reform».

Det avgjørende spørsmålet er hva svaret fra en sosialistisk regjering er, når disse grensene nås. Vil den trekke seg tilbake og vike unna, slik sosialdemokratene på 1970-tallet gjorde i forsøk på å finne et kompromiss med kapitalen? Eller vil en slik regjering gå lenger, mobilisere folkelige krefter til støtte for et mer radikalt program? Vil den akseptere risikoen som følger av et virkelig oppgjør med kapitalen, et

brudd med hvordan ting alltid har vært gjort, med usikkerheten og farene det innebærer?

For oss som tror at

a) disse grensene faktisk eksisterer, og at kapitalen ikke vil tolerere sin egen avskaffelse gjennom gradvise skritt, og

b) at når disse grensene nås, vil videre konflikt – og ikke retrett – være veien å gå, er spørsmålet hvordan vi strategisk kan forberede oss. Forberedelse er spesielt vanskelig siden det er umulig å forutsi nøyaktig hvor grensene for reform ligger, når de vil bli nådd og under hvilke betingelser.

Dersom dette er riktig, står vi i dag overfor utfordringen med å bygge en type bevegelse og parti som ikke viker i et slikt øyeblikk med brudd. Hvis det finnes en «demokratisk vei» til sosialisme, trengs et parti med medlemmer som strategisk er forberedt på å finne og ta den veien, vel vitende om risikoene det innebærer. For å bruke en grov metafor: Hvis vi ikke vet detaljene om veien vi skal kjøre på, er det klokt å finne og forberede et kjøretøy for de mest sannsynlige og vanskelige forholdene.

Å lære av sosialdemokratiet

Her er det viktig å trekke lærdom av feilene til de sosialdemokratiske partiene i det tjuende århundret – uten å se bort fra deres mange seire. Miliband og Liebmanns *Beyond Social Democracy* er spesielt nyttig på dette punktet. De oppsummerer det jeg vil kalle to hovedfeil hos de sosialdemokratiske partiene — og de lærdommene vi bør trekke fra dem.

For det første var de preget av en gjennomgående tvetydighet – særlig i etterkrigstiden – når det gjelder offentlig eierskap, nasjonalisering og ekspropriasjon som en grunnleggende del av det sosialistiske prosjektet. Denne motviljen mot å utfordre kapitalens eiendomsrett

førte til at disse partiene til slutt redefinerte sosialisme, fra å være en ny samfunnsorden som skulle realiseres i fremtiden, til et sett med verdier og en solidaritetsånd som kunne sameksistere med kapitalismen i nåtiden.

Lærdommen her er relativt enkel: Partier som er ambivalente om målet om å demokratisere den økonomiske makten, vil aldri se behovet for å bevege seg mot – langt mindre gjennomføre – et brudd med kapitalismen.

For det andre var de sosialdemokratiske partiene preget av en tendens til å begrense grasrotaktiviteten til partimedlemmer og aktivister.

Partiene kanaliserte alt arbeid inn i den parlamentariske arenaen – for til slutt å gjøre aktivistene maktesløse i egne partier. Dermed undergravde de den folkelige styrken som i utgangspunktet hadde brakt dem til makta. De svekka bevegelsene sine, og reduserte dem stadig til et lite fellesskap av toppledere og folkevalgte på den ene siden og en masse av demobiliserte støttespillere på den andre. En slik bevegelse vil ikke ha den folkelige styrken som trengs for å styrke den nødvendige makta for å drive en framtidig regjering gjennom alvorlige utfordringer – verken i en overgang til sosialisme, eller i kampen for mer grunnleggende reformer.

Partiene kanaliserte alt arbeid inn i den parlamentariske arenaen – for til slutt å gjøre aktivistene maktesløse i egne partier.

Å vurdere vår bevegelse

Å bygge en bevegelse som unngår disse feilene, er avgjørende for å skape en robust bevegelse for demokratisk sosialisme. Denne idéen reiser to spørsmål.

Det første spørsmålet: I hvor stor grad har vi egentlig forstått de enorme, langsiktige utfordringene i prosjektet vi har begynt på?

For altfor mange betyr sosialisme fremdeles offentlige bibliotek og skoler. Oppgaven til en ny sosialistisk bevegelse er å popularisere en langt mer ambisiøs forståelse av hva vi sikter mot. Vi må utvikle en versjon av sosialismen som er mer enn solidaritet og fellesskap, selv om de verdiene er viktige, og som behandler sosialismen som en destinasjon – et annet samfunn der offentlig og kooperativt eierskap over økonomien dominerer. Og arbeidet mot det målet begynner nå, ikke en gang i fremtiden.

Det andre spørsmålet: I hvor stor grad er de ledende kreftene i vårt nye sosialistiske prosjekt ukomfortable med å stå i spissen for en høylytt, ofte uregjerlig massebevegelse?

Appellen til politiske bevegelser som legger nesten all makt i hendene på en autonom leder eller en liten ledergruppe – slik vi har sett i Spania rundt Podemos og i USA rundt Bernie Sanders – er at venstreorienterte politikere kan stille til valg samtidig som de holder en ofte udisiplinert aktivistbase på armlengdes avstand. Men uten den diskusjonen og utviklingen av medlemmer som bare kan finne sted i masseorganisasjoner med medlemskap, legger slike bevegelser begrensninger på sin egen vekst.

Det er til den amerikanske venstresidens ære at vi har bygget Democratic Socialists of America. Til tross for alle våre problemer er det et sted der det vokser fram nye venstreledere i fagforeninger, sosiale bevegelser og – potensielt – den neste ordføreren i New York.

Bare en organisert bevegelse med hundretusener av grasrotaktivister vil kunne bygge mobilisere og handle for:

a) å holde sosialistiske ledere fast ved det egentlige målet om å bygge et nytt samfunn.

b) å skape den typen forstyrrende energi som vil være nødvendig i en periode med brudd for å overvinne kapitalens motstand.

Alle som beveger seg inn i slike strategiske spørsmål, erkjenner den abstrakte, åpne og nødvendigvis uavsluttede karakteren av disse debattene. Det hører med når man spekulerer på hendelser som ligger så langt fra våre konkrete oppgaver og utfordringer i dag. Verdien av disse refleksjonene er at de spiller en rolle når rammene for debatten og forventningene til vårt voksende felles politiske prosjekt legges.

Vi kan ikke vite eller forutsi når og hvor vi vil møte de hardere grensene for reform. Derfor er det avgjørende å forstå og diskutere hvorfor grensene finnes i utgangspunktet, og hva tenker vi å gjøre når vi møter dem.

(Denne artikkelen ble publisert 1. september i år på *Jacobine.com*.

<https://jacobin.com/2025/09/social-democracy-socialism-transition-reforms>.

Oversatt av Erik Ness, *Gnist*)

Foto: Erik Mamen / Rødt / Facebook

Rødt på turné med tannhelsebussen mars 2025.

Gnist-samtalen: Er Norge imperialistisk?

Radikale i Norge kaller seg antiimperialister og deltar i demonstrasjoner og aksjoner til støtte for palestinerne. Vi sier med stolthet at vi er mot USA-imperialismen over hele verden, mot NATO og mot EU – men for FN.

Gnist har intervjuet historikeren og medlem av Internasjonale sosialister, Helge Ryggvik, om Norge i en imperialistisk verden. Er Oljefondet våre sparepenger?

Intervju med

Helge Ryggvik

Historiker og medlem av Internasjonale sosialister.

Av Erik Ness

Redaksjonsmedlem i Gnist.

Erik Ness: Har Norge svin på skogen som gjør at Norge bør kalles imperialistisk?

Helge Ryggvik: Ja, helt klart, men selv mange på venstresiden har problemer med å ta det innover seg. Norge er et lite land, og små land kan vel ikke være imperialistiske? Norge har dessuten selv lange tradisjoner med å slåss for nasjonal frigjøring, imot utenlandsk dominans – mot Danmark, mot Sverige. Ja, under andre verdenskrig også mot en okkupant, Tyskland. Denne forhistorien spilte en mobiliserende rolle da flertallet stemte nei til EU i 1972 – og i 1994. Både *Klassekampens* Mari Skurdal og Civitas Kristin Clement skrev for et par år siden neste likelydende artikler om den «gode norske nasjonalismen».

Og har ikke Norge tradisjonelt vært en råvareproducent? Er det ikke typisk for råvareproduserende land å være et offer for imperialism, heller enn å være imperialistisk selv?

Erik: Hva mener du med imperialism?

Helge: Mange kommunister og sosialister starter gjerne med Lenins teser når imperialism skal defineres. Fordi tiden etter det forrige århundreskiftet er et skremmende eksempel på hvordan imperialistisk rivalisering kan lede til en verdenskrig, er det verdt å lese hva som ble skrevet på den tiden. Lenin var ikke den eneste. Bukharin, Hilferding, Hobson skrev også mye bra.

Men la oss holde oss til essensen hos særlig Lenin og Bukharin; nemlig at imperialismen er et naturlig stadium i kapitalismens utvikling. Lenin brukte betegnelsen «det høyeste stadiet».

Er Norge imperialistisk?

Siden verdenskapitalismen, og også imperialismen, har vært gjennom mange stadier etter det, kan det diskuteres hvor riktig det var. Men kjernen i forståelsen er ganske opplagt: Kapitalisme er et ekstremt ekspanderende system. Kapitalister lokalisert i ett land vil alltid komme til et punkt hvor de ikke kan øke kapitalakkumulasjon innenfor egne landegrenser.

Et selskap som bruker sin økonomiske makt til å presse igjennom bestemte politiske endringer når det opererer i et annet land, opptrer imperialistisk. En slik imperialistisk intervensjon blir dypere hvis selskapene, som de nesten alltid gjør, utnytter den politiske, økonomiske og militære makten til deres hjemstater for å fremme egne interesser i andre land. Men som vi kjenner fra historien, vil det ofte være de kapitalistiske statene som er de sterkeste drivkreftene. Ved å bruke militær og politisk makt tilrettelegger de for de kapitalistene som de selv lever av.

I tiårene etter andre verdenskrig har venstresidens fokus når det gjelder imperialismen, vært rettet mot vestlig utbytting i fattige land i Sør. Sovjetunionen var en slags motmakt, men med egne imperialistiske trekk. Invasjonen i Afghanistan var ikke det eneste eksemplet på det. I dag, hvor kapitalakkumulasjonen har nådd et langt høyere nivå også utenfor den vestlige sfæren, ser vi med Kina i spissen en enda sterkere rivaliserende, imperialistisk motmakt. Det er dette som gjør verdenssituasjonen så farlig. En ny storkrig virker å komme nærmere.

Erik: Men vil ikke Norge uansett være en liten brikke i en slik rivalisering mellom stormaktene?

Helge: Når Norge opptrer som imperialist i dag, foregår det først og fremst gjennom

NATO-medlemskapet og en tett integrering i et globalisert kapitalistisk, vestlig dominert økonomisk system. Men det er viktig å forstå hvilken rolle Norge spiller innenfor et slikt system og hvordan norsk kapitalekspansjon skaper en norsk imperialistisk offensiv. Da er det viktig å kjenne det norske borgerskapets karakter som i dag inkluderer den store mengden statlig kapital.

Fra dansketiden

Norge har et borgerskap som går tilbake til dansketiden. Det finnes kjøpmannsslekter i Bergen med aner helt tilbake til slavetiden. Men på slutten av 1700-tallet, samtidig med den kapitalistiske industrialiseringen av ikke minst Storbritannia, hadde danske og andre utenlandske investorer store skogeiendommer i Norge. Slik sett fantes det elementer av imperialistisk rovdrift på norske råvarer som lokalbefolkningen fikk lite igjen for. Etter 1814 ble imidlertid disse familiene assimilert inn i et fremvoksende norsk borgerskap. På slutten av 1880-tallet hadde akkumulasjonsprosessen i norsk trelastnæring kommet så langt at norske kapitalister kjøpte skog og etablerte drift i Finland så vel som langt nord og øst i russiske Sibir. Her opptrådte de på samme imperialistiske vis som deres forfedre en gang hadde opptrådt i Norge. Den første som påpekte at dette dreide seg om en slags imperialistisk drivkraft, var faktisk Høyre-historikeren Francis Sejersted.

Til havs

I den andre halvparten av 1800-tallet hadde skipsfart overtatt som den viktigste kapitalistiske næringen i Norge. Rederne hadde en sterkere norsk forankring enn «plankeadelen». Mange etablerte seg som småkonger i store

og mindre byer langs norskekysten. Mange var også involvert i byggingen av skip. Men siden inntektene fra selve skipsfarten kom fra salg av tjenester og handel, ikke direkte utbytting av arbeidere i andre land, bidro ikke det til ambisjoner om norske landkrav. Men for å kunne operere fritt på verdenshavene, var rederne avhengige av å holde seg inne med den til enhver tid dominerende, maritime makten. Delvis av samme grunn var det avgjørende å befinne seg innenfor det dominerende handelsregimet. Rederstanden har derfor siden vært en pådriver for at den norske staten skulle holde seg inne med den til enhver tid dominerende makten på havene.

Dette har egentlig ikke forandret seg mye. Når Norge nå går til innkjøp av nye fregatter, er tankegangen den samme. Kommandørkaptein Steinar Paulsen skrev nettopp i *Forsvarets Forum* at med den store norske handelsflåten er det avgjørende for Norge «å sikre fri ferdsel på alle hav». Skipene vil imidlertid inngå i en britisk hangarskipstyrke som er tiltenkt å kunne operere under NATO-kommando i en eventuell konflikt med Kina i Asia.

Erik: Hva med tida mellom de to verdenskrigene?

Helge: I den perioden ser man fremveksten av en særegen, lokal, norsk imperialistisk offensiv. Denne var dels drevet frem av imperialismens ideologiske tvillingbror: nasjonalismen. Det mange historikere har beskrevet som den norske ishavsimperialismen, hadde også en økonomisk dimensjon. Med fremveksten av kapitalistisk drevet hvalfangst fikk Norge økonomiske interesser både i nordområdene og i Antarktisk hvor konsentrasjonen av ressurser var stor. Hvalfangsten var en slags blanding av

skipsfart, råvareutvinning og industriell virksomhet til havs. Den hadde for øvrig sitt gjennombrudd allerede på slutten av 1800-tallet.

Fiskernes opprør i Mehamn i 1903 mot denne næringens hensynsløse rovdritt på ressursgrunnlaget langs finnmarkskysten, hadde karakter av å være et slags anti-imperialistisk opprør mot kapitalkrefter i sør. Opprøret vant frem og gjorde hvalfangst langs kysten forbudt. Næringen ekspanderte da i stedet til andre havområder. Den stoppet ikke før hvalene i verdenshavet var nær å bli utryddet.

Jeg trenger ikke redegjøre for undertrykkelsen av samene både før og etter det inspirerende Meham-opprøret i dette tidsskriftet. Det bør være klart for venstresiden at den brutale fornorskningsskampanjen både var klassisk

Kapitalister lokalisert i ett land vil alltid komme til et punkt hvor de ikke kan øke kapitalakkumulasjon innenfor egne landegrenser.

imperialistisk, nasjonal undertrykkelse, samtidig som det var en del av en ekspansjonistisk norsk politikk for å sikre territorier i nord.

Gjør Norge stort igjen

Historien om norsk ishavsimperialisme er lang. I en tid når Trump truer med å okkupere Grønland, er det verdt å minne om at den norske regjeringen i 1931 støttet en privat okkupasjon av Øst-Grønland. Parolen var den samme som for Trump i dag: Gjør Norge

stort igjen. Nasjonalistene drømte seg tilbake til vikingetiden og «Norgesveldet» tidlig i den norske middelalderen. *Dagbladet* og *Tidens Tegn* (VG) støttet entusiastisk okkupasjonen. Heldigvis valgte regjeringen å akseptere en internasjonal rettssak i stedet for militær konflikt med Danmark. Det var frustrasjonen med dette som bidro til at forsvarsminister Quisling dannet sitt eget parti, Nasjonal Samling. På andreplass på Oslolisten var nazisten Adolf Hoel, stifteren av Norsk Polarinstitutt og den store strategen bak norsk ishavsimperialisme. Til tross for NS-medlemskapet og en tydelig nazistisk, rasistisk ideologi la han premisser også for Arbeiderpartiets nordområdepolitikk både rett før og rett etter andre verdenskrig.

Blant forskere og andre som i dag forholder seg til havspørsmål, er det vanlig i si at mens Norge i de fleste sammenhenger regnes som et lite land, er Norge en stormakt når det gjelder havspørsmål. Med interessen for oljen på kontinentalsokkelen og nå havbunnsmineralene i dype havområder helt inn i Grønlandshavet og opp til områdene vest for Svalbard, har den norske staten de siste tiårene drevet en intens imperialistisk ekspansjon i verdenshavene. Det geopolitiske spillet Norge bedriver i disse områdene, er langt farligere for verdensfreden, livet i havet og klimaet enn Norge noen gang har vært i stand til.

I strid med det som var grunnideen da FNs Havrettstraktat ble vedtatt i 1981, at verdens dyphav tilhørte hele menneskeheten, har Norge bedrevet en ekspansiv land- eller «dyp-havspolitikk» der offeret ikke minst er naturen.

«Oljealderen»

Erik: Hvilken betydning har oljen hatt for utviklingen av den norske kapitalismen og det du kaller norsk imperialisme?

Helge: Det er liten tvil om at den norske kapitalismens karakter har endret seg radikalt med «oljealderen». Det er stor forskjell på den norske statens økonomiske grunnlag i dag hvis man sammenligner med den under kampene mot EF i 1972. Oljenæringens første år var preget av kamp mot utenlandsk dominans. Fra tidlig på 1990-tallet og frem til i dag har det økonomiske fundamentet vært knyttet til at norske, imperialistiske trekk har nådd et helt nytt nivå, mye på grunn av Oljefondet.

Det dreide seg ikke bare om at norske selskaper ble integrert i en stadig mer globalisert kapitalisme. Den norske staten brukte også store ressurser på å støtte norske bedrifter i prosjekter som hadde en klar imperialistisk karakter. De verste eksemplene på denne drivens imperialistiske karakter kom allerede på slutten av 1990-tallet og tidlig på 2000-tallet. Jens Stoltenberg ble i 1996 intervjuet i *Dagsrevyen* mens han skuet ut over havet i Aserbajdsjan. Han sa at pengene i den norske statskassen om noen år ville komme herfra. Lederen for fagorganiserte norske oljearbeidere, Terje Nustad, hadde en bedre analyse: «Vi ser på det norsk oljevirkosomhet driver med, som moderne vikingetokter.» På denne bakgrunnen er det ikke overraskende at den norske staten støtter opp om NATOs «out of area»-strategi fra slutten av 1990-tallet.

På 1990-tallet ledet Statoil, Norsk Hydro og Saga, sammen med en rekke store oljeleverandører, an i denne utviklingen. Men også mange andre selskaper var med. Typisk for disse var en sterk statlig tilknytning. Det gjaldt for eksempel selskaper som Telenor, deler av det gamle Hydro-konsernet og i de senere årene Statskraft.

Oljefondet

Erik: Vi kommer ikke unna spørsmålet om Oljefondets betydning for Norge og norsk økonomi.

Helge: Fra tidlig på 2000-tallet og frem til i dag har det økonomiske fundamentet vært knyttet til at norske imperialistiske trekk har nådd et helt nytt nivå, mye på grunn av Oljefondet.

Det er åpenbart et ekstremt viktig krav fra Palestina-bevegelsen at Oljefondet trekker seg ut av Israel. Norske investeringer i Israel er i selskaper som er direkte involvert i krigsøkonomien eller i hvilken som helst annen økonomisk virksomhet. De styrker Israels undertrykkende, militære makt – og pågående folkemord. Utbyttet som hentes ut både direkte og indirekte, er basert på utbytting av palestinere.

Mange radikale bruker politiske argumenter om at Oljefondet skal brukes for å skape en bedre verden. De bør merke seg at å bruke økonomisk makt på den måten, i seg selv inneholder elementer av imperialismen – selv om intensjonene kan være de beste. De som tror at dette er «sparepengene våre», lever i beste fall på en illusjon.

La oss ta utgangspunkt i en marxistisk analyse av hva Oljefondet egentlig er. Det startet med innskudd fra oljeinntekter som oversteg det som skulle til for å sikre norske oljeselskaper og oljeleverandører gigantoverskudd og utbetaling av rimelig bra oljearbeiderlønnin-ger. En vesentlig del av oljeinntektene hadde dessuten gått inn i statsbudsjettet. Pengene som ble satt inn i Oljefondet, dreier seg derfor utelukkende om grunnrente. Grunnrente oppnår den som har eierkontroll over spesielt rike ressurser fra naturens side. Men de ekstra pen-

gene det dreier seg om, vil som Marx ville ha påpekt, være hentet fra de i utlandet som må betale mye mer enn det det koster å utvinne ressursene – altså i bunn og grunn blodslitet til arbeiderne som har skapt verdiene der.

Idag består imidlertid mer enn 60 prosent av de årlige inntektene til Oljefondet av utbytte fra tusener av selskaper rundt omkring i verden der fondet eier aksjer. Fra et marxistisk ståsted består et slik overskudd utelukkende av kapitalistisk utbytting av verdens arbeiderklasse. Som verdens største, suverene kapitalfond har Norge tilranet seg en enorm makt. Men det betyr samtidig at ingen annen stat i verden har en tilsvarende økonomisk interesse av at dagens kapitalistiske utbytting og imperialistiske system fortsetter som før. Tenk hvis arbeiderne utenfor Norge skulle starte en massiv streikebølge som reduserer kapitalistenes profitter.

Et krav om at den norske staten bruker sin kapitalmakt til å trekke seg ut av det krigførende Israel, er selvsagt ikke en form for snill norsk imperialismen. Men alt annet enn at all verdi av salget går til palestinerne, som er utbyttet, vil være en billig, moralsk rensking.

Norge skylder palestinerne hele aksjeutbyttet fra Oljefondets investeringer frem til et salg. Hvis Norge selger aksjene med gevinst, bør overskuddet tilfalle palestinerne. Hvis Norge selger seg ut med tap, vil effekten kun være at andre kapitalister kommer inn og tar over utbyttingen der den norske staten slapp. Uansett bør inntektene fra et slikt salg gå til palestinerne sak.

Tenk om arbeiderne tar kontroll over produksjonsmidlene, altså innfører virkelig sosialisme. Da vil Oljefondets verdi falle til null over natten.

Svalbard, norsk suverenitet og folkeretten

Foto: Ukjent / Sysseimannens arkiv. (Public domain).

Fritz Wedel Jarlsberg signerer Svalbardtraktaten på vegne av Norge i Paris 9. februar 1920.

Av

Per-Gunnar Skotåm

var forsvarspolitisk talsmann i AKP og RV i mange år og var sentral i å utvikle forsvarspolitikken til Rødt. Han har representert Rødt Nordland og Rødt Fauske i flere perioder i fylkesting, kommunestyre og formannskap.

Svalbardtraktaten trådte i kraft for 100 år siden og ga Norge suverenitet over øyriket. Traktaten er en del av den internasjonale folkeretten. Den har ingen reservasjoner til norsk suverenitet, men pålegger Norge å følge bestemmelsene i traktaten. To av de viktigste er likebehandling av alle stater og deres innbyggere når det gjelder opphold og næringsvirksomhet samt bestemmelsen om at Svalbard ikke skal brukes i krigsøyemed. Om Norge ikke forsvaret disse bestemmelsene kan norsk suverenitet risikere å bli utfordret.

En satellitt i bane rundt jorda som passerer over begge polpunktene, har en omløpstid på ca. 90 minutter. Fordi jorda roterer under den, vil den ha dreiet ca. 1/16 del for hvert omløp. Det vil si at i løpet av ett døgn har satellitten gått rundt jorda 14–16 ganger og kan dekke (skanne) omtrent hele kloden i løpet av ett døgn.

Ved hvert polområde på Svalbard og i Antarktis på Dronning Mauds Land har Norge etablert nedlastingsstasjoner for data fra satellittene i jordomløp over polpunktene. Dette gjør at data fra satellittene kan lastes ned omtrent hvert 45. minutt, som via radio og fiberoptiske linker kan nå kunden/brukeren

innen 30–40 minutter etter nedlasting. Hovednedlastingssted er SvalSat på Svalbard. Både den og TrollSat i Antarktis er eid av Kongsberg Satellite Services (KSAT) som igjen er eid av Kongsberg Defence and Aerospace, som igjen er eid av Norwegian Space Center, som er eid av Næringsdepartementet.

Svalbardtraktaten pålegger Norge å ikke bruke Svalbard til offensiv krigføring. På engelsk: «warlike». Norges myndigheter påstår at stasjonene ikke benyttes til slike formål siden alle satellittene som det nedlastes data fra, er sivile, kommersielle satellitter. Forsøk fra USA og Tyrkia på å få lasta ned data fra rene militære satellitter er blitt avvist. Dette hindrer

ikke at militære institusjoner i en rekke land kan kjøpe/abonnere på billedata, radiodata og tilsvarende fra disse kommersielle satellittene.

Journalisten, forfatteren og reporteren Bård Wormdal dokumenterer gjennom boka, *Satellittkrigen*. Pax (2021), hvor omfattende satelittdata nedlastet på Svalbard ble brukt offensivt i krigene mot Jugoslavia 1999, Afghanistan 2001, Iraq 2003. Hvis vi ser i hvilke sammenhenger dataene innhentes i, distribueres og brukes på, er det lite tvil om at det bryter med Svalbardtraktaten.

I nyere tid, det siste året, har Wormdal fulgt dette videre som journalist uten at NRK som han har vært tilknyttet, ville publisere stoffet. En av disse artiklene ble publisert av tidsskriftet *Revolusjon*¹, viser at satelittdata fra Svalbard avslører GPS-jamming på slagfeltet i Ukraina.

Forsvar traktaten – så norsk suverenitet ikke svekkes

Svalbard er norsk land og Norge har rett til å utøve full suverenitet over øygruppa slik den er regulert i Svalbardtraktaten.²

Traktaten tillater alle lands innbyggere som anerkjenner traktaten og norsk overhøyhet, å oppsøke og etablere seg på øyene under forutsetning av at de følger norsk lovgivning. Traktaten gir ikke næringsmessig fortrinn til den norske stat, norske selskaper eller statsborgere på bekostning av øvrige land.

Traktaten har et punkt 9 som har og kan bli et område for framtidig tvist rundt Norges rolle: Svalbard er og skal være demilitarisert. Norge har et sjølstendig ansvar for å sikre at

Traktaten har et punkt 9 som har og kan bli et område for framtidig tvist rundt Norges rolle: Svalbard er og skal være demilitarisert.

ingen part etablerer flåtebasen, befestninger eller benytter øygruppen «i krigsøyemed». Enhver militær aktivitet med offensive formål er strengt forbudt. Norge må håndheve dette som suverenitetsinnehaver.

Det er anledning til norsk militær tilstedeværelse indirekte, som kystvaktskip, besøkende norske militære i uniform eller etablering av et norsk defensivt Heimevern om det skulle være ønskelig. Det er ikke anledning til å etablere permanente, militære befestninger. (Det finnes andre grunner til innsigelser om hvorvidt Norge bryter traktaten knyttet til offensiv militærising på Svalbard. Dette kommer jeg tilbake til lengre ned i artikkelen.)

Historie i kortform

Norge fikk suverenitet over Svalbard som et resultat av fredsforhandlingene i Versailles etter 1. verdenskrig. Norge hadde meldt interesse/krav over Svalbard så tidlig som i 1871 (som del av unionen med Sverige). Arbeidet tiltok etter 1905 og sommeren 1910 var det en trepartskonferanse i Kristiania med Norge, Sverige og Russland hvor en kommisjon fra disse tre landene skulle ha en rullerende styring av øygruppa. Dette møtte sterke innvendinger fra Tyskland og USA som ble fulgt opp på en ny konferanse i Kristiania i 2012. Den tredje Svalbardkonferansen ble avholdt i juni 2014 med

¹ <https://share.google/Ryj7jgnNevqeSPTMq>

² <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1920-02-09>

Norge kan vedta å gi bort Senja til et annet land om vi ville det, men vi kan ikke gi bort Svalbard.

de samme innvendingene og motsetningene mellom landene.

Den 1. verdenskrig kom og Tyskland mistet innflytelse etter nederlaget. I Russland hadde det vært revolusjon, men bolsjevikene tok ikke del i krigsoppjøret med Tyskland sammen med de andre vestmaktene som hadde stått mot Tyskland. Tvert om var vestmaktene involvert i en krig mot revolusjonsregimet i Russland for å knekke det. Norge hadde vært nøytralt under 1. verdenskrig, men den norske handelsflåten hadde gitt avgjørende bidrag til Storbritannia, Frankrike og USA i forsynings-tjenesten i krigen mot Tyskland og dets allierte. Norge ble sett på, som sant var, et lite – og lite krigersk – land. Med bakgrunn i beliggenhet, historiske fiske- og fangsttradisjoner og målet om at Svalbard ikke skulle bli en del av eller brukes i stormaktsrivaliseringen.

Norge ble anerkjent og fikk overhøyhet og suverenitet over Svalbard gjennom Svalbardtraktaten 9. februar 1920, som trådte i kraft 14. august 1925. Siden da har dette vært internasjonal folkerett, og lite omstridt. Det er verdt å merke seg at Norge ikke bare har rett til å ivareta Svalbard gjennom sin overhøyhet og suverenitet, men en plikt etter Svalbardtraktaten til å gjøre det. Svalbard er mer norsk enn Norge. Norge kan vedta å gi bort Senja til et annet land om vi ville det, men vi kan ikke gi

bort Svalbard.

(<https://fagbokforlaget.no/produkt/9788245027884-svalbardtraktaten-100-ar>)

Olje- og mineraler gir politisk strid med andre land

Artikkel 2 i Svalbardtraktaten pålegger Norge et særlig ansvar for miljø på land og til havs:

« (Det) tilkommer Norge å håndheve, treffe eller fastsette passende forholdsregler til å sikre bevarelsen og – om nødvendig – gjenopprettelsen av dyre- og plantelivet innen de nevnte områder og deres territoriale farvann.

Som pålegg i en internasjonal traktat må man si at det var forutseende for 100 år siden. Nå trues det maritime miljøet rundt Svalbard av at Norge ikke har til hensikt å begrense mulig olje- og gassutvinning. Det har også gitt konfliktgrunnlag når andre traktatland mener at Svalbard har en egen kontinentalsokkel som de etter Svalbardtraktaten også kan drive næringsutvikling på. Norge har løst dette ved å hevde at Svalbard ikke har egen kontinentalsokkel, men står på en forlengelse av den norske kontinentalsokkelen. Det vil da si at områdene ikke omfattes av Svalbardtraktaten, men av samme

lovgivning som gjelder for fastlandsNorge og områdene for øvrig på kontinentalsokkelen. Dette har ikke internasjonal aksept, til tross for at spørsmålet har vært behandlet i norsk høyesterett, som har gitt Norge medhold i sin tolkning. Det er en pågående konflikt mellom Norge og EU som ikke aksepterer at havbunnen utafor Svalbard ikke skal omfattes av Svalbardtraktaten.

Norge kunne ha parkert denne tvisten ved å erklære områdene rundt Svalbard som petroleumsfrie soner. Vi kunne ha brukt miljøargumenter og vært klare på at disse områdene aldri vil bli boret i. Se Helge Ryggvik sin bok, *På kanten*. Cappelen Damm (2021), for mer omfattende argumentasjon.

Andre signaturmakter vil da miste interessen for mineralressurser på og under havbunnen, og Norge ville ha oppfylt ytterligere en del av traktatens artikkel 2. Men, tvisten med EU om fiske rundt Svalbard fortsetter.

Norges økonomiske posisjon i verden er endret på 100 år

For 100 år siden var Norge lite, økonomisk svakt og hadde ingen militære operasjoner utenfor landets grenser. Norge er fortsatt et lite land, men uhyre rikt og har deltatt i flere av USAs krigsentyr etter Gulf-krigen i 1991. Norge har i alle sammenhenger valgt å slutte opp om en internasjonal orden med USA i spissen og støttet opp om en internasjonal, kapitalistisk og imperialistisk orden. Det er ikke så rart. Bruker man et av Lenins kriterier for en imperialistisk stat, «at kapitaleksporten spiller en større rolle enn vareeksporten», er Norge verdens største imperialistmakt i forhold til befolkningens størrelse. På grunn av Oljefondet.

Raseriet i befolkninga over Israels pågående

Det er en pågående konflikt mellom Norge og EU som ikke aksepterer at havbunnen utafor Svalbard ikke skal omfattes av Svalbardtraktaten.

folkemord mot palestinerne i Gaza og på Vestbredden har ført til at Norges tunge investeringer i Israel og i Israels krigsindustri er blitt trukket fram i lyset. Finansminister Jens Stoltenberg, regjeringa og stortingsflertallet svarer ikke å skjerpe de etiske retningslinjene for investeringer, men tvert om å oppheve en del av bindingene som fondet styres etter.

Tydligere kan det ikke vises at Norge, som andre kyniske stater, har kun ett mål for øyet: å få størst mulig profitt gjennom maksimal utbytting, uansett menneskelige kostnader. Siden Norge ikke kan promotere og utvide sine finansielle ambisjoner militært aleine, har Norge knyttet seg til verdens største imperialist- og militærmakt, USA.

Pol-isen

Geografien på kloden har ikke endret seg nevneverdig på 100 år, med ett unntak. Isen i Arktis er i ferd med å smelte. Det gjør at det om sommeren snart er mulig å seile fra Stillehavet til Atlanterhavet over polen gjennom Nordøstpassasjen (Russland) eller Nordvestpassasjen (USA/Canada) 100 dager i året. Det vil redusere tid og fraktkostnader mellom disse havene med 30–50 %. Karbonutslippene vil reduseres med de samme prosentatsene, noe som kan gi viktige bidrag til klima.

I dag er det Russland og Kina som er i front når det gjelder å utvikle denne muligheten, men også USA og Canada. Man skulle tro at Norge som har bygd vesentlige deler av sitt industrielle grunnlag på fri sjøferdsel på verdenshavene, ville melde seg på i et slikt samarbeid. I stedet har Norge som en del av sin generelle sanksjonspolitik mot Russland latt være å ha noen kontakt om dette framtidige transporteventyret. Det containerskipet som seilte gjennom Nordøstpassasjen nå i oktober med russisk isbryterbistand, hadde Storbritannia som første anløpshavn før det gikk videre til Rotterdam.

I løpet av de samme 100 årene har den strategiske dimensjonen til Arktis i rivaliseringen mellom ulike stater endret seg totalt. De økonomiske og militære rivningene mellom USA, Russland og Kina gjør at polområdet kan bli sentralt, hvis det blir militære sammenstøt. Sannsynligheten er stor.

Russlands folkerettsstridige krig mot Ukraina har økt den militære spenningen mellom Nato-landene og Russland. Samtidig har den økonomiske rivaliseringen mellom et økonomisk voksende Kina og et økonomisk svekket USA også sikkerhetspolitiske dimensjoner hvor USA vedvarende varsler et mulig framtidig oppgjør med Kina. Norske regjeringsmedlemmer som nåværende finansminister og tidligere generalsekretær i NATO, Jens Stoltenberg, bærer ved til bålet blant annet gjennom NATO-toppmøtet i Madrid juni 2022 ved å definere Kina som en trussel mot det Nordatlantiske samarbeidet. (<https://share.google/bnUqdJ0Wt9jhgRuhS>)

Russland har ca. 43 % av de landarealene som har sjøgrenser til Arktis. Canada er neste med ca. 22 %, deretter Danmark med Grønland med ca. 16 % og USA og Norge med ca.

9 % hver. (Grovt vurdert ved å se på kartet.) Arktisk Råd består av disse landene samt land som har deler av territoriet nord for polarsirkelen, som Island, Finland og Sverige. I tillegg har seks permanente urfolksorganisasjoner sete i rådet.

Samarbeidet i Arktisk Råd er i realiteten frosset etter at de 7 øvrige medlemmene i Rådet har avvist å møte russiske politikere og tjenestegjørende på høgt nivå etter Russlands invasjon av Ukraina i 2022. Russland utgjør nesten halvparten av Arktis. Ved å legge ned diplomatiet for å oppnå forvaltning gjennom felles drøfting og avtaler, overlater man til de(n) sterkeste å ta seg til rette. Da forsøker man å endre geografien med politiske vedtak. Som alle vet, går ikke det an.

Er Russland den største trusselen i Arktis?

Årets mest aggressive utspill knyttet til Arktis kom president Trump med. I mars i år foreslo han å annektere Canada med økonomiske midler.

(<https://www.youtube.com/shorts/Dcf2jD-6WwL0>)

Og om nødvendig annektere Grønland ved hjelp av militære midler.

(<https://www.youtube.com/shorts/KhPXvn-3Hgqc>)

Den siste pressekonferansen hvor dette presenteres, er surrealistisk. Generalsekretæren i Nato, Mark Rutte, sitter ved siden av Trump og lar være å si ifra hvor uakseptabelt det er når USAs president truer et annet Nato-land. I stedet begynner Rutte å prate om Kina!

President Trumps aggressive utfall mot Canada og Danmark/Grønland er klare folkerettsstridige handlinger som krenker andre lands suverenitet, og det er USA og ikke Kina

eller Russland som opptrer aggressivt i Arktis.

Folkeretten er utviklet over tid, og er nedfelt i internasjonale traktater og avtaler ofte knyttet til FN-organer, men også som avtaler som inkluderer mange, om ikke nødvendigvis alle land. Over tid etableres de som legitime gjennom hevd og avtaler.

«En regelstyrt verdensorden», «Tommyball»

USA står bare begrenset på den internasjonale folkerettens grunn og opererer kun med betegnelsen når det støtter deres egne interesser. USA har erstattet en internasjonal rettsorden basert på folkeretten med begrepet «En regelstyrt verdensorden». Dette kan høres tilforløtt ut, men det er det ikke.

For å ta en sammenligning fra tegneseriens verden, i dette tilfellet fra «Tommy og Tigern». Her spiller Tommy med sin venn Tigern noe som heter «Tommyball». Det har én grunnregel, nemlig at Tommy kan forandre reglene under spilllets gang. Tommy vinner alltid.

Bombingen av Jugoslavia i 1999 var ikke godkjent av FN og hadde ikke folkerettslig forankring. Det samme gjaldt USAs angrep på Afghanistan i 2001, USAs angrep på Irak i 2003 og bombingen av Libya i 2011. De var alle uttrykk for «Tommyball». USA lager regler som det passer seg best for å tjene sine egne mål. Dette fortsetter.

Mens jeg skriver denne artikkelen, sender USA hangarskip til kystfarvannene ved Venezuela der de beskytter og senker mindre sjøgående båter fra Venezuela. FN protesterer.

At de fremste norske politikerne, Jens Stoltenberg, som er satt til å fremme USA sine interesser, benytter begrepet «regelstyrt verdensorden» (les: USA alenegang), er forståelig. At det er kommet inn i vokabularet til repre-

sentanter fra Rødt og SV, som noe positivt, er vanskeligere å forstå.

Den «regelstyrte verdensordenen» kan true den norske, folkerettsforankrede suvereniteten over Svalbard. Det er særlig de små landa i verden som er tjent med internasjonal forankring i folkeretten. Det bidrar til å hindre og hemme at verdens stormakter tar seg til rette overfor andre (og mindre) land, akkurat som de vil.

Norge har i dag ingen uavklarte grensetvisninger med noe naboland. Det er bra. En offensiv norsk holdning til kontinentalsokkelspørsmålet rundt Svalbard kan bidra til konflikter, noe som utspiller seg nå. Denne konflikten er i hovedsak ikke mellom Norge og Russland. Hovedkonflikten i Arktis/Svalbard går mellom Norge og EU-land samt Storbritannia og Island knyttet til fiskerispørsmål og utnyttelse av hav og havbunnsutnyttning rundt Svalbard.

Russland har protestert på besøk av kystvakt og fregatt på Svalbard med henvisning til traktatens pkt. 9. Der tar Russland feil, siden traktaten utelukker «varlike» militære øvelser. De har også protestert på nedlastingen av satellittdata gjennom SvalSat som brudd på samme traktatpunkt ved at data brukes i militæraksjoner. På det punktet har Russland rett, siden det er dokumentert at dette brukes i forbindelse med aktive, militære handlinger.

En småstat som Norge har all interesse av å følge den internasjonale folkerettsordenen, også når det gjelder Svalbardtraktaten. Opptrer Norge prinsippløst i dette spørsmålet, settes egen suverenitet i spill. Beskyldninger om brudd på traktaten på ett område kan følges opp med beskyldninger om brudd på traktaten på andre områder.

Norges aksept av «en regelstyrt verdensorden», åpner for at andre krenker norske rettigheter gjennom vår egen prinsippløshet.

Traktaten har et punkt 9 som har og kan bli et område for framtidig tvist rundt Norges rolle: Svalbard er og skal være demilitarisert.

- Per-Gunnar Skotåm

Kolonialisme på norsk

Er forestillinger om et norsk samfunn med upletta fortid bare skjønmalende myter? Svaret er ja om vi skal tro historiker Finn-Einar Eliassens nye bok. Der stiller han også spørsmålet: Hvor kommer rasismen fra? Riktignok var¹ det Kongen i København som hadde siste ordet i det dansk-norske dobbeltmonarkiet, men nordmenn var med på alle nivåer. Virksomheten satte dype spor også i det norske samfunnet.

Av

Tore Linné Eriksen

Historiker, bokredaktør i *Gnist* og med i redaksjonen for dette nummeret.

I Karibia var både St. Thomas, St. Jan og St. Croix kolonier dit hundrevis av danske og norske skip førte rundt 100 000 slavegjorte afrikanere på 1600- og 1700-tallet. De fleste blei solgt på auksjon på St. Croix, som hadde jordsmonn og nedbør velegna til sukkerplantasjer basert på brutal undertrykking av ufri arbeidskraft. Det er ikke noe som tyder på at slavene fikk bedre behandling eller hadde lavere dødelighet enn i andre plantasjekolonier.

På St. Croix er det anslått at 40 prosent av de nyankomne døde i løpet av fem år. De fleste afrikanerne blei kjøpt langs Gullkysten i dagens Ghana, der Danmark-Norge hadde seks slavefort, med Christiansborg ved Accra som hovedsete. Ni av kommandantene ved

disse festningene var norske. Ved hjelp av et oppdatert statistisk materiale viser Eliassen at menneskehandelen hadde sitt største omfang helt mot slutten av 1700-tallet, da det gjaldt å skaffe seg så mange slaver som mulig før et lenge varsla forbud mot «negerhandelen» trådte i kraft i 1804. Men selve slaveriet på plantasjene blei ikke opphevet før i 1848, der frykt for et større opprør var en av de viktigste grunnene.

Istedenfor å sette opp snevert regnskap for handelen med slaver, viser forfatteren hvor nødvendig det er å se på slavebasert sukkerproduksjon, transatlantisk transport av mennesker og handel med «kolonialvarer» som deler i et større økonomisk og økologisk system. Særlig i de siste tiåra av 1700-tallet ga dette godt utbytte både for statskassa, plantasjeeiere og redere.

1 Finn-Einar Eliassen, *En kort introduksjon til Danmark-Norge som kolonimakt*, Cappelen Damm akademisk, 2024

Kolonivarer

Som globalhistoriker er forfatteren vaksinert mot å se Danmark-Norge mellom 1650 og 1850 som en isolert enhet i den europeiske utkanten. Isteden finner han også her mange av de samme drivkreftene bak kappløpet om arbeidskraft, ressurser og økonomisk profit. Skipsfart, skipsbygging og havnebyer vokste fram og bidro til en norsk handelsflåte i verdensklasse. Raffinering av råsukker var blant de første fabrikkene her hjemme, slik som «Sukkerhuset» på Kalvskinn i Trondheim. Også salg av «kolonialvarer» hadde mange ringvirkninger. Den andre veien blei det sendt store mengder saltsild, klippfisk, tørrfisk, plankebord, kanoner og kuler, der en stor del kom fra vårt land.

I tillegg til at mange nordmenn var engasjert i oppkjøp og transport av slavegjorte afrikanere, møter vi dem også i mange posisjoner i de karibiske koloniene. Den mest kjente av dem, Engelbrecht Hesselberg, fylte mange roller som byfogd, dommer og eier av slaveplantasjer på St. Croix. Etter å ha vært med på å hindre et slaveopprør, ga han i sin rapport til København detaljerte beskrivelser av hvordan 13 afrikanere blei utsatt for langvarig tortur og seigpining med døden til følge. Det går an å være både jurist og torturist.

Kolonien Tharangambadi

Eliassen begrenset seg ikke til den transatlantiske slavehandelen, men retter også blikket mot dansk-norske selskapers og rederes interesser i Asia. Også dette var en del av et europeisk kappløp om handel og økonomisk dominans, der Danmark-Norge etablerte kolonien Tharangambadi allerede i 1620. Flere av guvernørene i India var norske, inkludert et medlem av den fasjonable Anker-familien, kjent fra

Bogstad gård og Eidsvoll i 1814.

Både slavetransporten og Asiahandelen bidro til å bygge opp en norsk handels- og krigsflåte, som fra den andre halvdel av 1700-tallet var blant verdens største. Det skal også godt gjøres å se bort fra at kolonialisme og slavehandel peker fram mot følelser av hvit overhøyhet og rasistisk avhumanisering av afrikanere. Et sted må jo dette komme fra, og interessant nok blei denne virksomheten rettferdiggjort med teologiske argumenter fra prekestoler rundt om i Norge. Det hører også med til historien at norsk medvirkning i slavehandel og kolonisering er grunnen til at Organisasjonen for karibiske stater (CARICOM) i 2013 satte Norge på lista over stater de ønsker å rette erstatningskrav overfor. Verken Danmark eller Norge har vist interesse for å gå inn i forhandlinger om dette, men siste ord er neppe sagt.¹

Det er ikke nødvendig å reise til Karibia for å bli opplyst om dette mørket kapitlet i historien. På Kuben, Aust-Agder Museum i Arendal, finner vi ei permanent utstilling – *Slavegjort*. Utgangspunktet er et forlist slaveskip som dykkere fant utafor byen i 1974. Fregatten *Fredensborg* er et av verdens best dokumenterte vrak fra den transatlantiske slavehandelens dager. Det forteller historien om et skip som frakta eksportvarer til Gullkysten, der det blei tatt om bord 260 slaver, gull og elfenbein. På vei tilbake fra St. Croix blei skipet fylt med råsukker og tobakk. Det er også bevart skipslogg, inventarlist, fotlenker og mannskapsregister med mange norske navn. En tur til Arendal bør være obligatorisk for alle skoleklasser.

¹ <https://www.kubenarendal.no/opplev-paa-kuben/utstillinger/slavegjort/>

..menneskehandelen hadde sitt største omfang helt mot slutten av 1700-tallet, da det gjaldt å skaffe seg så mange slaver som mulig før et lenge varslet forbud mot «negerhandelen» trådte i kraft i 1804.

- Tore Linné Eriksen

Norge, NATO og EU

For norske myndigheter er det utenkelig med en forsvars- og sikkerhetspolitikk uavhengig av USA og NATO. Slik har det vært siden NATO ble dannet i 1949.

Men når president Trump ikke bare truer Danmark og Grønland, men også mener at Europa får klare seg selv, har norske politikere fått enda mer hastverk med å «orientere seg i retning EU» og prøve å ri to eller flere hester på samme tid.

Av

Kristine Mollø-Christensen

Leder av Stopp Nato.

Gjennom EØS-avtalen og egne samarbeidsavtaler deltar Norge i prosjekter som PESCO (Permanent Structured Cooperation) og Det europeiske forsvarsfondet (EDF), der norske aktører deltar i utviklingen av forsvarsteknologi og logistikk. EDF ble i 2021 innlemmet i EØS-avtalen til tross for at utenriks- og sikkerhetspolitikk skal være EØS-avtalen uvedkommende.

Dersom EU realiserer ambisjonene om en mer selvstendig forsvarspolitik, kan det oppstå spenninger med NATO, og Norge risikerer å havne i en lojalitetskonflikt mellom USA og EU-landene. Når Norge «fordeler» sine enorme investeringer i militært materiell mellom amerikanske F-35, tyske ubåter og britiske fregatter, har dette mer å gjøre med geopolitisk posisjonering enn med kvalitet og pris på leveransene.

Den sikkerhetspolitiske situasjonen

Det nye i situasjonen er ikke nødvendigvis NATO-strategien i seg selv, men at de vestlige stormaktenes dominerende posisjon globalt har blitt mer utfordret – noe som igjen har ført til et behov for å demonstrere makt og handle-

kraft. Russlands folkerettsstridige angrepskrig mot Ukraina har gitt vestlige land ytterligere argumentasjon for opprustning og militarisering – enten det er i EU eller NATO.

Dette har bidratt til økende spenning i Europa, også i nordområdene, hvor militariseringen gradvis har blitt en «ny normal». Nordområdenes betydning er mye mer i fokus i dag. Russland, USA, Norge, Canada og Danmark (gjennom Grønland) har alle reist territoriale krav i Arktis, og kampen om grenser og havbunn er i full gang. Russland har allerede gjort seg tungt avhengig av nordområdene når det gjelder olje og gass. Landet har en 22 000 kilometer lang kystlinje mot Polhavet og har bygd opp et massivt militært nærvær der, med flybaser, radarer og atomvåpenkapasitet. Men Russland er definitivt ikke alene om å militarisere i nord, også USA og NATO rykker stadig nærmere, under dekke av «stabilitet» og «avskrekking».

Når isen smelter, åpnes ikke bare nye sjøveier – det åpnes et marked for makt. Olje, gass, mineraler og fisk blir symboler på kontroll, og alle vil ha sin del. Kina kaller seg nå en «nær-arktisk stat» og ser nordområdene som

en snarvei til globale handelsgevinster. Arktis er blitt et laboratorium for stormaktenes grådighet og et speil på verdens politiske dobbeltmoral: alle snakker om fred og samarbeid, men alle ruster opp.

EUs interesse for nordområdene har økt de siste årene. Det handler om olje, gass, sjeldne mineraler og fiskeressurser – og om nye transportruter. Nordområdene er ikke bare et geopolitisk interessefelt – de er blitt frontlinjen for en ny maktbalanse – et geopolitisk spillbrett der stormaktene manøvrerer med iskalde interesser. Bak talene om samarbeid, forskning og bærekraft skjuler det seg et brutalt kappløp om ressurser, innflytelse og militær kontroll. Det som engang ble omtalt som et «lavspenningsområde», er i ferd med å bli en av verdens mest overvåkede og militariserte soner.

Og dette bidrar Norge særdeles aktivt til, for eksempel med Globus-radarene i Vardø og ved å krenke Svalbardtraktens forbud mot å militarisere øygruppa. Satelittstasjonene til SvalSat er av stor betydning for nedlasting av militære etterretningsdata.

Norge gjør som USA vil i NATO

USA er den sterkeste og ledende kraften i NATO. Norge gjør stort sett hva USA forventer. Flere av rådene fra den amerikanske tenketanken, RAND Corporation, er tydelig reflektert i norske planer og prioriteringer.¹ RAND har blant annet anbefalt:

¹ https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR4300/RR4381/RAND_RR4381.pdf

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/styrker-det-strategiske-samarbeidet-med-storbritannia/id3079283/>

<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/smk/nyheter2025/joint-declaration.pdf>

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/styrker-det-strategiske-samarbeidet-med-frankrike/id3111159/>

→ Å styrke avskrekkingen i Norge gjennom økt militært nærvær i Nord-Norge.

→ Å bygge opp kapasitet til å motta allierte forsterkninger, blant annet gjennom øvelser, samtøring og forhåndslagring.

→ Å styrke både nasjonal og samfunnsmessig motstandsevne ved å teste og videreutvikle totalforsvarskonseptet.

Videre foreslås det å utvikle en rekke avanserte kapasiteter, både for nasjonalt forsvar og for bruk i NATO og internasjonale operasjoner. Dette inkluderer blant annet F-35A Joint Strike Fighter, P-8 Poseidon maritime patruljefly, nye marine kapasiteter for overflate- og undervannskrigføring, jordbaserte luftvernssystemer og operative spesialstyrker. I tillegg nevnes videreutvikling av Naval Strike Missile (NSM) og tilrettelegging for flybaser tilpasset F-35A. Anbefalingene samstemmer i stor grad med det som er formulert i Langtidsplanen for Forsvaret (LTP). Noen aspekter som belyser dette:

Tilstedeværelse av amerikanske marinesoldater i Trøndelag og Troms har økt. Evenes er modernisert for å være base for P-8 Poseidon overvåkingsfly og F-35 kampfly, for å overvåke russisk aktivitet i Barentshavet. Hyppige og jevnlig NATO-øvelser i nord, som *Cold Response* og *Nordic Response*, hvor store styrker fra flere NATO-land trener under arktiske forhold. Styrking av etterretning og overvåking, blant annet ved bruk av satellitter, maritime patruljefly og radarsystemer i nordområdene. Fokus og press for utbygging av militær infrastruktur som havner, flyplasser, veier og jernbane for å kunne ta imot tunge allierte styrker (for eksempel i Ofoten, på Evenes og i Indre

Troms). Som en del av å legge til rette for «forsterkninger», har USA siden 1980-tallet forhåndslagret tanks, kjøretøy og forsyninger i fjellhaller i Trøndelag.

Norge har nå 12 USA-baser. I Norden er det 47 totalt. Det er i praksis USA som vurderer når og hvordan aktivitet fra disse basene skal iverksettes. Basene er av stor viktighet for amerikansk global militær kapasitet, ettersom de muliggjør rask respons og styrkeforflytning til strategiske områder. Selv om dette er bilaterale avtaler mellom «vertslandet» og USA, så er bruken av baseområdene på USAs premisser hjemlet i NATOs SOFA-avtale fra 1951.²

Forsvarsdepartementet fremhevet også dette i sitt høringsnotat at SDCA avtalen skal «legge til rette for videreutvikling av samarbeidet mellom Norge og USA innenfor rammen av NATO».

Flere allianser

I tillegg til NATO så er det de siste årene dannet nye militære allianser.

På NATO -toppmøtet i 2014 ble JEF (Joint Expeditionary Force) dannet. Styrken består av ti medlemsland, med uttalt mål om å styrke det militære samarbeidet og opprustningen i regionene Norden, Arktis, Østersjøen og de baltiske landene. De ti medlemslandene er Storbritannia, Danmark, Finland, Norge, Sverige, Island, Estland, Latvia, Litauen og Nederland. Siden den gang har både Sverige og Finland blitt medlemmer av NATO. JEF kan, «som et supplement til NATO, med kort varsel gjennomføre operasjoner i alle typer konflikter, og fungerer i tillegg som et forum for sikker-

hetspolitiske drøftinger og militære øvelser.»

På JEF-møtet i Bodø i oktober 2025 ble Ukraina innlemmet som «partner». Hvilke implikasjoner det vil få gjenstår å se. Men det er liten tvil om at Ukraina i JEF senker terskelen for at Norge kan bli enda mer direkte involvert i krigen i Ukraina. Det er Storbritannia som dominerer i JEF.

I tillegg er det bilaterale avtaler og midlertidige allianser som skal sørge for våpen til Ukraina, utvidet utviklingsamarbeid osv – feks «Alliansen av de villige» ledet av USA og Storbritannia. Tidligere «Allianser av de villige» har Irak, Afghanistan og Libya på samvittigheten. Siktemålet er raskt å kunne reagere, yte «støtte» utenom å gå gjennom NATO-apparatet.

Tyskland, Storbritannia og Frankrike jobber iherdig med å skape et Europa som kan stå «på egne bein militært». Med andre ord et potensielt alternativ til NATO, sjøl om disse statene ikke vil innrømme at det er hensikten. Kallenavnet på denne trioen er «E3».

De tre landene har det siste halvåret signert gjensidige bilaterale sikkerhetsgarantier. Keir Starmer og Emmanuel Macron ble i sommer enige om nytt samarbeid om atomvåpen. Og Tyskland og Storbritannia har undertegnet den mest omfattende avtalen seg imellom siden 2. verdenskrig.

EU og NATO sammen

Utviklingen har gått i retning av en villet, tettere sammenveving av EUs og NATOs militære oppbygging.

Et av de militære områdene som utvikles innen EU og NATO, er det som kalles «det militære Schengen». Det vi normalt forstår som Schengen-avtalen er avtalen om fri bevegelse av mennesker over grenser og nedbygging av de nasjonale grensene i EU. Tilsvarende skal

² NATO - Official text: Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces, 19-Jun.

det for NATO og EU ikke være grenser som begrenser militære forflytninger i Europa.

Dette henger sammen med «militær mobilitet», ett av PESCO-prosjektene til EU som Norge deltar i. Europas infrastruktur skal kunne flytte tropper og våpen raskt og effektivt. Byråkrati skal bort, felles logistikk skal innføres overalt. Tunneler og broer skal bygges for tung militærtransport, noe som selvsagt fordyrer prosjektene enormt.

President Ursula von der Leyen startet sin andre periode med sterkt å poengtere at nå må arbeidet med en reell sterk Europeisk forsvarsunion intensiveres. Siktemålet er å bli en sterk, europeisk pillar innenfor NATO og etablere et enhetlig europeisk forsvarsmarked. I det så ligger det satsing på forskning som kan brukes både til militære formål og våpenindustri.

De nordiske landene ligger langt framme når det gjelder våpenproduksjon og EU ønsker å utnytte mulighetene som ligger der.

EU har også nettopp bestemt at gjennom programmet ReArm Europe skal enda større deler av EUs budsjett gå til opprustning. I tillegg ble det bestemt at Ukraina blir assosiert med Det europeiske Forsvarsfondet (EDF), noe som for Ukrainas del innebærer en nærmere tilknytning til europeisk våpenindustri.

NATO og EUs militærapparat blir stadig tettere integrert – også innenfor sivile områder som forskning.

Jens Stoltenberg skriver i sin bok, *På min vakt*, at han jobbet mye med å etablere god kontakt mellom NATO og EU fra starten av.

« Det var ingen selvfølge at Natos generalsekretær fikk holde et innlegg om forsvars- og sikkerhetspolitikk på et møte med EU-toppene, så begrenset kontakt som vi hadde med EU. Ingen forsøk på å blinke ut områder

som lå til rette for samarbeid.

I løpet av sin tid som generalsekretær gjen tok Stoltenberg mange ganger sin støtte til EUs militære oppbygging samtidig som han poengterte at denne var et supplement og en avlastning for NATO, men aldri måtte utfordre NATOs kommandostruktur.

« There is no way the EU can replace NATO. ... But EU can help to strengthen our joint efforts and help to strengthen what we do together, North America and Europe.

(Jens Stoltenberg under forumet GLOBSEC Bratislava Forum i oktober 2020.)

Den nye generalsekretæren Mark Rutte fortsetter Stoltenbergs linje:

« On all of this – defence resilience, Ukraine – NATO and the EU must work hand in hand. (Tale til EUs parlamentariske komite 13.januar 2025).

Og han sa ved samme anledning:

« ... it is an illusion that you can build a European NATO over the next 10 or 15 years. And why would you? ... I will be against it.

Norge og EU

«Norge er en fullverdig partner i Den europeiske unionens forsvarsprogrammer gjennom landets bidrag til EU-budsjettet», heter det i hvitboka fra EU om unionens forsvarsberedskap fra mars 2025.

EU ønsker å styrke det militære samarbeidet med utvalgte land også utenfor EU – det gjelder særlig Norge og Storbritannia.

Etablert i 2017, er PESCO (Permanent

Structured Cooperation) EUs rammeverk for forpliktende forsvarssamarbeid mellom medlemslandene for å styrke Europas forsvarsevne, militære samarbeid og strategiske selvstendighet. PESCO inndrar også ikke-medlemmer av NATO og forplikter dem til «frivillig» opprustning og tettere militært samarbeid. Tross heftig motstand i mange tidligere nøytrale stater som Irland og Østerrike, er nå samtlige EU-land del av PESCO, med unntak av Malta. Norge er også med i PESCO.

Samme år (2017) ble European Defence Fund opprettet. Siktemål er å styrke EUs forsvarsindustri og militære samarbeid. EU ønsker å bli mindre avhengig av USA blant annet. Gjennom EØS-avtalen har Norge tilgang til prosjekter.

PESCO skal utfylle NATO, ikke erstatte det, men styrke EUs evne til å handle uavhengig dersom NATO eller USA ikke ønsker å involvere seg. Paradokset er at målet om å gjøre EU til en «autonom» militær union innen 2025 og å bruke PESCO til å samkjøre europeisk forsvarsindustri, virker fjernere enn på lenge. USA og Donald Trump har presset sine europeiske allierte til å tømme statskassene og ruste opp alt remmer og tøy kan holde, men USA vil samtidig at Europa skal kjøpe amerikanske våpen for å holde det transatlantiske vennskapet ved like.

Strategic Compass (EUs sikkerhetsstrategi, 2022) ble vedtatt i mars 2022 som EUs nye strategiske kompass for sikkerhet og forsvar. Norge er «assosiert partner».

Samarbeidet mellom EU og Norge er formalisert via en «Security & Defence Partnership» mellom EU og Norge, som bygger videre på de sikkerhets- og forsvarspolitiske dialogene. Dels for å omgå EØS-avtalens begrensninger og dels for å legge eggene i mer enn en kurv

uten å irritere Donald Trump for mye.

Det strategiske kompasset anbefaler sterkt at det inngås bilaterale avtaler med «likesinnede land», deriblant Norge. Regjeringa Støre har fulgt aktivt opp og inngikk i 2024 og 2025 omfattende avtaler om strategiske partnerskap med Storbritannia, Tyskland og Frankrike.³

Ri to hester?

I Forsvarsloftet (Stortingsprop. 87) omtales Norge som en «maritim frontlinjestat i NATO». Planen legger vekt på å bygge militær kapasitet over tid – både for å oppfylle nasjonale NATO-forpliktelser og for å bidra i allierte operasjoner. Norge fungerer også som transittland for styrker på vei til Sverige og Finland, noe som jevnlig øves på i store militærøvelser.

På tross av en enorm økning i forsvarsbudsjettet med grunnlag i Langtidsplanen for forsvaret og Forsvarsforliket, så har Norge tross alt begrensede ressurser. Norge må prioritere hvor det legger innsatsen. Deltakelse i både NATO- og EU-prosjekter krever økonomiske, teknologiske og personellmessige ressurser som kan være krevende å opprettholde over tid. Med 5 %-kravet i NATO vil dette høyst sannsynlig bli vanskeligere.

I tillegg kommer at USAs øyne hovedsakelig er på Kina, mens EU har fokus på Russland. Norge følger vanligvis USA i tykt og tynt.

3 Partnerskapet med Tyskland beskrives som «eksepsjonelt nært» og omfatter også romfart og energi.

Vietnam- krigen og Norge

Foto: Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

Foto fra Arbeiderbladet, 1965.

Av

Jorun Gulbrandsen

Pensjonert lærer, tidligere leder av AKP og fortsatt aktivist.

Folket i Vietnam seira over verdens rikeste land. USA måtte løpe hjem i 1975 etter tjuve år med krig. Over hele verden var det jubel. Imperialistiske makter fikk en trøkk: De kan overvinnes.

Gnist-redaksjonen har spurt meg hva Vietnamkrigen betydde for Norge. Jeg vil argumentere for at solidaritetsarbeidet forandra ungdommen og dermed Norge. Til det bedre.

Bilder fra Norge 2025: Hver lørdag går det et demonstrasjonstog gjennom Tromsøs gater – et tog til støtte for palestinerne kamp. I Oslo er det så mange aksjoner – store og små – til støtte for Palestina at ei enkel sjel ikke kan følge med. Mange godt voksne er med, men det er også massevis av ungdom.

Jeg tror dette vil forandre Norge. Grunnen er at jeg har sett det før. Da jeg var ung. På 1960- og 1970-tallet protesterte vi unge mot USAs terrorkrig i Vietnam (sjøl kalte de det «USAs engasjement»).

Aktivismen av mange slag

I 1968 var jeg 19 år og ivrig Vietnam-aktivist. Det var sommerleir utafor Arendal. Mange

har vært der. Det var sol – som alltid. Jeg sto ute ved ei brakke, der jeg hadde hengt opp et stort norgeskart. På kartet var det stifter med fargekule på toppen. Jeg hadde bare gule og røde. Veslemøy het ei jente som kom bortom og spurte hva dette var for noe. Jeg kunne fortelle at det var steder der noen hadde laga FNL-grupper (lokalavdelinger av Solidaritetskomiteen for Vietnam) og SUF-grupper (ungdomsorganisasjonen til partiet SF). Jeg var med i begge. Vi prata litt om det, og vi så at det ikke var ei nål på stedet der hun bodde. Jeg spurte om hun ville lage ei FNL-gruppe der.

Det ville hun, men hvordan? Jo, hun fikk løpesedler sendt til seg og hefter å lese, og hun kunne bare spørre vennene sine på sko-

På 1960- og 1970-tallet protesterte vi unge mot USAs terror- krig i Vietnam (sjøl kalte de det «USAs engasjement»).

len om de vil lage gruppe og fortelle hva som sto i løpesedler og blader. Det gjorde hun, og slik blei det aktivitet i Kongsberg i flere år. Så enkelt spredde grupper seg. Veslemøy var 17 år. Seinere dro hun ofte til Oslo på hemmelig tur (hun sa at hun besøkte bestevenninna) for å være med å trykke løpesedler og hefter. (Forresten: I høst har Veslemøy demonstrert utafør Kongsberg Våpenfabrikk. Still going strong.)

Slik blei det mange aktivister mange steder. Jeg har vært så heldig å få kikke i et stort arkiv med trykksaker som Solidaritetskomiteen (Solkom) lagde. Der finnes det masse eksempler på aksjoner som blei gjennomført.

Et par ganger i året lagde vi «Vietnam-uker». Her er et eksempel fra 1968. Bare i Oslo og omegn var det 26 lokale FNL-grupper i aktivitet: Ammerud, Bestum, Bærum, Bøler, Groruddalen skole, Hegdehaugen skole, Hellerud/Haugerud, Høybråten, Karlsrud, Lambertseter, Manglerud skole, Nesodden, Forsøksgymnaset, Nordtvedt, Oppsal, Sagene/Ila, Sinsen skole, Smestad/Huseby, Teisen skole, Ullern skole, Ulven/Teisen/Fjellhus, Universitetet, Universitetsbiblioteket, Veitvet/Linderud, Vålerenga, Wahl skole. På ei uke blei det spredt 26 000 løpesedler og ca. 2500 eksemplarer av bladet For Vietnam.

Økonomi, sjølberging – og blod

Det trengtes penger, både til egen aktivitet og for å sende solidaritetsbidrag til Vietnam. Her var blod en viktig faktor. Den gangen fikk en litt penger som takk for å gi blod. For oss unge var det ganske mye penger. Mange aktivister møtte opp i Blodbanken i løpet av Vietnam-uka. Solkom fikk da 2825 kroner fra bloddonorer. Det tilsvarer ca. 34 000 kroner i år. Mange ga blod til dette gode formålet hver tredje måned, som var så ofte du kunne tappe.

Å trykke noe var dyrt for fattig ungdom, og iblant var det noen trykkerier som ikke ville trykke våre meninger. Da var det greit å være sjølberga. Vi i SUF samla inn penger til egen trykkemaskin. (Suf-erne var FNL-aktivister, og mange fra FNL-gruppene blei med i SUF.) Dette kunne være verdt en egen artikkel; jeg har ikke plass her. Men med egen maskin kunne vi trykke løpesedler, blader og store plakater. Forsidebildet på dette nummeret av *Gnist* er fra en slik plakat. Jeg har den innramma på stueveggen hjemme, sånn at jeg hver dag kan se den og være stolt.

En kamerat hadde begynt på grafiske fag på yrkesskolen. Han lærte opp andre. Mange skulka skolen en del, noen jobba om natta. Det er fint å gå på skole, men det er også lærerikt å være aktivist.

Germundsson ut - Labbe-Lars inn!».

Demonstrasjoner og sammenstøt

Demonstrasjoner var det mange av (akkurat som i dag). De var ofte utafor Utenriksdepartementet eller ved den amerikanske ambassaden, som den gang lå ganske sentralt i Oslo.

En gang var vi utafor et hotell i Oslo, og det er litt rart å lese hvor fyldig og relativt saklig avisene den gang kunne skrive. Her er fra *Arbeiderbladet* (som nå heter *Dagsavisen*) 28. mars 1969:

« **Rolig demonstrasjon utenfor Continental** 200–300 ungdommer demonstrerte i går ettermiddag utenfor Hotel Continental i forbindelse med at en sør-vietnamesisk delegasjon på 11 mann skulle holde pressekonferanse der. Demonstrantene lagde kjede og blokkerte hotellets og et par forretnings inngangsdører i om lag en halv time. Under demonstrasjonen ble det båret plakater med slagord som «Seier for FNL», «USA ut av Vietnam» og «Anerkjenn Nord-Vietnam». Det ble dessuten ropt slagord som «Dra hjem, quislinger». Demonstrasjonen forløp relativt rolig, og da politiet kom, drev demonstrantene over til andre sida av gata hvor de fortsatte å rope slagord en stund. Deretter gikk den i oppløsning. Det ble ikke foretatt noen anholdelser. Under demon-

strasjonen ble det delt ut løpesedler hvor man tok avstand fra at utenriksministeren har hatt fortrolige samtaler med den sør-vietnamesiske delegasjonen.

Året før (i 1968) gikk det ved noen høve litt mer hissig for seg. I en demonstrasjon utafor Stortinget 6. april blei en aktivist, Odd Erik Germundsson, arrestert og fengsla fordi politiet sa at han hadde vært voldelig mot dem. Det hadde han ikke. Politiet hadde med den store «Svartemarja» og dro og sleit oss inn i bilen deres. Aldri glemte. Politiet hadde pene dresser med vide bein. Sjøl lå jeg på ryggen og så opp på en politimann. Han hadde veldig, veldig langt hår på legga. Jeg tok igjen for at han sto på meg ved å stikke armen min sakte inn under bukka og brått røske tak i håret på leggen. Han blei forbanna, og jeg fikk brev seinere om at jeg hadde øvd vold mot politiet. Jeg blei lykkelig, for jeg så for meg en rettssak hvor jeg skulle fortelle om de åra. Dessverre blei det ikke noe av.

Men Odd Erik holdt de på. Første mai satt han fengsla på fjerde uka. På talerstolen under dagens arrangement på Stortorget sto Rosa Seierstad, kjent programleder i NRK og medlem av Solkom. Hun ba tilhørerne om å gå samla til Oslo kretsfengsel for å kreve Odd Erik fri.

Vi var mange som marsjerte opp Åkebergveien mens vi sang. På fengselet var det små cellevinduer. Hender stakk ut og vinka. Vi fikk etterpå høre at de hadde ropt: «Gutta! Dem kommer og befrir oss! Det er første mai!» Det var stappa med folk i hele gata og utafor.

Demonstrantene ropte: «Germundsson ut – Labbe-Lars inn!». Labbe-Lars var kallenavnet på kriminalsjef Lars L'Abée-Lund. Politiet forsøkte å slå folk vekk, men det gikk ikke. I stedet fikk en delegasjon gå inn og snakke med Odd Erik. Rosa Seierstad ble anklaga etter oppviglerparagrafen og fikk 1000 kroner i bot.

Jeg er sikker på at det er noen av dagens Palestina-aktivister som kjenner seg litt igjen i slike historier.

De som var tilhengere av USAs krig og det sør-vietnamesiske regimet, hadde sine små demonstrasjoner. De kom fra kretser rundt og til høyre for Unge Høyre. Noen ropte «Bomb Hanoi». Vi kalte dem Ky-gutter etter den sør-vietnamesiske juntalederen, marskalk Ky, og vi demonstrerte mot dem.

Studier trengtes

Faktakunnskap er viktig for den som skal aksjonere. I dag studeres blant annet Oljefondets investeringer med lupe. Vi studerte USA-imperialismens herjinger.

Solkom ga blant annet ut bladet *For Vietnam*, som er veldig interessant å lese den dag i dag. Et spesialnummer i 1969 hadde folkekrig og frigjøringsfronter som tema. Slik introduseres emnet:

En verden i oppvåkning

« Over heile verden skjer i våre dager ei veldig sosial og politisk oppvåkning, ikke minst hos de undertrykte og hardt utbytta folk i Asia, Afrika og Latin-Amerika. Denne oppvåk-

ninga åpner store perspektiver, fordi det er ei oppvåkning som vil komme til å rive ned grunnlaget for den bestående sosiale orden i verden. De utbytta og undertrykte folk vil bryte sine lenker og kaste av seg imperialismens og ny-kolonialismens åk.» «Sosial og nasjon frigjøring må gå hand i hand.» «Hvorfor ta veien med folkekrig?»

Dette bladet inneholdt artikler om Vietnam, Thailand, Laos, Burma, Palestina, Indonesia, Filippinene, Portugisisk Guinea, det sørlige Afrika, Biafra, Kongo, Mosambik, Kenya, Peru, Venezuela, Bolivia, Guatemala, Colombia, Cuba og Black Panther i USA. Slik fikk medlemmene kunnskap om folkets kamp mot imperialismen over hele verden.

Studier, fakta og aktivisme ble konkretisert i enkle og forståelige paroler: «Full støtte til FNL! USA ut av Vietnam! Bekjemp USA-imperialismen! Nato ut av Norge!» Det var ikke sekterisk. Det var klart og tydelig hva organisasjonen mente. Det sto på bladene, på løpesedlene, på plakatene og på bannerne. Et viktig resultat var at veldig mange ungdommer og voksne deltok i solidaritetsarbeidet og ga penger til Vietnams kamp.

Vi var også så heldig at det fantes en radikal oase nede i Schweigaards gate, en vanlig bokhandel som i tillegg hadde et uvanlig stort sortiment av radikal litteratur: aviser og blader på norsk og engelsk, bøker om forhold i mange land, bilder av Marx, Engels, Lenin, Stalin og Mao. Det var kaldt der inne, men hyggelig. Og det var billig. Så vi kjøpte rett som det var, og vi leste en god del. Esther Bergerud, som dreiv bokhandelen, var også hyggelig, til og med overfor ungdom. Før internettet kom, var Oslo bok- og papirhandel en viktig utkikkspost til verden.

Litt bakgrunn

Det var naturligvis mange grunner til at ungdom på denne tida blei radikalisert i den gamle og riktige betydninga av ordet. Det er for eksempel spor tilbake til arbeiderungdoms og radikale studenters kamp mot fascismen i mellomkrigstida.

Det spesielle fra sånn utpå 1960-tallet var at stat og kapital hadde behov for at flere ungdommer skulle gå mer på skole etter de sju åra som da var obligatorisk. Arbeiderklassens og småbøndas barn begynte på gymnas /videregående skole. På skolen var det gode muligheter for å treffe likesinna og diskutere politikk og aksjoner. Flere begynte også på universitet og høyskoler. Studiepressest var ikke så høyt den gang, så mange fikk tid til å studere andre ting også – og til aktivisme.

Det er morsomt å se gamle adresselister som svarer til kartet jeg viste fram på sommerleiren i 1968. Mange bodde på relativt små steder og hadde skolen som adresse. De hadde flytta fra hjembygda og bodde på internat. De tok imot pakker med hefter til å selge og løpesedler til å dele ut. De hadde bøsser til pengeinnsamling. De hadde FNL-gruppe. Slik blei vi en landsomfattende bevegelse.

Mange hadde nok foreldre som var sosialister, kommunister eller aktive i fagforening. De visste at det var noe som het å «drive med politikk», og kanskje hadde de lest radikale aviser eller blader hjemme.

Kunnskap som forandrer

Det vi lærte i denne kampen, brakte vi videre i annet solidaritetsarbeid. Vi demonstrerte og aksjonerte mot Sovjets okkupasjon av Tsjekkoslovakia og Afghanistan og mot USAs kupp i Chile. Mot apartheid i Sør-Afrika og Portugals kolonivelde i Afrika. Mot fascismen i Spania

og juntaen i Hellas. Og mye annet. Også støtten til det palestinske folket vokste sakte. Her hjemme sprang støtten til Alta-kampen og til streikende arbeidere delvis ut av lærdommene fra Vietnam-arbeidet. For ikke å snakke om EU-kampen (som først het EEC-kampen). Og den nye kvinnebevegelsen.

Noen vil mene at jeg overdriver, men jeg våger å si at Norge kunne ha sett ganske annerledes ut i dag om vi ikke hatt Vietnamkrigen som satte fyr på en generasjon av ville og gærne tenåringer. Kanskje hadde vi ikke hatt dagsavisen *Klassekampen* uten lærdommen disse ungdommene fikk. Det blei danna røde kor og korps – noen finnes fortsatt – og sangbøker blei utgitt. Kultur var viktig. Forlaget Oktober. Plateselskapet Mai (fred være med det). Det bladet du holder i handa nå. Kanskje hadde heller ikke AKP, RV og Rødt blitt til. Det hadde nok vært radikale organisasjoner og aktiviteter, men de hadde hatt et annet utgangspunkt – og kan hende ei annen retning.

Når jeg leser navn som står i de gamle Solkom-bladene, blir jeg glad, for jeg veit at mange av disse folka nå – femti-seksti år seinere – fortsatt er aktive og nå går i Palestina-tog. Disse toga blir for mange unge den samme oppvåkninga og den samme utdanninga som vi fikk med Vietnamkrigen. Forhåpentligvis vil det også forandre Norge til et bedre sted. Måtte det også bli slik at disse ungdommene fortsatt vil være aktive solidarister om femti nye år, sammen med atter nye generasjoner.

Stå på!

Odd Karsten Tveit, modig og ærlig

Foto: Marwan Wakim.

Da den amerikanske ambassaden ble sprengt i Beirut.

Av

Vijay Prashad

Indisk marxist, historiker, journalist. Har skrevet førti bøker, blant annet *The Withdrawal: Iraq, Libya, Afghanistan, and the Fragility of US Power* sammen med Noam Chomsky.

Prashad er administrerende direktør for Tricontinental: Institute for Social Research som samarbeider tett med folkelige bevegelser over hele verden. Han innledet på Melahuset 28. mai i år. <https://thetricontinental.org/institutes/>

Dette er en ny serie i mitt nyhetsbrev om mine favorittjournalister, som jeg beundrer for mot og ærlighet og måten de gjengir nyhetene på slik de har opplevd og analysert dem.

Da Ari Gautier fra Melahuset ba meg komme og besøke kulturhuset hans, ble jeg fristet av to grunner. For det første hadde jeg aldri vært i Norge, men hadde fra 2018 skrevet nesten hver måned for *Klassekampen*. Jeg ville møte de som lager avisen. For det andre ville jeg møte Odd Karsten Tveit. Og selvfølgelig ville jeg snakke med min *Klassekampen*-kollega Johan Shanmugaratnam om det å rapportere om verden.

Jeg hørte først om Odd Karsten Tveit av Robert Fisk under gin-tonic-øktene våre i leiligheten hans i Beirut, eller da vi satt på Café Younes i Hamra for en kjapp prat før jeg måtte stikke av for å undervise eller møte noen. Jeg var ivrig til å spørre Fisk om Sabra og Shatila. Da jeg hadde gjort det etter mange møter, fortalte han meg om en fyr fra Norge som var så modig og i stand til å holde lidenskapene

sine i sjakk slik at historien ble så nøyaktig som mulig.

Denne fyren

Denne fyren, Odd Karsten Tveit, var i Beirut for NRK i 1979. Han hadde vært økonom, men bestemte seg for å bytte til journalistikk for å komme tett på historiene og ikke bare skrive om ting på avstand. Karsten ble værende i Beirut til 1983, og returnerte deretter to ganger til regionen (basert i Amman, Jordan fra 1990 til 1994 og deretter 2003 til 2007). I *Pity the Nation* (1990) beskrives Fisk Karsten som en som hadde «en umettelig appetitt på selv å se hva som skjedde under Libanon-krigen. Han oppsøkte slagene.»

Journalister som «drar til slagmarken», drar ikke dit for å se røyken og skuddene. Det sier

deg svært lite. Kanskje du kan få en følelse av moralen til de som kjemper, eller du kan lære om frontlinjens skjørhet på den ene eller andre siden. Men du kan aldri lære om krigens politikk eller om brutaliteten til mennene som sender guttene for å dø. Det lærer man ofte best i villaer og kontorbygg, der våpenhandler gjennomføres og kart omskrives. Karsten dro ikke til frontlinjen for adrenalin. Han dro for å forstå hvor stygt det var mot sivilbefolkningen. Sånt blir ofte tilslørt i militære rapporter, spesielt når israelske presseoffiserer svinser rundt vestlige journalister, mens de palestinske organisasjonene ikke har ressurser til et pressekontor. Sannheten blir spunnet til fordel for de mektige.

Frontlinjen

Et besøk til frontlinjen kan gi deg et vindu inn i en virkelighet som ellers ikke er tilgjengelig. I Karstens bok, *Libanon farvel: Israels første nederlag* (2001) (*Goodbye Lebanon: Israel's First Defeat* (Limmasol, Kypros: Rimal Books, 2013)) rapporterer han uanfektet under den israelske invasjonen av Libanon og okkupasjonen av landet. Du kan se klipp fra rapportene på nrk.no, da får du en følelse av stilen.

Det var en glede å møte Karsten i Oslo. Han har et smittende smil og er ydmyk om egne styrker. Vi snakket kort om innvirkningen Fisk og hans, så vel som andres, reportasjer har hatt om Sabra og Shatila. Han skriver om det med karakteristisk ro:

“ Vi prøvde å oppføre oss rolig og fornuftig. Jeg hadde et klart hode og rapporterte inn i lydopptakeren min. Men kroppen min reagerte. Jeg kastet opp hele tiden. Jeg prøvde å telle hvor mange lik jeg så, fordi jeg visste at det ville bli stilt spørsmål senere om vi

snakket sant eller overdrev. Senere lagde jeg en dokumentar basert på videoklipp som andre hadde lagd, kombinert med mitt eget materiale som radioreporter. I Brennpunkt-dokumentaren på NRK, Sporene etter Sharon, får du alt.

En reporter er en som prøver å skrive ned det hun eller han ser og opplever, og forsøker å sørge for at elendigheten i verden ikke forringer skrivningens menneskelighet. Hvis en reporter gjør feilen med å bruke for mange adjektiver og unødige digresjoner, kommer reporteren i veien for historien og dens leser. Men reporteren kan aldri forsvinne. Karsten kaster opp. Styggheten han ser i den israelskproduserte massakren påvirker ham dypt. Da jeg møtte ham som medmenneske, visste jeg at det var dette som gjorde ham til en god reporter. Gode reportere er ikke de som *forstår historien*, men de som rapporterer med medfølelse og ydmykhet. Du kan produsere så mange historier du vil, og aldri være i stand til å formidle dem fornuftig. For det trenger du menneskelighet og ydmykhet.

Du må kaste opp når du blir konfrontert med stygghet.

(Oversatt av Unni Kjærnes, *Gnist*)

I Pity the Nation (1990) beskrives Fisk Karsten som en som hadde «en umettelig appetitt på selv å se hva som skjedde under Libanon-krigen. Han oppsøkte slagene.»

- Vijay Prashad

Våre vestlige verdier

Av Ola Bog

Poet

vestlige verdier, hva er nå det

skal

vi

se

verdi = arbeid, såpass veit man

nå er det jo sånn at for eksempel

hvert plagg man har på kroppen

er laga helt andre steder

enn i europa/usa, sjekk sjøl, altså

våre vestlige verdier er egentlig

stort sett østlige verdier fra

bangladesh, kina, india, indonesia

vietnam, kampuchea ...

skreiv han

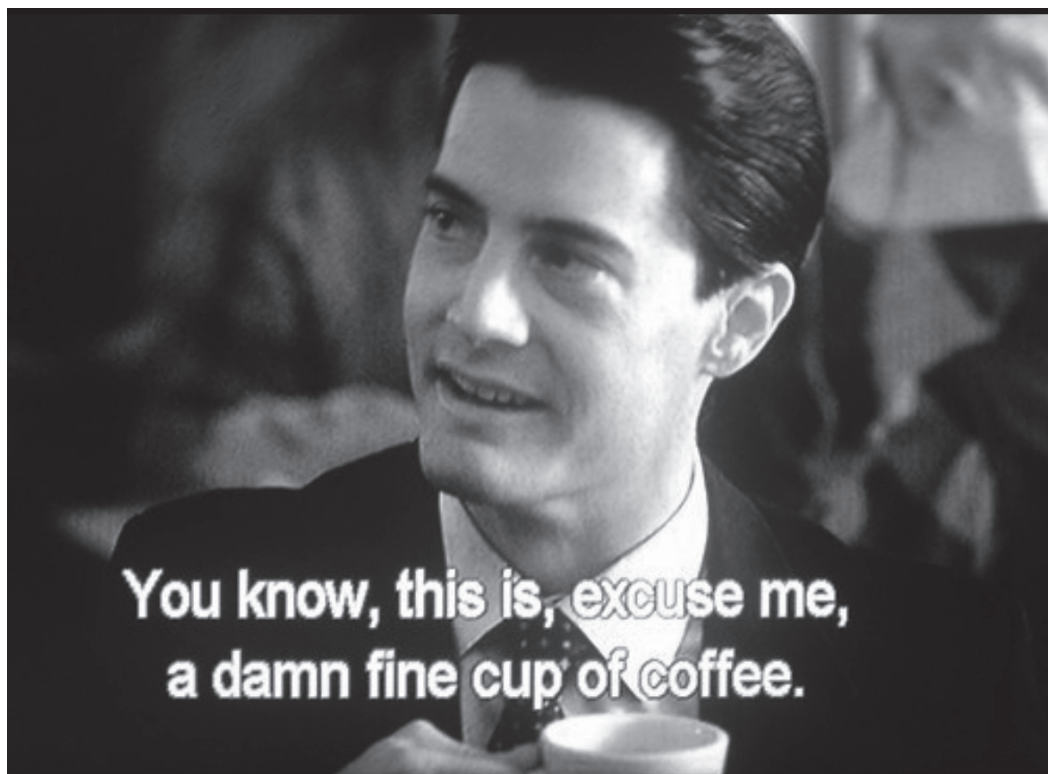
– og nå! tenkte han fornøyd

– en kopp rykende varm kaffe sånn på

morrakvisten

coffea canephora first price pulver fra

afrika og brasil

Kom ikke for nær

Av Birger Thurn-Paulsen

Medarbeider i Forlaget Rødt

Kom ikke for nær
lidelsene, sårene, skuddsårene.
Du vil gråte blod.
Ikke kom for nær hykleriet, løgnene.
Du kan bli forgiftet.
Ha respekt for bombene,
men vær respektløs overfor de
som styrer dem.
En balansegang på en knivsegg:
i denne verden som er så kald,
men blodvarm av krig
må du skrike, gråte, revne, rase.
Hold på raseriet, men ikke mist tanken
som skaper motstand mot tyranniet.

Foto: Jaber, Jehad Badwan / Wikimedia Commons.

En jente i Gaza leter etter mat.

Tre Piler

Av Ola Bog

Poet

Den første pila er

fagforeningene, fagbevegelsen, arbeiderne
og bønda i alle land, de helt store hjula som
ruller, ute på veiene, himmelvogna, vil du
væra med så heng på, først ruller vi over
fascistenes spikermatter, fartshumper,
hylekor o.a., ferdig med festbremsen tar
vi av til venstre borti høgget her, stairway
to heaven heter den ruta.

Den andre pila er de politiske partiene, altså
de demokratiske partiene, altså de mer eller
mindre venstreorienterte partiene, enkelte av
dem kan helt sikkert gjøre en nødvendig inn-
sats på en transportetappe eller to, såfram
og hvis i fall vi, den utenomparlamentariske
grasrota, tupper dem hardt nok i ræva.

Den tredje pila er du sjøl.

Dette er den hellige treenighet.

Tre piler! Sammen bekjemper vi fascismen
og kapitalismen en gang for alle, på denna
planeten, som er vår.

Foto: Ukjent.

De tre pilene er et gammelt antifascistisk symbol.

Monte Carlo ...

Av Sigbjørn Obstfelder (1866–1900)

Monte Carlo! Monte Carlo med palmer og cypresser! Under det elektriske lys stiger de op fra stranden, hvor Middelhavet ruller kjælent i tusmørke, stiger i pragtfulde terrasser op mod Casino, hvor guld ruller, snart kjælent, snart i lidenskab.

Monte Carlo med verdens fineste hoteller og verdens kosteligste silke! Monte Carlo med Rivera-hotellet, et Eden i sten, en ildguirlande udover havet, en Aladdins grotte indi det varme mørke.

Monte Carlo, hvor pjalter er lyst i ban, hvor fyrsterne mødes med falsknerne, hvor prinsesserne fordunkles af æventyrdronningerne fra Wien, fra Carlsbad, fra Europas hundrede tungt duftende lønkamre.

Der trædes på jordbunden som på de dyreste persiske tepper. Lækkert kysser hvide damesko terrassen, og herreskoene er gule og grønne, ti her er ingen vinter.

Fra den store kafé ånder zigeunerorkestret ud sine hede rytmer. Continentes søde toner, der fløi fra sted til sted, fra variété til variété, tog med lidt fra Wien, lidt fra Budapesth, lidt fra München, lidt fra Paris, vugged hen over pudrede barme, døde hen på pomaderøde læber.

Og fyrsterne og lorderne og æventyrerne, - idag millionærer, i morgen på Mont de Piété, - de spiser biffen med sølvgaflerne, biffen til ti kroner og poteterne til to kroner. Banken er nær, guldbingen.

Zigeunerorkestrets lidenskabelige rytmer kjæler henover den hvidhårede syfilists interessante kind, mens hans dames beringede, blændende hånd lidenskabelig presser guldstykkerne i baglommen, til takt av czardas, til takt af bolero.

Når de går ud, følger ti skridt bag dem, - i det blide tusmørke, - en gamaschet ung herre, følger, stirrer, stirrer, på damens baglomme.

Opvarterne bukker. Med urørlig ansigt. De har set meget. Men i al discretion. Og de bukker sit ansigt, sin pergamentrulle, for græven af gammel æt, for falskneren, - lige høfligt, - for prinsesse, for cocotten, - lige dybt. Ti hvad er forskjellen? Har ikke opvarteren ret? Hvad er forskjellen?

Men imellem alt dette guld, mellem alle disse hvide slips, mellem silken og de dyre biffer, går de rødtrøiede zigeunere om med sit sølvfad, - og tigger.

Casinos hvide murer lyser. Derinde er det! Derinde er de grønne altere, hvor ilden aldrig slukkes, guldilden. Hys! Stille omkring templet! Silence!

Kun guldet må klinge! Ingen store bevægelser! Ingen lidenskabelige miner! Kun øine, øine, øine, som følger guld, guld, guld!

- Se de rastløse hænder! Hænder af alle nationer, af alle temperamenter, de velpleiede, de fløielsbløde, de adelig lange smale, de nervøse magre blåårede, de buttede hunhænder med diamanter på det hvide fedt. Hør den stille messe!

Guldstykkernes harpeklang, kjolernes hvisken, manchetternes trommen. Mærker du denne æther, som vugger gennem salene, mærker du den? Giftig let, som et tabernakels ånde, der fortærer uden ild.

Men se! Dér, mellem hænderne, mellem de grønne altere! Ser du det ikke? Det vokser. Det hæver sig høiere og høiere. Det stirrer på hænderne med ildøine.

Det vokser, det vokser, op over taget, op over Monte Carlo, op over Golfen, - den deilige, - op over Europa, op over Amerika. Og stirrer, og stirrer ...

Mammon ...

Sigbjørn Obstfelder (1866 - 1900)

(Fra: Samlede skrifter, bind III, Gyldendal forlag 2000)

Palestina gjennom Frantz Fanons briller¹

Foto: Public domain / Wikimedia Commons.

Frantz Fanon på en pressekonferanse under en forfatterkonferanse i Tunis, 1957.

¹ For en omfattende presentasjon av Frantz Fanon og skrifter det refereres til i denne artikkelen, se Tore Linné Eriksen: «Frantz Fanon: Hvor kommer de gode ideene fra?», *Agora*, nr. 4. 2016-17, s. 6-68. På nett: <https://torelinneeriksen.no/wp-content/uploads/2025/04/Frantz-Fanon-2017.pdf>. Dette temanummeret av *Agora* inneholder flere artikler om og av Frantz Fanon.

Av

Tore Linné Eriksen

Historiker, bokredaktør i *Gnist* og med i redaksjonen for dette nummeret.

Frantz Fanon, den revolusjonære aktivisten fra Martinique, ville i disse dager ha fylt 100 år.

Stadig hentes han fram som inspirasjonskilde gjennom sine mange skrifter, sin deltaking i den algeriske frigjøringskampen (1954–1961), sine teoretiske bidrag om rasismens strukturelle karakter og sin betydning for å avkolonisere medisin og psykiatri.

Hadde Fanon levd like lenge som Henry Kissinger, hadde han fortsatt vært blant oss. Men han døde av kreft i 1961, bare 36 år gammel. I tillegg til at hans bøker kommer i stadig nye opplag og på stadig flere språk, kommer det nye biografier som perler på ei snor. På kort tid har vi også fått tre nye og fullverdige biografier, og «Fanon-studier» er en egen vekstindustri seg sjøl.¹

Fanons er lest, studert og diskutert langt utafor de akademiske murene. Hans betydning var særlig stor for frigjøringsbevegelsene som

kjempet mot apartheid og kolonialisme i det sørlige Afrika, og mange plakater under Soweto-opprøret i 1976 bar hans navn. I USA har han alltid vært en ledestjerne i afroamerikansk kamp fra Black Panthers på 1960-tallet til i dag, og etter mordet på Georg Floyd i 2020 blei hans portrett malt på vegger utafor politistasjoner. Han har også fått fornya interesse hos ungdom i europeiske storbyer, der rasistisk vold og fremmedfiendtlig ekstremisme brer om seg.

I dag er det aller mest aktuelt å se Israels okkupasjon, rasistisk avhumanisering og folkemord i Palestina gjennom Fanons briller. Det gir liten trøst for dem som helst vi tro at «alt starta» 7. oktober 2023, men gir desto mer innsikt for dem som ser okkupasjon og fordriving av lokalbefolkninga som et unngåelig

1 Nigel C. Gibson, *Frantz Fanon*. Cambridge: Polity Press (2024), Adam Shatz, *The Rebel's Clinic. The revolutionary Lives of Frantz Fanon*. London: Head of Zeus (2023) og James S. Williams, *Frantz Fanon*. London: Reaktion Books (2023). Ei massiv samling på over 800 sider (!) av tidligere upubliserte arbeider er Frantz Fanon, *Alienation and freedom*, London: Bloomsbury, (2018).

I dag er det aller mest aktuelt å se Israels okkupasjon, rasistisk avhumanisering og folkemord i Palestina gjennom Fanons briller.

resultat av «bosetterkolonialisme».²

Hvor kommer de gode ideene fra?

De gode ideene kommer både fra analyse og praksis, og det er derfor nødvendig å ta en snarvei gjennom Fanons liv for å forstå hvordan disse to elementene henger uløselig sammen. Verken *Jordens fordømte* eller andre av hans sentrale skrifter blei til som abstraksjoner i elfenbeinstårnet, men springer ut av konkrete erfaringer og et liv i mange roller.

Ingen er som kjent født revolusjonær, og for Fanon lå ikke akkurat det i kortene. Familien tilhørte middelklassen i Fort-de-France, hovedstaden i Martinique, med en far som etterkommer av plantasjeslaver og ei mor med røtter i Alsace. I ungdommen var Fanon aldri i tvil om at han var fransk av karibisk opprinnelse, ikke minst gjennom kultur og språk. «Svart» var noe afrikanere var. Som ung så han med begeistring på Frankrikes revolusjonære tradisjoner,

europesk opplysningstid og idealene om frihet, likhet og brorskap, som han trodde var alvorlig ment. Bare 18 år gammel meldte han seg derfor til tjeneste i de Gaulles franske styrker på alliert side under den andre verdenskrigen. Hans begrunnelse var at det angår alle når friheten står på spill, alternativet er å være medskyldig. Han deltok i kamphandlinger både i Nord-Afrika og i Europa, og blei dekorert med Krigskorset for sin innsats. Det er utvilsomt herfra vi finner hans overbevisning om at væpnet motstand mot okkupasjon og rasisme både var legitim og nødvendig. Han kalte det ikke for Tyskland–Frankrike-konflikten, slik noen i dag foretrekker å omtale Israel–Palestina-konflikten, og forsto raskt forskjellen mellom okkupant og okkupert. Men i hæren blei han definert – og diskriminert – ut fra hudfarge, og han forsto at de høystemte frihetsidealene ikke var så universelle likevel. Til familien skreiv han: Om jeg faller i kamp, ikke si at det var i den gode saks tjeneste. Fra Fanon kan vi altså lære at «våre liberale og demokratiske verdier» ikke er så liberale og demokratiske likevel.

² Jeg bruker hermetegn, ettersom det er forskjønnende å kalle rasistiske jordokkuperanter for bosettere (eller på engelsk: settlere).

Rase er altså en sosial konstruksjon som mobiliseres som et våpen i undertrykkernes hender.

Rasisme som våpen

Fanon studerte i Lyon, der han valgte medisin med særlig interesse for psykiatri. Her møtte han studenter fra i Indokina, der franske tropper steppa inn igjen etter den nasjonale frigjøringsfronten hadde vunnet over japansk imperialisme. Samtidig hadde han en glupsk appetitt på litteratur og filosofi, og blei langt bedre skolert i europeisk tenkning, fra Hegel via Marx til Sartre og Beauvoir, enn de fleste av dem som stempler han som «anti-europeisk».

Det brutale møtet med rasismen i kolonialismens metropol ligger til grunn for hans første bok, skrevet da han bare var 26 år. I *Svart hud, hvite masker* blander han medisinsk forskning, filosofi, politisk diskusjon og egne erfaringer, der det sentrale poenget er at svart ikke er noe man er, men noe man blir gjennom de hvites blikk. Rase er altså en sosial konstruksjon som mobiliseres som et våpen i undertrykkernes hender. Det er bare å lese hvordan israelske politikere og generaler omtale palestinere som ikke-mennesker.

Som ferdig lege måtte Fanon stille seg spørs-

målet: Kan psykiatriske pasienter bli friske om de vender tilbake til et undertrykkende samfunn? Spørsmålet blei naturlig nok satt på spissen da han i 1954 tiltrådte som overlege ved en psykiatrisk institusjon i Blida-Joinville-provinsen i Algerie. Det er ikke overraskende at dette er et land med en historie som har mye til felles med Palestina. Allerede i 1830 gikk de første troppene i land for å ta fra arabere og berbere (*amizagher*) deres jord, men det tok 30 år med væpna motstandskamp før okkupasjonen blei fullført.

Frigjøringskampens nødvendighet

Både den franske staten og settlerkolonistene motsatte seg alle former for forhandlinger og kompromisser, og de blei oppmuntra av lojal økonomisk og militær støtte fra andre Nato-land. Som to integrerte provinser i Frankrike, var Algerie i praksis en del av Nato. I 1954 konkluderte Den nasjonale frigjøringsfronten (FNL) derfor med at væpnet motstand var siste utvei. Avgjørelsen var tydelig inspirert av den vietnamesiske frigjøringsfrontens seier over

Frankrike ved Dien Bien Phu tidligere samme år. Det var en kolonikrig som ifølge Nato-rådsmøtet, med den norske regjeringas stemme, var et uttrykk for «atlanterhavssamfunnets idealer». Og det var den jo.

Fanon brukte hospitalet til å skjule geriljasoldater, gi medisinsk behandling og lære dem førstehjelp, men han forlot Algerie etter tre år i protest før han blei arrestert eller myrdet. I avskjedsbrevet til koloniguvernøren het det ganske enkelt: Å tie er å være uærlig. Her slutta han seg til FLNs eksilregjering i Tunis, der han var en del av redaksjonskollektivet i avisa *El Moudjabid*. Sjøl om han var lojal til det ytterste, iblant i strid med egen samvittighet, blei han aldri en del av FLNs ledelse eller eksilregjering. Også i frigjøringskampen er det til dels motstridende tendenser, og Fanon tilhørte ei sekulær og sosialistisk retning som langt fra alle delte. Det er et trekk som det er lett å overse når striden pågår.

Strategisk kamp under politisk ledelse

Da *Klassekampen* i 2023 kåret «venstresidas kanon», hadde *Jordens fordømte* en opplagt plass. Boka blei diktert ned som et manifest i rasende hast i hans siste levemåneder, og blei utgitt ett før han døde i 1961.³ Et av stridstemaene i de mange ulike tolkningene av begrepet «vold» og legitimiteten til væpna motstandskamp, kjenner vi igjen fra vår hjemlige diskusjon om Midtøsten.

Etter min oppfatning kan Jean-Paul Sartres patosfylte forord gi grobunn for anklager om en slags ukritisk hyllest til vold. Særlig tragisk blir det når mange kritikere aldri har kommet lenger enn til forordet, samtidig som de fatter liten interesse for all dokumentasjon av en

Istedenfor å oppholde seg ved individuell vold, er Fanon forankra i et kollektivt, sosialt og økonomisk frigjøringsprosjekt

kolonikrig med rundt én million ofre og det store flertallet bak piggrådssperringer. Men istedenfor å oppholde seg ved individuell vold, er Fanon forankra i et kollektivt, sosialt og økonomisk frigjøringsprosjekt når undertrykkerne ikke åpner for frihet gjennom forhandlinger og avtale. Flere steder i *Jordens fordømte* tar han uttrykkelig avstand fra hat, spontan vold og personlig hevn, og han slår fast at en disiplinert og strategisk kamp under en politisk ledelse er det eneste alternativet.

Et annet omdiskutert og omstridt tema i *Jordens fordømte* er den skarpe kritikken som rettes mot store deler av den europeiske venstresida. Noen vil helst tro at dette handler mest om hudfarge eller etnisitet, men det var utvilsomt et resultat av det franske kommunistpartiets lunkne eller avvisende holdning til algerisk uavhengighet. Han mente at det europeiske proletariatet identifiserte seg litt for lett med egen nasjon, det vil nærmest si et «arbeideraristokrati», slik erfaringene fra Den andre internasjonale viste i utbruddet av den første verdenskrigen. Som han sjøl uttrykte: De hadde mer enn sine lenker å miste. Isteden så han for seg småbønder og fattigfolk (eller «filleproletariat») i byene i Sør som revolusjonens fortropper. Lite ante Fanon den gang at Karl Marx mot slutten av livet var åpen for at revolusjonen like gjerne kunne starte – om enn

3 Frantz Fanon, *Jordens fordømte*. Oslo: Pax Forlag, 1967.

ikke fullføres – i kapitalismens periferi som i sentrum.⁴

Advarsler mot nykolonialisme

Et annet tema hos Fanon som har gyldighet i dag, er advarslene mot å se nasjonalsang, eget flagg og plass i FN som et mål i seg sjøl. Historien gir mange eksempler på at dette har begrensa verdi om det ikke finner sted ei grunnleggende, det vil si revolusjonær, omdanning av makt- og produksjonsforhold. Tidlig erfarte han i Afrika tendenser til en ny elite av opportunistiske intellektuelle og et aspirerende borgerskap båret oppe av utenlandsk støtte. Isteden stilte han opp et folkelig og desentralisert demokrati som motvekt til en autoritær herskerklasse.

Fanons ideal var isteden et Algerie som etter frigjøringa tilhørte alle som ønsket å være algeriere, uavhengig av hudfarge, etnisitet, språk og religion. Det er verdt å merke seg at han alltid så på antisemittisme som et uttrykk for rasisme, samtidig som han i frigjøringskampen og i helsevesenet samarbeidet tett med flere som hadde algerisk-jødisk bakgrunn. Det burde interessere de her hjemme som mener at formidling av Fanons tenkning er nok til å få sin plass i antisemittismens norske historie. I ettertid er det mest påfallende hvor lite han skreiv om Palestina, men i 1967 krevde hans enke, Josie Fanon, at Sartres forord skulle fjernes på grunn av hans støtte til Israel.

Hva er frigjøringspsykiatri?

Fanon regnes i dag som en pioner når det gjel-

der å avkolonisere psykiatrien, det vil si vektlegging av sosiale livsvilkår og nødvendigheten av dyptgripende samfunnsendringer. Derfor er hans analyse av kolonialisme som et volds-system og retten til å gjøre motstand høyst aktuell, med 750 000 jødiske «bosettinger» på Vestbredden og hele Gaza som en krigssone. Språket er også det samme i mediene. Israelere er «soldater i forsvarsstyrkene», mens palestiner heter «krigere og terrorister» i vestlige medier, akkurat som under Algeriekrigen. Det er også et sammenfall når det gjelder avhumanisering og forakt for mennesker med arabisk bakgrunn.

Fanons studier av traumer og andre psykiske lidelser under kolonialisme og okkupasjon føres derfor videre av palestinske psykiatere og annet helsepersonell. Den mest kjente av dem er Samah Jabr, som kraftigst har gjort omverdenen oppmerksom på hva som skjer på Vestbredden og i Gaza.⁵ Hun er også leder av «sjølstyremyndighetenes» psykiske helsetjeneste. Med henvisninger til Fanons teorier og praksis viser hun også begrensningene i overføring av vestlig traumebehandling.

I Palestina dreier det seg ikke om posttraumatisk stressyndrom (PTSD) hos enkeltpersoner, som etter ulykker, vold i nære relasjoner eller ved hjemkomst fra krig. Det er isteden tale om en kollektiv og kronisk situasjon, der det ikke finnes trygge steder hvor lidelsen kan bearbeides, og der helsesentra og det eneste psykiatriske sjukehuset er lagt i grus.

Det finnes ikke et eneste barn som ikke er skadd for livet. Det eneste som kan dempe lidelsene, er at okkupasjonen opphører.

⁴ Se bl.a. Kevin B. Anderson, *The late Marx' revolutionary roads. Colonialism, gender, and indigenous communism*. London: Verso (2025) og Marcello Musto, *The last years of Karl Marx, 1881–1883. An intellectual biography*. Redwood City, CA: Stanford University Press (2020)

⁵ For et intervju med Samah Jabr, se <https://beyondthefrontlines.com/samah-jabr/>

Hvordan forstå Hamas?

Foto: Fars Media Corporation / Wikimedia Commons

25-årsjubileum for Hamas feiret i Gaza, 2012.

Av

Erik Skare

Forfatter av *Road to October 7: A Brief History of Palestinian Islamism*, Verso Books, 2025

Er Hamas en motstandsbevegelse eller er den en terrorbevegelse?
 Det korte svaret er at de to ikke er gjensidig ekskluderende.

På den ene siden er det korrekt å si at Hamas er en motstandsbevegelse, gitt at den kjemper mot den israelske okkupasjonen. Begrepet er derfor nyttig rent deskriptivt fordi den er *kontekstuell*: Den sier noe implisitt om omgivelsene og den politiske situasjonen Hamas ble opprettet i og opererer innenfor. For palestinerne har i henhold til internasjonal lov rett til å yte motstand mot okkupasjon som ethvert annet folk med krav på selvbestemmelse.

Likevel setter den humanitære folkeretten klare begrensninger for metodene og midlene palestinerne kan bruke i sin kamp mot okkupasjonen. Det er for eksempel klart at det er ulovlig å ramme sivile, at det må skilles mellom sivile og militære mål, og at visse våpen og taktikker er forbudte.

Derfor er det korrekt at Hamas er en terror-

bevegelse i den grad den har, og fortsatt bruker, terrorisme som et middel i kampen mot den israelske okkupasjonen. Selvmordsbombeaksjonene under Den andre intifadaen (2000–2005) mot sivile israelere på nattklubber, handlegater, pizzasjapper og kafeer er eksempler. Angrepet 7. oktober i 2023 – hvor 1200 israelere ble drept, flertallet sivile – er et annet. 7. oktober skapte sjokkbølger ikke bare på grunn av det høye antallet drepte israelere, men også på grunn av den brutaliteten som ble utvist.

Likevel mener jeg det er viktig at Hamas rent analytisk ikke *reduseres* til en terrorbevegelse fordi Hamas er mye mer enn den volden som den utfører. I tillegg til den militære vingen, Izz al-Din al-Qassam-brigaden, består også Hamas av en politisk ving med politikere, diplomater og aktivister som deltar i legalt

Hvordan forstå Hamas?

politisk og demokratisk arbeid. Hamas består også av en sosial ving som fram til 7. oktober for to år siden tilbød en rekke velferdstjenester til den palestinske befolkningen med et nettverk av barnehager, sportsklubber, legetjenester og apoteker som tilbyr medisiner til subsidiert pris. Det er ikke ett Hamas, det er mange.

Fra Brorskapet til Hamas

I dag tar vi gjerne for gitt at palestinske, islamistiske grupper deltar i den palestinske væpnede motstandskampen. Hamas, Den islamistiske motstandsbevegelsen, er kanskje den fremste representanten. Palestinsk islamsk jihad – som ble grunnlagt i 1981, og som begynte med angrep mot israelske mål fra 1984 – er et annet eksempel. Som den tredje største væpnede bevegelsen i de okkuperte områdene og den nest største på Gaza-stripen er de av betydning.

Slik har det ikke alltid vært. Tvert imot, forløperen til Hamas, Det palestinske muslimske brorskapet, nektet å delta i politisk arbeid eller væpnet kamp. Slik de så det, var palestinerne under okkupasjon fordi de hadde vendt seg bort fra den smale sti. Det hadde svekket dem moralsk og ideologisk og religionen hadde blitt erstattet av «okkupasjonens kultur» med alkohol, utroskap og umoral. Tiden var ikke rede for å kjempe mot okkupasjonen så lenge den ideologiske grunnmuren og den styrken som var nødvendig, hadde kommet på plass. Ved å tilby sosiale tjenester (både et rekrutteringsmiddel og en direkte respons på de miserable leveforholdene i Gazas flyktningleire) og ved å misjonere ville et genuint islamsk samfunn stige fram, nedenfra og opp. Bare da ville palestinerne kunne få slutt på okkupasjonen. Frigjøring kom gjennom individets frelse.

Det eksisterte ikke noen reelle organisa-

toriske alternativer hvis du var en palestiner i Gaza på begynnelsen av 1980-tallet og ønsket å delta i væpnet kamp mot Israel. Den palestinske frigjøringsorganisasjonen (PLO) var både militært og politisk irrelevant i de okkuperte områdene, særlig etter evakueringen fra Beirut i 1982. Brorskapet nektet å befatte seg med politisk eller militært arbeid. Det gjorde at en gruppe unge palestinske studenter konfronterte ledelsen i Brorskapet i denne tidsperioden. De argumenterte for at den islamske palestinske bevegelsen ikke bare skulle delta i, men lede den væpnede palestinske kampen. De lyktes aldri med å overbevise Brorskapet og valgte istedenfor å danne sitt eget politiske prosjekt som ville frigjøre Palestina gjennom geværløpet. I dag kjenner vi denne organisasjonen som Palestinsk islamsk jihad.

Palestinsk islamsk jihad begynte med spektakulære angrep mot israelske mål fra 1984. Knivstikkinger, bombeangrep, og skyting. Dette skapte en reell hodepine for Brorskapsledelsen. De spektakulære angrepene hypnotiserte den yngre garden som begynte å stille de samme spørsmål om deres egen rolle: «Hvorfor kan ikke vi gjøre noe? Hvor lenge skal vi være fornøyd med å studere Koranen og misjonere?» Da Den første intifadaen brøt ut i 1987 valgte derfor ledelsen av Det muslimske brorskapet å danne Hamas for å unngå politisk irrelevans.

En heterogen massebevegelse

Da Hamas ble dannet, stod bevegelsen ovenfor et valg: Skulle bevegelsen forbli et lite, men et sterkt doktrinært kaderparti som Det muslimske brorskapet som krevde lang ideologisk trening før man fikk lov til å bli medlem, eller skulle Hamas bli et masseparti. Ledelsen bestemte seg for det siste. Men for at det skulle gå, måtte Hamas også utvide sin definisjon av

hva det ville si å være en ekte muslim, og dermed også Hamas-tilhenger.

Det var dermed ikke én grunn til at palestinerne ble med i Hamas. Noen kunne bli med i Hamas fordi de regnet islamistbevegelsen som den best egnede plattformen for å bli med i den væpnede motstandskampen. Andre ble med fordi de var sterkt imot Oslo-avtalen. Andre igjen ble med i Hamas fordi de ble ansett som et frommere alternativ til det korrupte Fatah. Til slutt var det også de som ble med i Hamas fordi vennene deres ble med i Hamas. Fordi Hamas avideologiserte sin tolkning av religion fra tidlig 1990-tall, var det nå et spenn av ulike meninger i bevegelsen om hva bevegelsen burde gjøre og hva målet burde være. Det var grunnleggende diskusjoner om hva Hamas *var og for hvem* de skulle være.

Hauker og duer

Et skille oppstod i Hamas mellom hauker og duer, pragmatikere og ideologer. Tradisjonelt er det to spørsmål som har skilt de to: Spørsmålet om vold og territoriale ambisjoner. Haukene i Hamas har for eksempel tradisjonelt ønsket å prioritere vold som det best egnede middelet for å frigjøre palestinerne. De har også vært villige til å bruke svært brutal vold – terror – for å få det til. De mer moderate i Hamas er ikke nødvendigvis pasifister, men de ønsker å prioritere annet arbeid som velferdstjenester eller politisk reform. De er også imot de mest brutale midlene. Nestlederen i Hamas, Ismail Abu Shanab, som ble likvidert av israelerne i 2003, var for eksempel helt og holdent imot bevegelsens bruk av selvmordsbombinger.

Haukene har også tradisjonelt ønsket å etablere en palestinsk stat fra Jordanelva i øst til Middelhavet i vest. Duene i Hamas har på sin side åpnet opp for en tostatsløsning med en

palestinsk stat side om side med en israelsk. Dette er like mye et uttrykk for realisme som ideologi. De aksepterer ikke Israels legitimitet, men de anerkjenner Israel som en realitet på bakken som de må forholde seg til.

Selv om motsigelsen mellom hauker og duer fungerer godt som et analytisk rammeverk for bevegelsen som helhet, er den likevel vanskelig å operasjonalisere på individnivå fordi medlemmer og ledere av Hamas er like komplekse som det vi er. Nestlederen i Hamas, Saleh al-Aruri, som ble likvidert av israelerne i 2024, var for eksempel en forkjemper for væpna kamp og en av nøkkelpersonene bak bevæpningen av palestinske militante på Vestbredden fra 2020. Han var også en forkjemper for forsoning med De palestinske selvstyremyndighetene på Vestbredden og for utlysning av nye, demokratiske palestinske valg. Mens en leder i Hamas kunne være hank i ett spørsmål, kunne han være due i et annet.

Like fullt kan de endre mening over tid. Mahmoud al-Zahar regnes for eksempel i dag som en av de mest kompromissløse i bevegelsen. På 1990-tallet ble han likevel regnet som en due og han ble til og med drapstruet av den væpnede vingen fordi han åpnet opp for en fredsavtale med Israel. Dette endret seg i 2003 da israelerne forsøkte å likvidere al-Zahar med å bombe hjemmet hans. Al-Zahar overlevde, men sønnen hans ble drept og datteren lemlestet. Det var først da al-Zahar utviklet seg til en av de mest notoriske haukene i Hamas.

Intern maktkamp

Hvilken vei Hamas har valgt, har i stor grad vært avgjort av den interne maktkampen. Hvis haukene har hatt overtaket, har det gjerne betydd en eskalering av volden. Hvis duene har hatt overtaket, har det gjerne betydd våpenhvi-

Hvordan forstå Hamas?

ler og valgdeltakelse som man så i 2006.

Hamas sin voldsutøvelse er også koblet til organisasjonsstrukturen. Opprettelsen av en militær ving, en sosial ving og en politisk ving – hvor alle nøt en stor grad av autonomi – var en sikkerhetsmekanisme for å forhindre at Hamas ikke skulle knuses av israelsk opprørsbekjempelse. Hvis én i Hamas sin politiske ving ble arrestert, ville han ikke ha noen informasjon om de militære planene å gi bort.

Selv om Hamas' oppdeling var ment å beskytte bevegelsen, førte den også til uklare hierarkier og en fragmentering av autoritet mellom politisk-religiøse ledere og militære aktivister. Det politiske lederskapet var rett og slett ute av stand, til tider, til å holde tilbake soldatene på bakken. De visste ikke alltid om planlagte angrep. Hamas sin spirituelle leder, Ahmad Yassin, innrømmet for eksempel at ofte visste bare soldatene i al-Qassam-brigadene om sin egen militære celled eksistens. Det hadde følgelig ingen betydning at hans nestleder, Ismail Abu Shanab, var sterkt imot selvmordsbombeaksjonene hvis det militære lederskapet ikke delte hans oppfatning.

Mens viktige ledere i den politiske fløyen forsøkte å utvikle et levedyktig politisk prosjekt, var den militære fløyens eksistensgrunnlag å bekjempe en ekstern fiende. Mens sistnevntes atferd ble diktert av operasjonell effektivitet og hemmelighold, konkurrerte førstnevnte om popularitet, legitimitet og synlighet. Selv om Hamas er en disiplinert bevegelse, har det oftere vært regel enn unntak at den væpnede og politiske fløyen kontinuerlig manøvrerer i forhold til hverandre. Noen ganger er det i samspill, mens andre ganger er fløyene uavhengig av hverandre og i konflikt.

Hvordan er Hamas organisert?

Hvorfor har Hamas' indre virkemåte betydning? Hovedsakelig fordi det er i Hamas at viktige politiske retningsvalg for motstandskampen avgjøres.

Hamas boikottet formelt valget til lovgivende forsamling i 1996 av frykt for å legitimere Oslo-avtalen. De mente valget var rigget til fordel for deres argeste konkurrent, Fatah. Mye hadde endret seg fra da støvet fra Den andre intifadaen hadde lagt seg.

Fredsprosessen hadde mislyktes, den politiske autoriteten til den karismatiske Yasser Arafat var vekkt, og Israel hadde formelt trukket seg ut av Gazastripen i 2005. Hamas' rolle i den andre intifadaen hadde også styrket dens posisjon, og bevegelsen mente de hadde krav på en styringsrolle. Den andre runden av de palestinske lokalvalgene oppmuntret Hamas-medlemmer i Gazastripen.

Deres militære fløy, Izz al-Din al-Qassam-brigadene, var også betydelig svekket etter år med israelsk opprørsbekjempelse. Selv om haukene i Hamas derfor protesterte kraftig mot beslutningen om å delta i valget i 2006 og heller valgte å fortsette Den andre intifadaen, ble deres innvendinger ikke tatt til følge på grunn av militær svakhet og en palestinsk folkelig oppfatning om at vold ikke kunne oppnå palestinske nasjonale ambisjoner. Duene seiret derfor. De ønsket å demonstrere at Hamas var en demokratisk bevegelse som aksepterte politiske regler og internasjonale normer.

EUs boikott av den påfølgende Hamas-regjeringen hadde en ødeleggende effekt. Selv om EU oppmuntret til islamistisk deltakelse i den politiske prosessen før valget i 2006, nekter EU likevel å akseptere resultatet. I stedet for å holde seg til sitt erklærte mål om å fremme demokrati i nabolaget, besluttet EU å slutte

seg til FN, USA og Russland om å boikotte Hamas-regjeringen. Hamas hadde ikke investert noen forventninger i USA, men det var en åpenbar skuffelse over responsen fra europeiske ledere.

Hamas sin respons på boikotten – som viste tegn til moderasjon ved å gi PLO og Mahmoud Abbas mandatet til å forhandle med Israel, akseptere etableringen av en palestinsk stat på 1967-grensene, og akseptere tidligere avtaler – var forgjeves. I stedet for å oppmuntre til ytterligere pragmatiske skritt og påvirke Hamas i en strategisk retning, krevde EU umiddelbar overholdelse av Kvartetts prinsipp.

Selv om Kvartetten hadde som mål å svekke Hamas som helhet, undergravde den i stedet en spesifikk fraksjon i bevegelsen: Autoriteten til duer som Ahmed Yousef, som hadde investert mye av sin politiske kapital i å overbevise sin bevegelse om først å delta i valg og så akseptere kompromisser for å sikre internasjonal anerkjennelse, ble effektivt utradert. De interne valgene til Hamas' rådgivende råd i august 2008 – det høyeste autoritative organet i bevegelsen – gjenspeiler dette. Der ble støttespillerne av det demokratiske eksperimentet til slutt stemt ut. Det banet vei for en yngre generasjon militante fra den andre intifadaen som ble ansvarlige for å tøyse duene og remilitarisere Hamas gjennom 2010-årene.

Duer uten seire

La meg derfor gjenta spørsmålet stilt ovenfor: Hvorfor har Hamas' indre virkemåte betydning? Fordi den feilaktige analysen av Hamas muliggjorde en internasjonal boikott som ikke lyktes i å svekke Hamas. I stedet styrket den utilsiktet haukene i Hamas som mente at bare vold kunne befri palestinerne – og argumen-

terte for at omverdenen alltid ville motsette seg dem som palestinere og som muslimer. Den fortsatte isoleringen av bevegelsen forsterket bare deres holdning.

Angrepet 7. oktober skjedde derfor i bunn og grunn fordi duene i Hamas hadde få, om noen, seire å vise til etter at bevegelsen vant stortingsvalget i 2006. De ble følgelig satt på sidelinjen av de i bevegelsen som forfektet bruk av ekstrem vold for å bryte den palestinske blindveien. Politisk hadde Hamas ikke brakt palestinerne noe nærmere frigjøring. Et status quo var effektivt etablert i Gaza som forble isolert, fattig og fullstendig avhengig av bistand under blokade. Til tross for sporadiske oppblussinger gjennom 2010-årene, gjorde de lite for å forstyrre det israelske dagliglivet eller rokke ved oppfatningen om at det var mulig å pasifisere 2 millioner palestinere på ubestemt tid. Palestinerne i Gaza var ute av syne og ute av sinn, mens Hamas viste seg overraskende dyktige til å sikre lov og orden på stripen. Dette var Hamas' catch-22, som Tareq Baconi har påpekt: Israel var fornøyd med å la Hamas administrere dagliglivet i Gazastripen som styringsmakt, samtidig som de brukte den islamistiske bevegelsen som trumfkort for aldri å oppheve blokaden.

Nå er det uttalte målet å knuse Hamas, å utsette det fra overflaten, i en militærkampanje som International Association of Genocide Scholars nå sier har passert de juridiske kriteriene for folkemord i Gaza. Selv om, eller kanskje fordi, Hamas er betydelig svekket, har konfliktene og motsetningene innad i bevegelsen om veien videre intensivert seg.

Er det mulig å utøve innflytelse på bevegelsen slik at duene seirer? Eller vil veien mot fullstendig ødeleggelse fortsette?

Er Lenins teori om imperialisme gyldig?

Foto: Public domain / Wikimedia Commons.

Lenin taler, mai 1920.

Av

Valério Arcary

Historiker fra Brasil.

– Det er aldri så lett å gå seg vill, som når man tror man vet veien.
Kinesisk ordtak

1. Teorien

Fra Lenin har vi arvet en teori om imperialismen. Den hviler på tre forskjellige og selvstendige ideer, selv om de også må forstås sammen.

Den første er at imperialismen markerer et stadium i kapitalismens utvikling. I en dialektisk forståelse er imperialismen både kapitalismens høydepunkt og signaliserer starten på kapitalismens forråtnelse. Noe som gjør det til en revolusjonær tidsalder.

Det andre er beskrivelsen av at verdensmarkedet var hierarkisk med imperialismaktene i sentrum og en stor periferi av dominerte nasjoner. Selv med en varierende grad av integrasjon – mange kolonier, noen halvkolonier og noen få uavhengige land – det vil si et rigid internasjonalt system av stater. Med andre ord, en verdensorden.

Den tredje ideen var definisjonen av kriteriene for hva som utgjorde en imperialistisk stat på 1900-tallet, og hvordan den skilte seg fra andre former for imperialism og kolonialisme. Med andre ord, en «målestokk» for å karakterisere typen av integrering i verdensmarkedet og dens rolle i statssystemet.

2. Verdensordenen

De tre ideene, utarbeidet på ulike abstraksjonsnivåer, er fortsatt svært relevante. Den mest radikale påstanden hevdet at moderne imperialism innledet en æra der kapitalismen nådde sitt høydepunkt selv om den gikk inn i en fase av forfall. Denne tesen er uimotsigelig fordi den har bestått historiens test. Det imperialistiske systemet har kastet menneskeheten ut i to katastrofale verdenskriger. Det tjuende

Er Lenins teori om imperialism gyldig?

århundret var et århundre med revolusjoner som fortrenget kapitalens dominans i en rekke land, som til sammen utgjorde rundt 30 % av verdens befolkning. Bevaringen av en imperialistisk verdensorden truer menneskehetens overlevelse av minst overbevisende fire grunner:

1. Faren for nye ødeleggende økonomiske kriser, som de vi så i 1929 og 2008.
2. Trusselen fra global oppvarming og kapitalismens manglende evne til å gjennomføre en akutt energiomstilling.
3. Det globale våpenkappløpet og den militære skremnelsen fra Triaden (USA, EU og Japan), særlig USA, som hadde som mål å hevde imperialistisk kontroll over verden
4. Fremveksten av en nyfascistisk nasjonal ytre høyrefløy, som kjemper om makten og undergraver alle demokratiske fremskritt fra de siste tre generasjonene.

3. Et rammeverk

Lenin var selvsagt ikke feilfri eller en profet. Hans arbeid ga oss et solid metodologisk fundament, men arven hans etterlot oss, er hovedsakelig et rammeverk for analyse av trender og mottrender, ikke en tusenårslære. God marxisme bygger på prognoser, men dette bør ikke forveksles med «spådom».

Det virker uunngåelig å erkjenne at de to andre tesene krever en oppdatering. Verdensordenen er ikke lenger den samme, og den har gjennomgått kvalitative endringer mer enn én gang. Kriteriene for å bedømme hva som er en imperialistisk stat er heller ikke de samme. Mer enn hundre år senere har realiteten i verdensmarkedet og statssystemet endret seg. Strukturen til den imperialistiske verdensorden utvikler seg og blir stadig mer kompleks.

Det har ikke vært en eneste vellykket sosialistisk revolusjon på femti år, siden Vietnam

i 1975. Det er trettifem år siden det tidligere Sovjetunionen og Øst-Europa ble innlemmet i kapitalismens verdensorden. Det internasjonale statssystemet er ikke lenger bare delt mellom rivaliserende sentrale imperialistiske makter og en omfattende periferi. Mellomposisjonene er mange og varierte.

I 1916, året da Lenin skrev boka, *Imperialisme, kapitalismens høyeste stadium*, hadde verken Sovjetunionen eller slutten på europeisk kolonialdominans i Afrika og Asia ennå skjedd. Heller ikke eksisterte institusjoner som Bretton Woods, IMF, Verdensbanken, dollarens plass i verdensøkonomien eller «fjell» av dollar i fiktiv kapital skapt av den nyliberalistiske strategiens hegemoni. Heller ikke FN med sitt system, inkludert WTO, WHO, UNCTAD, UNESCO, Parisavtalen og Den internasjonale straffedomstolen. Lenins rammeverk kunne ikke ta hensyn til EU, et imperialistisk Israel, en ny russisk imperialisme utenfor G7, BRICS og langt mindre Kina som verdens nest største makt.

Å insistere på et «bokstavelig» forsvar av Lenins verk, i stedet for hans analysemetode, ville være dogmatisk stahet. Det finnes mye mer leninisme i en oppdatering av imperialismeteorien enn i et stivbent forsvar av boken fra 1916.

4. Tre faser

I et historisk perspektiv er det allerede mulig å vurdere at det innenfor den imperialistiske epoken har vært minst tre politiske faser i verdensordenen.

Den første og mest turbulente fasen var preget av stormaktsrivalisering og seieren til den første sosialistiske revolusjonen, og den fortsatte til slutten av andre verdenskrig.

Den andre fasen startet med nederlaget til

I en dialektisk forståelse er imperialismen både kapitalismens højdepunkt og signaliserer starten på kapitalismens forråtnelse.

- Valério Arcary

God marxisme bygger på prognoser, men dette bør ikke forveksles med «spådom».

nazismen, og kjennetegnes av samarbeid mellom de imperialistiske maktene i møte med trusselen om revolusjon og en politikk for sameksistens med Moskva. Denne fasen begynte med store seire og endte med Sovjetunionens fall.

Den tredje fasen begynte med kapitalismens utvidelse i Øst-Europa, Russland med mer. Utvidelsen av global kapitalisme kulminerte med krisen i 2008, og den ga oss deretter et tiår med økonomisk stagnasjon. Dette ble forverret av pandemien. Denne fasen strekker seg frem til i dag, med Kinas fremmarsj og offensiven til den nyfascistiske ytre høyresida.

5. Nasjoner og verdensorden

Når man hevder at verden er strukturert som en imperialistisk verdensorden betyr det ikke at det eksisterer en verdensregjering. Kapitalismen har holdt seg innenfor de nasjonale grensene til sine imperialistiske stater. Derfor er det fortsatt rivalisering mellom borgerskapene i de sentrale landene i kampen om økonomisk plass og i meklingen av politiske konflikter. Hypotesen

om en «ultra-imperialisme», som ble førtet med i Den andre internasjonale – en sammensmelting av interessene til borgerskapene i de sentrale landene – er ikke blitt bekreftet. Det er fortsatt konflikter mellom borgerskapene i hver av stormaktene og mellom fraksjoner i hvert land, som tydeliggjort i konflikten mellom USAs Trump-administrasjon og EU.

Dette gjelder selv i den politisk-historiske etterkrigsfasen (1945–1991) i konteksten av den såkalte kalde krigen, da kapitalismen opplevde sjokket fra en kraftig revolusjonær bølge som gikk over de gamle koloniene. Men det ville være absurd å ikke anerkjenne at den imperialistiske kontrarevolusjonen har lært av historien.

USA, i samarbeid med Storbritannia, Canada, Australia og New Zealand, opprettholder en prioritert allianse i sentrum av Triaden, med komplementære forhold til EU og Japan. Kjernen i verdenskrisen er at denne overlegenheten er truet, fordi det er fare for økonomisk stagnasjon på mellomlang sikt. Satsingen på kunstig intelligens og andre teknolo-

I dette maktsenteret finner vi Triaden: USA, Den europeiske union og Japan. Både EU og Japan har et assosiert og komplementært forhold til Washington og har akseptert USAs overlegenhet siden slutten av andre verdenskrig

giske innovasjoner virker ikke tilstrekkelig for å blokkere Kinas fremvekst, som konkurrerer på like vilkår med Triaden. Som en konsekvens av dette ser vi behovet for en nasjonal-imperialistisk strategi fra USAs side, for å styrke et avskrekkende militært hegemoni.

6. Hegemoni

I over 75 år har USA hatt en ubestridt politisk lederrolle i verden, men dette hegemoniet har ikke fjernet behovet for forhandlinger. Konflikter mellom interessene til USA, Japan og Vest-Europa førte til at Washington delvis brøt med Bretton Woods i 1971. De suspenderte da den faste vekslingskursen mellom dollar og gull, devaluerte valutaen sin for å beskytte hjemmemarkedet og senket prisen på eksportvarer.

Konkurransen mellom selskaper og rivaliseringen mellom stater har ikke forsvunnet, selv om intensiteten har variert. Trumps nåværende tollkrig er bare et nytt kapittel i denne historien om imperialistisk dominans. Samtidig må vi anerkjenne at borgerskapene i de impe-

rialistiske landene har klart å bygge et maktsentrum i det internasjonale statssystemet, opp fra ruinene av andre verdenskrig. Dette sentrumet eksisterer fremdeles, 35 år etter Sovjetunionens fall, gjennom institusjoner som FN- og Bretton Woods-systemene. Dette inkluderer Det internasjonale pengefondet (IMF), Verdensbanken, Verdens handelsorganisasjon (WTO) og Den internasjonale oppgjørsbanken (BIS) i Basel, samt G7-gruppen.

I dette maktsenteret finner vi Triaden: USA, Den europeiske union og Japan. Både EU og Japan har et assosiert og komplementært forhold til Washington og har akseptert USAs overlegenhet siden slutten av andre verdenskrig. Den historiske endringen, 1989–91, med Sovjetunionens fall, endret ikke Triadens rolle og spesielt ikke USAs posisjon. Selv om USAs lederskap er svekket, er det fortsatt dominerende. Landets store hjemmemarked, dollarens posisjon som reservevaluta, militære overlegenhet og en mer aktiv politisk agenda har bidratt til at USA har kunnet opprettholde sin lederposisjon i statssystemet, til tross for en nedad-

gående trend.

7. Kina

To store, feilaktige verdenssyn splitter venstresiden angående betydningen av den nåværende verdensordenen. Det første er det som sidestiller Kinas prosjekt med USAs strategi og vurderer at den nåværende «kalde krigen» vil være en forsmak på en tredje verdenskrig på et tidspunkt i fremtiden. Å forenkle verdensordenen i det 21. århundre med verdensorden fra hundre år siden, hvor den inter-imperialistiske striden mellom England/Frankrike og Tyskland rådet, ved å tillegge konflikten mellom USA og Kina en tilsvarende betydning, er en feil. Sammenligningen av Kinas rolle med Tysklands eller Japans plass i det 20. århundre er en anakronisme.

Kina er ikke et Tyskland som forbereder seg på verdenskrig i «sakte film». Vi er ikke i trettiårene i forrige århundre i «sakte film». Kina har gjennomgått en av historiens største bonde- og anti-imperialistiske revolusjoner. Borgerskapet flyktet til Taiwan og en post-kapitalistisk overgang begynte. Til tross for at en kontrollert kapitalistisk gjenoppbygging, som har skapt en historisk hybrid som kombinerer markedsøkonomi med økonomisk planlegging, er det verken det interne borgerskapet eller det kinesiske borgerskapet i diaspora som kontrollerer staten. Staten er under kontrollen til kommunistpartiet, som har bevart seg selv til tross for tragiske interne kamper.

I Kina, i motsetning til i Russland, tillot ikke det sosiale sjiktet som tok makten med revolusjonen i 1949 – et byråkrati som er ideologisk sett sosialistisk – at styrkingen av det interne borgerskapet ødela revolusjonens framskritt. Den kinesiske staten er en fremvoksende økonomisk og i økende grad militær- og rom-

fartsmakt, følger en defensiv strategi for akkumulering av makt og bevaring av posisjoner. Makten som truer verden er USA.

8. Komplekst

På den annen side, å redusere hele denne komplekse virkeligheten til en kamp mellom Triaden og det globale sør er absurd.

Kina er ikke en del av et romantisert globalt Sør, og selv om landet ikke truer med imperialistiske intervensjoner, utnytter det de kommersielle fordelene med ulike bytteforhold med Afrika, Latin-Amerika og Midtøsten gjennom handel. BRICS-gruppen er et støttepunkt for de perifere landene, men foreløpig går det ikke lenger enn å være en defensiv økonomisk artikkel i møte med trusselen fra Triaden.

Den nåværende verdensordenen kan ikke forklares av disse to modellene. Definisjonen av imperialistiske stater basert på nesten utelukkende økonomiske kriterier virker anakronistisk. Triaden dominerer statssystemet, men dens hegemoni i verdensmarkedet har minket. Russland er avhengig av utvinning av olje og gass, men er den nest største atommakten, eller en subaltern imperialisme som opprettholder innflytelse fra Hviterussland til Kirgisistan. Kina er verdens største industriøkonomi og en stigende global makt. India har atomvåpen, Pakistan har et kjernefysisk arsenal, Iran er et land med subimperialistisk innflytelse i Libanon, Irak og Jemen, for ikke å snakke om rollen til Tyrkia og Saudi-Arabia i Midtøsten, Venezuelas uavhengige motstandskraft med de største oljereservene, eller til og med Brasils posisjon i Mercosul.

9. Hvilke kriterier bestemmer om et land er imperialistisk?

Hvordan skal vi måle posisjonen som hver stat inntar i det internasjonale systemet?

I den marxistiske tradisjonen har diskusjonen vært konsentrert om nødvendigheten av å svare på endringene som skjedde i opptakten til første verdenskrig, og som gjorde det mulig å forstå den.

I 1902 ble boken, *Imperialismen*, utgitt av engelskmannen J. A. Hobson, og den ble godt mottatt av Karl Kautsky, den viktigste teoretiske lederen for det tyske SPD, det mest innflytelsesrike partiet i Andre Internasjonale. I 1910 kom Rudolf Hilferdings *Finanskapitalen*, som fikk stor gjenklang. Rosa Luxemburg og Nikolaj Bukharin var også pionerer i utarbeidelsen, men det var Lenins bok *Imperialismen som kapitalismens høyeste stadium* som hadde størst gjennomslag.

Lenin fremhevet fem nye kjennetegn som forklarte at det var en ny fase i kapitalismen: (a) konsentrasjon av kapital og dannelse av monopoler; (b) bankkapitalen er smeltet sammen med industrikapitalen og skapt finanskapitalen; (c) kapitaleksporten får særlig stor betydning; (d) det oppstår internasjonale monopolistiske kapitalistsammenslutninger som deler verden mellom seg; (e) deling av verden mellom de kapitalistiske stormaktene er avsluttet.¹

Disse fem, primært økonomiske, kriteriene er fortsatt relevante i dag. Å avfeie dem ville være uklokt. Likevel er de ikke nok. Mange tidligere imperialistiske stater fra forrige historiske stadium, kanskje de fleste, har mistet sin formelle imperialistiske status. Selv om de

fortsatt er sentrale land innenfor det internasjonale hierarkiet, inntar mange av disse statene nå posisjoner med delvis avhengighet av det nåværende imperialistiske sentrum.

10. Lenins kriterier

Selv om Lenins kriterier fortsatt er relevante, så er de også utilstrekkelige for å forstå hva en imperialistisk stat er i dag, av tre grunner:

(a) I dag er kapitalakkumuleringen avhengig av globalisert finansialisering og at det skapes en massiv mengde fiktiv kapital. Dette krever høyt integrerte produksjonskjeder og internasjonal kapitalsirkulasjon, en fordel som få stater har.

(b) Verdensordenen har endret seg. I over syv tiår har det vært mulig å forhindre en ny verdenskrig takket være terrorbalansen som atomvåpen utgjør. Derfor hevder imperialistiske makter seg ikke bare gjennom økonomisk hegemoni, men fremfor alt gjennom militær overlegenhet.

(c) Kun stater med full suverenitet over mat-, energi-, utdannings- og vitenskapelig, økonomisk, politisk, militær og geografi kan innta en imperialistisk posisjon.

(Artikkelen ble først publisert i det portugisiske nettstedet *Esquerda Online* og er oversatt av Jokke Fjeldstad. På engelsk finnes den på <https://links.org.au/lenins-theory-imperialism-still-valid.>)

¹ <https://www.nb.no/items/3ac3cd36deaabecb-1d16acbdba79d8f2?page=99> Lenin har en litt mer ordrik opprømsing av de 5

Hvordan forstå den globale imperialismen i dag?

Imperialisme i dag ser ikke ut som den gjorde rundt 1. verdenskrig. Allikevel hevder Adam Hanieh i dette intervjuet med Frederico Fuentes det er strukturelle likheter.

Intervjuet tar opp sentrale spørsmål som nye allianser mellom imperialistmakter, Midtøsten, Iran, Israel, Trump og Kina. Et forsøk på et blikk på helheten.

Hva er forresten imperialisme?

Intervju med

Adam Hanieh

Professor i politisk økonomi og global utvikling ved University of Exeter, og hans forskning fokuserer på kapitalisme og imperialism i Midtøsten. Hans nyeste bok er *Crude Capitalism: Oil, Corporate Power, and the Making of the World Market*.

Av Federico Fuentes

LINKS International Journal of Socialist Renewal.

Federico: I det siste århundret har begrepet imperialism blitt brukt til å definere ulike situasjoner, og til tider blitt erstattet av begreper som globalisering og hegemoni. Er begrepet imperialism fortsatt gyldig? I så fall, hvordan definerer du det?

Adam: Det er absolutt fortsatt gyldig, og det er mye å lære av både de klassiske forfatterne om imperialism, som Vladimir Lenin, Nikolaj Bukharin og Rosa Luxemburg, så vel som av senere bidrag og debatter, inkludert av anticoloniale marxister fra 60- og 70-tallet.

På det mest generelle nivået definerer jeg imperialism som en form for global kapitalisme sentrert rundt kontinuerlig utvinning og

overføring av verdier fra fattigere (eller periferi-) land til rike (eller kjerne-) land, og fra klasser i fattigere land til klasser i rike land. Jeg tror det er en tendens til å redusere imperialism til rett og slett geopolitisk konflikt, krig eller militær intervensjon. Men uten denne grunnleggende tanken om verdioverføringer kan vi ikke forstå imperialism som et permanent trekk ved verdensmarkedet, som opererer selv i angivelig «fredelige» tider.

Eksport av kapital som utenlandske direkteinvesteringer i dominerte land er én mekanisme. Direkte kontroll og utvinning av ressurser er en annen. Men vi må også se på de ulike finansielle mekanismene og forholdene som har vært utbredt siden 1980-tallet: for eksempel gjeldsbetalinger foretatt av land i det globale sør. Det er også forskjeller i verdien av arbeidskraft mellom kjerne- og periferiland,

Hvordan forstå den globale imperialismen i dag?

noe som imperialismens teoretikere fra 60- og 70-tallet, som Samir Amin og Ernest Mandel, utforsket. Ulik utveksling i handel er en annen metode. Og arbeidsmigranter er i dag en viktig måte å overføre verdier til dominerende land.

På Lenins tid var sammensmeltinga av bankkapital og industriell eller produktiv kapital i full gang. Denne sammensmeltinga var det han kalte «finanskapital» og gjelder fortsatt. Men det er mer komplisert i dag, ved at noen lag av dominerte borgerskap i periferien delvis er blitt integrert i kapitalismens kjerneland. Ikke bare har de ofte statsborgerskap i disse landene, men drar også nytte av de imperiale forholdene. Det er mye mer grenseoverskridende eierskap av kapital i dag.

Et tredje trekk som oppstår fra disse verdioverføringene, kan forstås med begrepet «arbeideraristokrati». Denne innsikten er fortsatt gyldig og må igjen framheves igjen. I Storbritannia bidrar det for eksempel til å forklare den klart pro-imperialistiske karakteren til det britiske arbeiderpartiet.

Ett trekk ved moderne imperialisme, som ikke var godt teoretisert tidlig på 1900-tallet, er hvordan imperial dominanse nødvendigvis er knyttet til bestemte typer rasistiske og sexistiske ideologier. Disse bidrar til å rettferdiggjøre og legitimere imperialisme. Vi kan se dette i dag i Palestina-sammenheng.

Federico: Mange vil nok være enige i at verdenspolitikken etter den kalde krigen ble dominert av amerikansk/vestlig imperialisme. Likevel ser det ut til at det finner sted et relativt skifte med Kinas økonomiske oppgang, Russlands invasjon av Ukraina, og enda mindre nasjoner, som Tyrkia og Saudi-Arabia, som bruker militærmakt utenfor sine grenser. Generelt sett, hvordan kan vi forstå dynamik-

ken som spiller inn i det globale imperialistiske systemet?

Adam: Fra tidlig på 2000-tallet har vi sett framveksten av nye sentre for kapitalakkumulering utenfor USA, med Kina i spiss. Opprinnelig var dette knyttet til strømmen av utenlandske direkteinvesteringer inn i Kina og den bredere østasiatiske regionen. Hensikten var å utnytte billig arbeidskraft som en del av en omorganisering av globale verdikjeder. Men siden den gang har Kinas framvekst vært knyttet til en relativ svekkelse av amerikansk kapitalisme i en tid med dype og forverrede globale kriser.

Én indikasjon er fallet i USAs andel av globalt BNP fra 40 % til omtrent 26 % mellom 1985 og 2024. Det har også vært et relativt skifte i eierskap og kontroll over verdens største kapitalistiske selskaper. Antallet kinesiske selskaper ble blant de 500 største og gikk i 2018 forbi USA. Det forble slik fram til i fjor, da USA gjenvant topposisjonen (139 amerikanske selskaper sammenlignet med 128 kinesiske). Kinas representasjon på denne listen har økt fra bare 10 selskaper i 2000. Mens Kinas framgang i stor grad har gått på bekostning av japanske og europeiske selskaper, har det også vært en nedgang i amerikansk kontroll over storkapital. I løpet av de siste 25 årene har USAs andel av Global Fortune 500 falt fra 39 % til 28 %.

Det viktige er at disse indikasjonene på relativ nedgang i USA gjenspeiles innenlands. Amerikansk kapitalisme er plaget av alvorlige sosiale problemer: synkende forventet levealder, massefengsling, hjemløshet, psykiske lidelser og en kollaps av viktig infrastruktur.

Jeg tror ikke på en nært forestående kollaps av amerikansk dominans. USA har fortsatt en enorm militær fordel over rivaler, og den ame-

Planen skal fortsette USAs globale dominans ved å forskyve kostnadene over på andre deler av verden.

rikanske dollarens sentrale rolle er der fortsatt.

Det er mange og sammenkoblede kriser som nå preger kapitalismen globalt. Vi kan se dette i stagnasjonen av profitttrater og de store mengdene av overskuddskapital som ikke blir satt inn i verdiøkning; den enorme økningen i offentlig og privat gjeld; overproduksjon i mange økonomiske sektorer; og den harde realiteten med klimakrise. Så, når vi snakker om dynamikken i det globale imperialistiske systemet, er det ikke bare et spørsmål om rivalisering mellom stater og å måle USAs styrke mot andre kapitalistiske makter.

Federico: Hvordan forstår du den amerikanske presidenten, Donald Trump, sin framgang i alt dette?

Adam: Økonomen, Stephen Miran, er en sentral rådgiver for Trump. Miran argumenterer for at den amerikanske økonomien har krympet i forhold til globalt BNP de siste tiårene, men at USA bærer kostnadene ved å opprettholde verdens «forsvarsparaply» i møte med økende rivalisering mellom stater. Det viktigste

er at han sier at den amerikanske dollaren er overvurdert på grunn av sin rolle som internasjonal reservevaluta, og at dette har svekket USAs produksjonskapasitet.

Han foreslår å løse dette problemet ved å bruke trusselen om tollsatser for å tvinge amerikanske allierte til å bære en større andel av kostnadene til imperiet. Miran sier at dette vil bidra til å bringe produksjonen tilbake til USA, som er en viktig faktor i tilfelle krig. Han foreslår en rekke tiltak for å begrense inflasjonseffektene av denne planen og opprettholde amerikanske dollar som den dominerende valutaen til tross for den håpede devalueringen. Han peker eksplisitt på den amerikanske dollarens betydning for å fortsette og sikre amerikansk makt.

Det viktigste er ikke om denne planen fungerer eller om den gir økonomisk mening, men å forstå motivasjonene bak den. Den er eksplisitt tenkt som et middel for å håndtere problemene som amerikansk og global kapitalisme står overfor. Planen skal fortsette USAs globale dominans ved å forskyve kostnadene over på andre deler av verden.

Hvordan forstå den globale imperialismen i dag?

Så vi må nærme oss Trump-administrasjonen som aktør med et sammenhengende prosjekt. Det er åpenbart at dette prosjektet skaper en rekke interne motsetninger og spenninger. Det fører til uenigheter i deler av amerikansk kapitalisme og med langvarige utenlandske allierte.

Vi kan se hvordan Trump-administrasjonen fjerner miljøforskrifter og prøver å akselerere innenlandsk olje- og gassproduksjon som én måte å gjenoppta den amerikanske kapitalismens makt på (gjennom å senke energikostnadene). Men det er også veldig tydelig at vi går inn i en fase med en uforutsigbar klimakollaps, som vil påvirke milliarder av mennesker vesentlig i de kommende tiårene. Vi må sette klimaspørsmålet i sentrum for vår politikk i dag, ettersom det i økende grad vil gjennomsyre alt.

Federico: Ulike konkurrerende forklaringer legges fram for å forklare amerikansk/vestlig imperialistisk støtte til Israels krig mot Gaza. Hva er ditt syn? Hvordan passer normaliseringsprosessen mellom Israel og arabiske nasjoner inn i dette? Og hvilken innvirkning har 7. oktober og folkemordet i Gaza hatt?

Adam: I Midtøsten har Israel vært en sentral pilar for amerikansk innflytelse, spesielt etter krigen i 1967, hvor landet demonstrerte sin evne til å beseire arabiske nasjonalistbevegelser. I den forstand har USA alltid vært i førerretet – ikke Israel, og absolutt ikke en Israel-lobby.

Den andre pilaren i USAs makt i Midtøsten har vært Gulfstatene, spesielt Saudi-Arabia. Siden midten av 1900-tallet har USA bygget et privilegert forhold til Gulf-monarkiene. Det har fungert som en sikkerhetsmekanisme for at de overlever så lenge de forblir innenfor USAs bredere system av regionale allianser. Dette betyr å garantere oljestrømmen inn i verdens-

markedet og sørge for at olje aldri blir brukt som et «våpen». Det betyr også at milliarder av dollar, tjent av Gulfstatene gjennom oljesalg, i stor grad ble resirkulert til vestlige finansmarkeder.

Men USAs dominans i regionen er svekket de to siste tiårene. Dette ser man i den økende rollen andre utenlandske stater i regionen (som Kina og Russland) har, og kampen til regionale makter for å utvide sin innflytelse (for eksempel Iran, Tyrkia, Saudi-Arabia og De forente arabiske emirater). Viktigere er forskyvningen østover av Gulfens olje- og gassseksport. Nå flyter den hovedsakelig til Kina og Øst-Asia, snarere enn til vestlige land.

USA svarer med å forsøke å bringe sine to viktigste regionale allierte sammen for å få til mer kontakt og samarbeid mellom Golfstatene og Israel. Selv nå, i etterkant av 7. oktober og folkemordet, og midt i alt snakk om ytterligere utvisning av palestinere fra deres land, er USAs mål fortsatt normalisering av båndene mellom Israel og Gulfstatene, som et middel for å gjenopprette sin egen overlegenhet i regionen.

Federico: Men Trumps forslag om etnisk rensing av Gaza gjør det vel vanskeligere for regjeringer i regionen å normalisere forholdet til Israel?

Adam: Trumps forslag om ytterligere etnisk rensing av Gaza resonnerer tydelig med store deler av det israelske politiske spekteret. Det er imidlertid mange hindringer, først og fremst det faktum at stater som Jordan og Egypt ikke ønsker å se et stort antall palestinske flyktninger fordrevet til sine territorier.

Men land som Saudi-Arabia, Jordan og Egypt står ikke på en fundamentalt annen side enn USA. Det er en ekstremt tett allianse

mellom USA og Gulfstatene, som styrker seg under Trump.

Samtidig er det åpenbart svært vanskelig for dette prosjektet å gå videre uten nederlag for palestinere i Gaza og andre steder, og et slags palestinsk samtykke.

Nasjonale oljemonopoler som er drevet av stater i Midtøsten (og andre ikke-vestlige land), har overtatt vestlige selskaper på det globale oljemarkedet. Hvordan påvirker dette Midtøstens posisjon innenfor global kapitalisme?

Adam: I løpet av de siste to tiårene har vi sett framveksten av store nasjonale oljeselskaper, noe som endrer den globale dynamikken i oljeindustrien. Gulfstatene skiller seg ut i denne forbindelse, spesielt Saudi Aramco, som er den største oljeproduzenten og -eksportøren i verden i dag. De overgår de store vestlige selskapene som dominerte industrien mesteparten av 1900-tallet.

Disse nasjonale oljeselskapene har fulgt de vestlige oljegigantene og blitt vertikalt integrerte. På 70-tallet fokuserte oljeproduserende stater som Saudi-Arabia i stor grad på å pumpe råolje. Men i dag er deres nasjonale oljeselskaper aktive i hele verdikjeden.

Med Kinas framvekst har oljeeksporten fra Gulfen mer dreid bort fra Vest-Europa og USA og østover mot Kina og Øst-Asia. Vi snakker ikke bare om eksport av råolje, men også raffinerte produkter og petrokjemikalier. Dette har ført til økende gjensidig avhengighet mellom disse to regionene, som nå er den sentrale akselen i den globale oljeindustrien utenfor USA.

Det betyr ikke at vestlige markeder og oljeselskaper ikke er viktige. Store vestlige super-selskaper dominerer fortsatt i USA og den nordamerikanske blokken i bredere forstand.

Med Kinas framvekst har oljeeksporten fra Gulfen mer dreid bort fra Vest-Europa og USA og østover mot Kina og Øst-Asia.

Men vi sitter igjen med et fragmentert globalt oljemarked.

Federico: Hva forteller dette oss om ideen om at noen transnasjonale eller ikke-vestlige stats-eide foretak kan operere vellykket uten å ha en institusjonell forankring i en imperialistisk makt?

Adam: Dette er ikke amerikanske eller vestlige selskaper, men de har fortsatt viktige bånd med vestlige oljeselskaper (inkludert gjennom felles prosjekter), og de er aktive i vestlige markeder. Det største oljeraffineriet i USA er saudiarabisk-eid. Vi behøver ikke sette det ene opp mot det andre, som om det er en fundamental forskjell i hvordan de, som en fossilblokk, ser på industriens framtid. De står absolutt på samme side når det gjelder klimakrisen. Vi kan se dette i den framtrekkende rollen Gulfstatene spiller for å hindre og avlede enhver effektiv global respons på denne krisen.

Begrepet «subimperialistisk» brukes noen ganger for å beskrive land som disse. De er både underordnet en imperialistisk makt, men opererer også med en viss autonomi i sin innflytelsesfære. Ser du dette som et nyttig begrep for å forstå Gulfstatene?

Hvordan forstå den globale imperialismen i dag?

Adam: Selv om begrepet subimperialisme kan fange opp noe av det disse statene representerer, har ikke nødvendigvis Gulfstatene evnen til å utvikle sin militære styrke på samme måte som vestlige makter. Det betyr ikke at de ikke bygger opp militær kapasitet, men de opererer fortsatt i stor grad gjennom stedfortredere og er sterkt avhengige av en amerikansk militærparaply. Det er amerikanske militærbaser over hele Golfen.

Eksport av militært utstyr fra vestlige stater til regionen styrker vestlig tilsyn med Golfens militærstyrker, fordi denne eksporten krever kontinuerlig trening, vedlikehold og støtte.

Når det er sagt, er eksporten av kapital fra Golfen til den bredere regionen – og i økende grad også det afrikanske kontinentet – svært tydelig. Denne kapitaleksporten gjenspeiler grenseoverskridende verdioverføringer. Derfor er det så viktig å tenke på regionen i sammenheng med kapitalistiske interesser og mønstre for kapitalakkumulering, ikke bare konflikter mellom stater.

Federico: Iran blir noen ganger sett på som en liten eller subimperialistisk makt, gitt konflikten med amerikansk imperialisme og dens utvidede rolle i regionen. Andre ser landet som en spydspiss i en antiimperialistisk «motstandsaksje» i regionen. Hvordan ser du på Irans rolle?

Adam: Begrepet «motstandsaksje» er misvisende. Det antyder for mye enstemmighet mellom et ganske sammensatt sett av aktører med ulike interesser, sosiale grunnlag og forhold til politikk, både nasjonalt og regionalt.

Vi må klart og utvetydig motsette oss enhver form for vestlig, imperialistisk inter-

vensjon i Iran eller i regionen for øvrig (enten det er direkte eller gjennom Israel). Det betyr ikke bare militær intervensjon, men også økonomisk og andre former for intervensjon. Sanksjoner er en betydelig faktor når det gjelder Iran.

Samtidig bør vi erkjenne at Iran er en kapitalistisk stat, med sin egen kapitalistklasse, som har sine egne mål i regionen og mer generelt. I likhet med Gulfstatene prøver Iran å utvide sin regionale makt, midt i denne konteksten av destabilisering etter 2011, relativ svekkelse av amerikansk makt og alt annet vi har diskutert.

Det er sant at Iran gjør dette utenfor USAs prosjekt for regionen, slik de har gjort i flere tiår. Men å anerkjenne den iranske statens kapitalistiske karakter betyr at vi også må solidarisere oss med progressive sosiale og politiske bevegelser i Iran, enten det er arbeidernes og fagforeningenes kamp (som det fortsatt er mange av), kvinnes kamp, det kurdiske folkets kamper og så videre. Dette er bevegelser vi, som sosialister, bør stå sammen i, innenfor rammen av antiimperialistisk politikk.

Utgangspunktet er å være konsekvent anti-kapitalistisk i hvordan vi tenker om stater og bevegelser, noe som betyr å ikke gi politisk støtte til kapitalistiske regjeringer – uansett hvem de måtte være eller hvor de måtte være.

(Teksten er oversatt og kraftig forkortet av Per Medby. Hele intervjuet, som ble publisert 31. mars 2025, kan du lese her:

<https://links.org.au/crude-capitalism-new-centres-capital-accumulation-and-middle-east-place-global-imperialism>)

det er en tendens til å redusere imperialisme til rett og slett geopolitisk konflikt, krig eller militær intervensjon. Men uten denne grunnleggende tanken om verdi-overføringer kan vi ikke forstå imperialisme

- Adam Hanieh

Hyper- imperialisme

Imperialisme er ikke et fremmedord eller et abstrakt begrep, men et uttrykk for helt konkrete former for økonomisk og militær dominans. I «Tricontinental Institute for Social Research», som har hovedkontor i India med historikeren Vijay Prashad som frontfigur, er «hyper-imperialisme» et sentralt begrep for å forstå dagens imperialisme.

Av

Tore Linné Eriksen

Historiker, bokredaktør i *Gnist* og med i redaksjonen for dette nummeret.

Naturlig nok er det mange fellestrekk med den klassiske imperialismen, slik vi kjenner den fra verkene til Vladimir Lenin og Rosa Luxemburg. Her vises det bl.a. til rivalisering mellom industrikapitalistiske stater, krig, kolonialisme, kapitaleksport, kamp om markeder og råvarer og utbytting av det store flertallet av jordas befolkning. Dette er ikke en politikk som kan skrus av og på, men et ubønnhørlig resultat av ekspansjon og systemets akkumulasjonstvang. Men det er også mye som i de siste åra peker i retning av en ny fase, som skiller seg fra inngangen til 1990-tallet. Da var det populært i vår del av verden å tro at kapitalisme, liberale ideologer og et unipolart system med USA i sentrum hadde triumferet en gang for alle.

USA-ledet imperialistblokk

Sjøl om det er store ulikheter når det gjelder økonomiske og politiske veivalg, argumenteres det for at det historisk er mye som knytter land i det som kalles det globale Sør sammen.

De aller fleste har historie som kolonier eller halvkolonier der de har vært utsatt for ydmykkelser og undertrykking uten noen form for unnskyldninger eller erstatninger. Trass i økonomisk framgang og økt produktivitet i flere land i det siste tiåret, har størsteparten av innbyggerne langt dårligere levekår enn det som er vanlig i vår del av verden. Ulikhet i størrelse, ressurser, alliansetilknytning og politikk gjør likevel at deres interesser er mer sprikende enn det som er tilfellet i det globale Nord. Det er et begrep som ikke bare favner USA/Canada, de aller fleste europeiske land, Japan, Australia og New Zealand, men også Israel. Det er mer enn et geografisk begrep, og Vijay Prashad taler gjerne mer presist om en «USA-ledet imperialistblokk», som består av ikke mindre enn 49 stater.

Den hyperimperialistiske fasen bunner i en relativ økonomisk tilbakegang i USA og EU, der en god del av forklaringa ligger i de indre krisene i kapitalismens sentrum, som fra 2007/08 karakteriseres av Tricontinental som

«den tredje store depresjonen». Samtidig har deler av det globale Sør, med Kina som dynamisk vekstmotor, foretatt ei rekordrask industrialisering gjennom utbygging av infrastruktur, råvareimport og investeringer i både statlig og utenlandsk regi. I dag står Kina for mer enn 25 prosent av total verdiskaping i industrisektoren i verden, mens USAs andel er under ti prosent. Mens 60 prosent av den totale produksjonen av varer og tjenester foregikk i det globale Nord i 1995, mot 40 prosent i det globale Sør, er tallene nå snudd helt på hodet. Også innafør forskning og teknologiutvikling er USA på vikende front. I 2024 inntok Kina førsteplassen på lista over nye patentsøknader og referanser i verdens ledende vitenskapelige tidsskrifter. Den globale kappestriden om olje, strategiske mineraler, matvarer og andre naturressurser blir derfor stadig skarpere når nye stater melder seg på. Dette er også en følge av den industrielle og energitunge omstillinga i retning av «grønn kapitalisme», som er det halmstrå mange griper til i håp om dempe kriser og skape et nytt akkumulasjonsgrunnlag. Men som det heter i en studie fra Tricontinental: Klimakrise er kapitalismens krise.

Finansielt vippepunkt

Styrkeforholdet i det internasjonale finanssystemet er ikke like tydelig forskjøvet som når det gjelder produksjon. Her taler Tricontinental isteden om et vippepunkt. Kina har ikke bare stått fram som en ny kilde for lån og utbygging av infrastruktur, men har også noen av verdens aller største banker. I tillegg er det under oppbygging en utviklings- og investeringsbank i regi av BRICS-samarbeidet, slik Vegard Bye viser i sin artikkel. Men fortsatt er det slik at US-dollar fortsatt dominerer som handels- og reservevaluta, slik at landet både

kan trykke pengesedler og trekke til seg enorme beløp i statsobligasjoner, ikke minst fra Kina og det norske Oljefondet. Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbanken, med vestlig dominans og USA vetorett, har ikke samme makt som før. Men det globale Nord har ni ganger flere stemmer i styrende organer enn det som det globale Sør har, og bruker denne posisjonen til å tvinge gjennom privatisering, rasing av offentlig sektor og åpning for internasjonal kapital.

Mens det er vanlig blant forskere, politikere og mediesynsere her hjemme å bekymre seg for at transatlantiske bånd og vestlig samhold forvitrer, er det et sentralt poeng hos Tricontinental at inter-imperialistisk rivalisering mellom USA, Frankrike, Tyskland, Storbritannia og Japan i praksis har måttet vike for underordning under Washington, Wall Street og Pentagon. De trenger hverandre for å bevare den globale kapitalismen, også det skiller seg fra klassisk imperialisme.

Militarisering og fiendebilder

Tilbake står ett område hvor det globale styrkeforholdet fortsatt er klart i favør av USA og landets allierte. USAs militær- og krigsbudsjett er høyere enn alle andre land på kloden til sammen – 13 ganger mer enn verdensgjennomsnittet og 20 ganger mer enn Kina per innbygger i 2023. Mens Kina har én utenlandsk militærbase (Djibouti), og Russland bruker en stadig større del av sine ressurser på den folkerettsstridige krigen mot Ukraina, har USA over 900 kjente baser. Halvparten av dem befinner seg i det globale Sør.

Strategikonseptet fra Nato-toppmøtet i Madrid 2022 peker for første gang ut Kina som en trussel, noe som er fulgt opp med framrykking i landets nærrområder og stadig

flere militærøvelser i denne delen av Asia. Det skjer også ei markert styrkeoppbygging i Kina, men i motsetning til USA er Kina mer en regional enn en global militærmakt. Også her hjemme har det funnet sted ei opptrapping i retorikken om Kina som en fiende.

Fra Tricontinental uttrykkes det stor frykt for at USA vil bruke det militære overtaket – og andre pressmidler – i «hybrid krigføring» til å slå tilbake alle forsøk på å redusere økonomisk avhengighet og å kjempe for nasjonal suverenitet. Det kan sees som et svar på at mange land i Sør har et felles ønske om en mer multipolar verden med bedre muligheter for nasjonal råderett og matsuverenitet, med bedre representasjon i Det internasjonale pengefondet, Verdensbanken og FNs Sikkerhetsråd, alternativer til US-dollar, økt kontroll med kapitalflukt og reguleringer av transnasjonale storselskaper. Også FN-avstemninger i viktige spørsmål, slik som Israels okkupasjon og krigføring, avspeiler en Nord/Sør-dimensjon. På internasjonale klimakonferanser legges det også vekt på at det er Sør som har bidratt minst til global oppvarming, samtidig det er de som betaler den høyeste prisen og derfor krever å få tilbakebetalt «klimagjeld». Sjøl om det er langt fram til et velorganisert fellesskap, er avkolonisering og formell sjølstendig en enorm forskjell fra den klassiske imperialismen.

Hva kan spillerommet brukes til?

Men det er klart fra Tricontinentals side at det nå er et større spillerom for land i Sør gjennom endringer i produksjons- og finansforhold, får dette avgjørende betydning bare om det følges opp med mobilisering av flertallet av arbeidere og småbønder. Det står i kontrast til det som faktisk skjer i deler av det globale Sør i dag, der arbeidsløshet, usikker jobbtilknytning og sosial

marginalisering utnyttes til å splitte flertallet langs religiøse og etniske skillelinjer, patriarkalsk herredømme og fremmedfiendtlighet overfor migranter. Dette gjør at Tricontinental også en arena for å meisle ut strategier for sosialisme og nye utviklingsmodeller, men det er tema for en annen artikkel.

Noen publikasjoner fra The Tricontinental Institute for Social Research

www.tricontinental.org

- The world needs a new socialist development theory. Dossier nr. 66 (2023)
- Hyper-imperialism. A dangerous, decadent new stage. Studies, (2024)
- The churning of the global order. Dossier nr. 72 (2024)
- Towards a new development theory for the global South. Dossier nr. 84 (2025)
- Imperialism and feminist resistance in the global South. Dossier nr. 86 (2025)
- NATO. The most dangerous organisation on earth. Dossier nr. 89 (2025)
- How the world looks from Tricontinental. Dossier nr. 90 (2025)
- The global North has nine times more voting power at the IMF than the global South. Newsletter nr. 10 (2025).
- Can the poorer nations build a new architecture for development and sovereignty. Newsletter nr. 33 (2025)
- The world economy's centre of gravity shifts to Asia. Newsletter nr. 44 (2025).

Straffefrihet for globale kapitalinteresser

I 1972 sto Salvador Allende foran FNs generalforsamling og leverte en knusende kritikk av de internasjonale storselskapene. Han advarte mot en verden hvor disse overskygget suverene regjeringer, hvor økonomisk imperialismen overtok demokratisk styring og hvor nasjoners skjebne ble underordnet profitten til aksjonærene.

Talen til Chiles president ble holdt kort tid før han blei styrta i et USA-støtta kupp. Det var en profetisk erklæring om motstand mot den framvoksende bølgen av nyliberalisme og global kapitalmakt.

Denne artikkelen bygger på en erklæring fra The Global Campaign to Reclaim Peoples' Sovereignty, Dismantle Corporate Power and Stop Impunity. Kampanjen er et nettverk av over 250 sosiale bevegelser, fagforeninger og lokalsamfunn i det globale Sør, som alle rammes av transnasjonale selskapers lave lønninger, ressursplyndring og miljøkriminalitet. De støtter også opp om arbeidet med å få på plass en internasjonal avtale som regulerer storselskaperens brudd på menneskerettigheter og deres frihet fra straff.

Mer på deres nettsted: www.stopcorporateimpunity.org.

Av The Global Campaign to Reclaim Peoples' Sovereignty

Fra Albanese til Allende

I dag, mer enn femti år seinere, gir en ny stemme gjenlyd i FN-korridorene. FNs spesialrapportør for situasjonen til menneskerettighetene i de okkuperte palestinske områdene, Francesca Albanese, har utgitt en banebrytende rapport som kartlegger utviklingen fra en «okkupasjonsøkonomi» til en «folkmordsøkonomi». I denne viktige studien peker Albanese på framveksten av økonomiske interesser – både statlige og private – som muliggjør det israelske regimets enorme militær-industrielle kompleks og utvinningsbaserte økonomiske system. Likevel forblir hennes rapport – begrenset til de okkuperte territoriene – bare

ett av mange eksempler på de breiere historiske og systemiske kreftene som er i spill.

Straffefrihet

Det er nettopp mangelen på regulering av transnasjonale selskapers virksomhet under folkeretten som har befestet et globalt system som oppmuntrer til straffefrihet. Våpenprodusenter leverer bomber til drivstoffleverandører som muliggjør luftangrep. Selskaper fortsetter å tjene på og opprettholde voldelig fordriving og strukturell dominans i Gaza.

Situasjonen i de okkuperte, palestinske områdene avslører ikke bare en humanitær katastrofe, men en systemisk global uorden rotfestet i straffefrihet, rasistisk tvangsflytting og selskapers profitt. Voldshandlingene som utspiller seg i Gaza, på Vestbredden og i hele

det historiske Palestina, er ikke bare politiske og militære. De er økonomiske, og de utgjør en nødvendig del av et system.

I sentrum av dette systemet ligger en global økonomi som belønner konflikt. Okkupasjonen opprettholdes ikke i et vakuum; selskaper som leverer våpen, overvåkingsteknologi og kritisk infrastruktur, bidrar til å finansiere okkupasjonen. Systemet med apartheid og tvangsfordriving opererer side om side med industriens grunnlag i alt fra utvinning og videresalg av naturressurser til leveranser av logistikk og teknologiske tjenester. Der andre ser ødelegging, ser selskaper muligheter. Der sivile ser bomber falle, ser styrerom nye markeder vokse fram.

Kapitalisme basert på rasisme

Denne dynamikken er ikke unik for Palestina. Den avspeiler en lang og voldelig historie med økonomiske systemer bygget på kolonial dominans og rasistisk-basert kapitalisme. Vedvarende modeller for bosetterkolonialisme i moderne tid, forkledd med ord som «sikkerhet» og «utvikling», eller åpent manifestert i det folkemordet palestinerne utsettes for i dag, avdekker kapitalens vedvarende kraft til å omforme hele regioner og utslette folks rettigheter. Imperialisme fungerer ikke bare gjennom brutal erobring, men også via juridiske smutthull. Uklare handelsavtaler og regulatoriske tomrom beskytter selskaper mot ansvar, samtidig som de muliggjør og tjener på krigsforbrytelser og systematisk undertrykking.

Slik folkeretten er utforma i dag, er den dårlig egnet til å svare på dagens utfordringer. De eksisterende rammeverkene for å regulere selskapers atferd er fortsatt selvregulerende, frivillige og fulle av unntak – særlig innen forsvars- og utvinningssektoren. Selv om det noen steder

delvis finnes statlige reguleringer, forblir det enorme maskineriet av økonomisk medansvar intakt, uregulert og gjort til farlig «normalitet», ufullstendige undersøkelser, sjeldne sanksjoner og en påtakelig mangel på politisk vilje.

Likevel, midt i disse dystre realitetene, reiser det seg motstemmer. Motet til de som konfronterer makten fortjener anerkjennelse og solidaritet. Det gjelder enten det er i FN-salene, i grasrotbevegelser eller i beleirede lokalsamfunn. De minner oss om at motstand mot straffefrihet må være prinsipiell og global, og knytte sammen ulike kamper på tvers av nasjonale grenser.

Foreløpig er det mest konkrete steget mot å bekjempe selskapsstraffefrihet i folkeretten en juridisk bindende traktat for regulering av transnasjonale selskaper i samsvar med vedtaket av Resolusjon 26/9 i FNs menneskerettighetsråd i 2014. The Global Campaign to Reclaim Peoples' Sovereignty, Dismantle Corporate Power and Stop Impunity har som mål å få stater til å utvikle en slik bindende traktat. Da blir det mulig å holde multinasjonale selskaper ansvarlige for brudd på menneskerettighetene, og sikre tilgang til erstatning, oppreisning og rettferdighet for alle berørte samfunn.

Folkesuverenitet, verdighet og rettferdighet kan ikke sameksistere med straffefrihet for globale kapitalinteresser. Utfordringa er ikke bare å dokumentere overgrep, men også å få slutt på det som gjør dem lønnsomme. For å gjøre dette må vi gjenreise prinsippene om internasjonal solidaritet – ikke som abstraksjoner, men som våpen i frigjøringskampen.

Historien har vist oss hva som skjer når vi ikke handler. Spørsmålet nå er om vi endelig vil lytte.

(Bearbeidet til norsk av Tore Linné Eriksen, *Gnist.*)

**Der andre ser ødelegging, ser sel-
skaper muligheter. Der sivile ser
bomber falle, ser styrerom nye
markeder vokse fram.**

- The Global Campaign to Reclaim Peoples' Sovereignty

Kina – et alternativ til imperialismen?

Etter flere tiår med amerikansk dominans er den ny-liberale verdensøkonomien i dyp krise. Samtidig vokser Kina frem som en ny global aktør med både ambisjoner og kapasitet til å utfordre det vestlige hegemoniet. *Gnist* har snakket med utenriksjournalist Gustav Gillund om det nye verdenssystem som er i ferd med å ta form, og om Kina kan representere et alternativ til imperialismen.

Intervju med

Gustav Gillund

Gustav Gillund er utenrikspolitisk journalist i *Klassekampen*. Han har studert internasjonale relasjoner ved Peking University, og er for tiden stasjonert i Beijing som *Klassekampens* Kina-korrespondent.

Av Yngve Heiret

er med i redaksjonen til *Gnist*, i redaksjonen til dette nummeret òg bokredaktør.

Yngve Heiret: Kan du begynne med raskt å beskrive endringene i Kina fra Maos tid?

Gustav Gillund: Markedsreformene under Deng Xiaoping, som kom til makten etter Mao, åpnet opp for vestlig kapital og eksperimenterte med *special economic zones* (avgrensede området med særs liberale industri- og handelsregler). Dette var oppskriften på kapitalisme på steroider, som bare eksploderte. Nyliberale reformer i forholdet stat, marked og samfunn brakte enorm vekst, men de brakte også med seg mye uønska. Som større ulikhet mellom fattig og rik, ekstrem utnyttelse av arbeidere og en konsumkultur som fremmedgjorde folk.

Opp mot 2010-tallet kom en svært populær motreaksjon, hvor Xi Jinping, som var partisejfen i Shanghai, endte opp med å komme til makten. Xi var et offer for kulturrevolusjonen og hadde med seg bitter lærdom fra hvordan det var under en mer ideologisk, dogmatisk tid under Mao Zedong. Xi er populist, og prosjektet hans har gått ut på å prøve å ikke skli tilbake til Maos styre, samtidig som han har satt staten tilbake i førersetet for hvordan ressursene fordeles og hvor kapitalinvesteringene skal gå. I dette har han også lansert begreper som *Common Prosperity*.

Det har vært hans prosjekt. Og det har han jo lyktes enormt med. Korrupsjonen har gått drastisk ned. Ulikheten har gått opp, men i senere år har du også sett utbyggingen av et sosialt sikkerhetsnett og en stor, kapabel stat som evner å slå ned på monopolistiske kapitalister og kinesiske oligarker som prøver å sikre seg monopol. Kina er blitt verdensledende innenfor en rekke teknologier, og har 30 pro-

Kina har klart å vise verden at det faktisk går an å gå fra å være et fattig land og utvikle seg til å bli et rikt land uten å måtte bøye seg i støvet for den vestlige modellen.

sent av verdens produksjonskapasitet, som trolig vil øke til 40 prosent.

Er Kina sosialistisk?

Yngve: Du nevner at staten har kommet tilbake i førerretet i den direkte styringen av økonomien. Et annet sentralt element i den kinesiske markedsreformen er at liberaliseringen av økonomien, slik som frislipp av priser og en generell markeds vending, bare i begrenset grad har innebært privatiseringer. Kina har beholdt et omfattende statlig eierskap i flere industrier. I både politiske akademiske sirkler går det høylytte debatter om hvordan man skal definere det samfunnet som har vokst frem gjennom den særegne kinesiske reformprosessen. Det finnes de som insisterer på at Kina fortsatt er sosialistisk, mens andre snakker om statskapitalisme. Hvordan vil du karakterisere Kina slik samfunnet ser ut i dag?

Gustav: Jeg tror nesten ingen klarer å svare på det spørsmålet. Det er ingen av delene, på en måte. Noen sier statskapitalisme, noen sier sosialisme, den kinesiske staten kaller det for sosialisme med kinesiske karakteristikk. Jeg tror vi mangler litt begrepene for å forstå det,

og hvis vi graver oss for mye ned i mer tradisjonelle kategorier, så tror jeg vi kan risikere å få en veldig upresis beskrivelse, istedenfor å diskutere materien. Altså, det er en modell som er unikt kinesisk.

Det er en modell som ingen andre land har påført Kina, og det er også en modell som Kina ikke ønsker å påføre andre land. Den kinesiske modellen er liksom hele ideen her, og den vokser ut av en tanke om retten til å utvikle seg på egne premisser.

Yngve: Dette er jo en modell som har utviklet seg gjennom strategiske tilpasninger til det globale markedet. I hvilken grad representerer Kinas fremvekst en motvekt, eller et alternativ til det imperialistiske verdenssystemet som har dominert frem til i dag?

Gustav: I Kina snakker man ikke så mye om imperialismen. Det er et begrep som har blitt litt utdatert, og som ikke beskriver det som skjer og det Kina står opp mot. Det man snakker mer om i dag, er retten til utvikling – retten til å utvikle seg på egne premisser – og krefter som prøver å forhindre andre land i å utvikle seg på sine egne premisser. Det er der debatten er.

Kina har ikke posisjonert seg som en stor antiimperialistisk makt, men som et land som faktisk har klart å stå imot det ekstremt store presset fra Vesten til å utvikle seg på Vestens premisser. Det har ikke blitt et liberalt demokrati. Staten har fortsatt en stor styrende posisjon innenfor økonomien. Suksessen til Kina i dag er jo nettopp et resultat av at staten har klart å organisere økonomien annerledes. Ressursene skal ikke fordeles basert på investorenes forventning til kortsiktig profitt eller avkastning. Her er det store, langsiktige nasjonale mål som skal komme foran.

Kina er landet som sa nei

Kina har klart å vise verden at det faktisk går an å gå fra å være et fattig land og utvikle seg til å bli et rikt land uten å måtte bøye seg i støvet for den vestlige modellen. Alle andre land i verden som har klart å gå fra fattig til rik – slik som Sør-Korea, Japan, Taiwan – har måttet overføre suverenitet til USA. Du kan på en måte si det samme om Europa, med Marshall-hjelpen etter andre verdenskrig. Kina er landet som har sagt nei, vi skal klare det uten USA. Og som faktisk har klart det. Man kan kanskje snakke om en antiimperialisme med kinesiske karakteristikk.

Bak den vestlige, klassiske imperialismen så er jo hele poenget at andre land er nødt til å ta inn over seg det vestlige kapitalistiske verdenssystemet. Hvis du ikke er et liberalt demokrati, så har du ikke lov til å utvikle deg, ikke sant? Se for eksempel på Venezuela og Iran. Cuba er et land som nekter å reformere seg etter en vestlig visjon. Og med det får Cuba hele sinnet, det imperialistiske sinnet til Vesten, mot seg.

Ikke at jeg ser på lederne av disse landene som helter i en slags antiimperialistisk kamp,

men jeg tror Kina viser resten av verden at det faktisk går an å utvikle seg fra et fattig land til et rikt land uten å bøye seg i støvet. Og det er ikke sånn at Kina sier til Iran eller Venezuela at de må kopiere sin modell. Det er akkurat det de ikke sier. Nei, du skal ikke gjøre det. Du skal ikke kopiere vår modell, du skal finne din egen modell.

Kina og det globale Sør

Yngve: Det er også store splittelser i forståelsen av Kinas rolle som en voksende politisk og økonomisk makt i det globale Sør. Dette gjelder særlig Kinas store infrastrukturprosjekter, som *The Belt and Road Initiative*, hvor Kina investerer massivt i utbygging av grunnleggende økonomisk infrastruktur innen transport, kommunikasjon og energi. Samtidig er Kina i økende grad blitt en långiver til land i Sør. Noen ser på disse investeringene som en form for gjensidig hjelp mellom land i det globale Sør, mens andre ser på det som en mer kynisk strategi fra Kinas side for å sikre makt, innflytelse og økonomisk kontroll utenfor sine landegrensener. Hvordan ser du på Kinas rolle i det globale Sør?

Gustav: Det er jo bare Kina som er en normal aktør i et globalt kapitalistisk verdenssystem, som er det verdenssystemet som dominerer, og som Kina eksisterer i. På et grunnleggende plan handler Lenins klassiske imperialismeteorier om at når kapitaleierne innenfor ett land har hentet ut all merverdien som er å få i det nasjonale markedet, så får de med seg regjeringa si til å dra til utlandet for å finne merverdi der. Sånn sett krysser Kina av på absolutt alle punktene innenfor den klassiske definisjonen av imperialism. Det går ikke an å benekte. Men hvor relevant er denne definisjonen i dag?

Kina – et alternativ til imperialismen?

I det 21. århundret lever vi i en globalisert verden der nesten all land har kapitalinvesteringer i et annet land. Kina har blitt et rikt land med veldig mye kapital, men skal du kritisere et land for å ha en stor økonomi? Det blir litt rart for meg. En annen ting er jo det her med at det i dag ikke er de tradisjonelle kjernestaterne i USA og Vesten som vil beskytte globaliseringen, som skriker etter. *Med over 650 millioner innbyggere og en samlet økonomi som i 2023 oversteg 3,6 billioner amerikanske dollar, er regionen i dag både en motor i verdenshandelen og en nøkkelprikke i stormaktenes strategier.* Det er det Afrika, Latin-Amerika, Sentral-Asia og Sørøst-Asia som gjør. Den postkoloniale verden er blitt den største forsvaren av globaliseringen. Det er jo et paradoks.

Yngve: Fra kinesisk hold argumenteres det gjerne med at disse infrastrukturinvesteringene er en form for økonomisk hjelp mellom land i at dette bidrar til å bygge allianser land Sør imellom som kan fungere som et bolverk mot dominerende relasjoner i verdensøkonomien. Er det sånn du ser det?

Gustav: Ja, det er Sør-Sør-allianser. Kina har masse cash, og Afrika får investeringene de trenger. Der tror jeg at i hvert fall at mange i Afrika føler at det er noe annerledes med måten Kina har tilnærmet seg ikke bare Afrika på, men også andre utviklingsland. Kina krever faktisk ikke masse tilbake. Du har jo gjeldskrisen som startet på 80-tallet i Afrika, som var drevet fram av nyliberale reformer som Vesten satte som krav for sine lån. Dette fjernet på en måte disse landenes evne til å utvikle seg. På 70-tallet hadde du økonomisk vekst i land som Uganda og Kenya. Det skulle skje noe stort. Og så kom de strukturelle justeringsreformene,

påført av Vesten, og land i Sør måtte plutselig bruke alle pengene sine på å betale lån til vestlige kapitaleiere.

Yngve: Du tenker at det Kina gjør i det globale Sør, er å opptre som en hvilken som helst form for kapitalist, som skal ha avkastning på sin kapital, men uten å stille de politiske kravene som ville ha kommet fra vestlige land?

Gustav: Ja, det er poenget. Og det er annerledes.

Utfordres det globale hegemoniet?

Yngve: Hvis vi ser på forholdet mellom Kina og Vesten, de tradisjonelle stormaktene, i hvilken grad utfordrer Kina disse? På hvilken måte utfordrer fremveksten av denne særegne kinesiske modellen som en så viktig faktor i den globale økonomien det globale hegemoniet?

Gustav: Jeg tror det har ødelagt hegemoniet. Det er jo det som er den store brytningstida. Det er måten Kina har ødelagt hegemoniet gjennom ikke bare å vise at det går an å utvikle seg på sine egne premisser, men gjennom å økende grad også å bistå andre land til å utvikle seg på egne premisser.

For eksempel gjennom å ikke gi etter for krav om å isolere Russland økonomisk. Kinesiske selskaper jobber veldig aktivt med å prøve å komme seg rundt sanksjoner mot Iran, og alle de verktøyene som USA og det vestlige hegemoniet bruker for å holde andre land nede. Kina prøver å komme seg rundt USAs grep om kritisk teknologi, som land må ha for å klare å klatre opp i verdikjeden. Kina har jo ødelagt USAs monopoler på flere fronter ved å skape alternative systemer, slik som et alternativt 5G-system. Land kan få lov til å ha 5G

Hele ideen med Kina er å utvikle seg sjøl på egne premisser. Det tror jeg er antiimperialisme på kinesisk i dag.

nå, sjøl om de er under sanksjoner fra USA. Det er en ganske radikal endring, sånn var det ikke for lenge siden. Andre eksempler inkluderer jagerfly, det ypperste av militær teknologi, og utviklingen av alternative betalingssystemer.

Dette er en måte å skape et skjold rundt andre land som har lyst til å prøve på det samme som det Kina gjør, å utvikle seg på egne premisser. Så på den måten er det en veldig substansiell utfordring. Det åpner opp muligheten for at land faktisk kan si nei til Vesten.

Yngve: Er du mer positivt innstilt til det alternativet du ser vokse frem med Kina i spissen enn det verdenssystemet ledet av USA og Vesten som lenge har vært rådende?

Gustav: Jeg er veldig pragmatisk til det. Hvor mange år har vi i Vesten ledet dette verdenssystemet? Hvor Vesten, rike land, konstant ødelegger mulighetene for fattige land til å utvikle seg. Om det er en mulighet for endring i verdenssystemet, for at det faktisk åpner opp nye muligheter for andre land til å utvikle seg, så er jeg 100 prosent for det. Og hvis det nye kinesiske verdenssystemet på en eller annen måte klarer å utfordre Vesten, så er jeg 100 prosent for det. Da er det bra, da er det utelukkende

positivt.

Og så kan man selvfølgelig dra inn debatten om hva som skjer når Kina blir stort, og når Kinas systemer med betalingsmetoder blir utbredt og Kina dominerer. Noen sier at Kina da blir akkurat det samme som USA. Det tror jeg er en ekstremt snever måte å se verden på. USA er et land som har eksistert i 250 år. At Kina skal kopiere deres modell til punkt og prikke, det er jo bare absurd sett i lys av historien der menneskeheten og samfunn har eksistert i titusenvis av år.

Jeg tror det blir noe nytt. Når Kina møter Jonas Gahr Støre, sier de ikke at de tror han kunne hatt mer autokrati og skulle hatt politbyrå, sånn som oss. De gjør ikke det. Da er det motsatt vei. Det er Jonas Gahr Støre som har ansikt til å si at Kina burde bli mer demokratisk.

Hele ideen med Kina er å utvikle seg sjøl på egne premisser. Det tror jeg er antiimperialisme på kinesisk i dag. Jeg skjønner ikke tanken om at Kina skulle skapt sitt eget system som speiler USA sitt. Men at Kina er et land som er veldig selvinteressert og tenker mye på seg sjøl, det er helt sant. Man må passe på.

Hvorfor truer Vesten Kina med krig?

Av

Jason Hickel

Økonomisk antropolog og forfatter som kritiserer kapitalismen og begrepet ubegrenset økonomisk vekst.

Dylan Sullivan

Samfunnsviter, er spesielt interessert i fattigdom og velferd.

De to har samarbeidet om betydelige forskningsprosjekter, spesielt en 2025-analyse publisert i *The Conversation* og en 2022-studie i tidsskriftet *Monthly Review* om formuesoverføring og ulikhet.

Kinas spektakulære økonomiske utvikling har økt prisen på arbeidskraft og undergravd vestlige bedrifters profitt.

Hva har dette å si for Vesten, kjernelanda, og utviklinga av kapitalismen globalt? Hvorfor truer USA med krig?

De to siste tiåra har USAs forhold til Kina utvikla seg fra økonomisk samarbeid til direkte fiendtlighet. Amerikanske medier og politikere har drevet med vedvarende anti-Kina-retorikk, samtidig har den amerikanske regjeringa innført handelsrestriksjoner og sanksjoner mot Kina og bygget opp militært nær kinesisk territorium.

Washington vil at folk skal tro at Kina utgjør en trussel. Kinas fremgang truer riktignok amerikanske interesser, men ikke på den måten den amerikanske politiske eliten prøver å framstille den.

USAs forhold til Kina må derimot forstås i sammenheng med utviklinga av kapitalismen på verdensbasis.

Kapitalakkumulering i kjernestatene, ofte omtalt som «det globale nord», er avhengig av billig arbeidskraft og billige ressurser fra periferien og semiperiferien, det såkalte «globale sør». Denne ordningen er avgjørende for å sikre høy profitt for de multinasjonale selskapene som dominerer globale forsyningskjeder. Den systematiske prisforskjellen mellom kjerna og periferien, ulikt bytte, gjør at kjerna får overført stor nettoverdi til seg.

Helt fra 1980-tallet, da Kina åpnet for vest-

lige investeringer og handel, har denne ordninga vært avgjørende for kjernelanda. Kina har vært en viktig kilde til billig – men også høyt kvalifisert og svært produktiv – arbeidskraft for vestlige bedrifter. For eksempel er mye av Apples produksjon avhengig av kinesisk arbeidskraft. Ifølge forskning utført av økonomen Donald A. Clelland, ville det ha kostet Apple 572 dollar ekstra per iPad i 2011, hvis de hadde måttet betale kinesiske og østasiatiske arbeidere det samme som en amerikansk arbeider.

Økte lønninger

De to siste tiåra har lønningene i Kina økt ganske dramatisk. Rundt 2005 var lønna i produksjonsindustrien i Kina lavere enn i India, mindre enn 1 dollar i timen. Siden det har timelønna i Kina økt til over 8 dollar i timen, mens Indias nå bare er på rundt 2 dollar. Faktisk er lønningene i Kina nå høyere enn i alle andre utviklingsland i Asia. Dette er en viktig, historisk utvikling og har flere årsaker. For det første har overskuddet av arbeidskraft i økende grad blitt lønnsarbeid. Det har forsterka arbeidernes forhandlingsmakt.

Samtidig har Xi Jinpings lederskap utvidet

Hvorfor truer Vesten Kina med krig?

statens rolle i økonomien og styrket offentlige sektor – inkludert offentlig helsehjelp og offentlige boliger. Dette har ytterligere forbedret arbeidernes stilling.

Dette er positive endringer for Kina – og spesielt for kinesiske arbeidere – men de utgjør et alvorlig problem for vestlig kapital. Høyere lønninger i Kina begrenser profitten til vestlige bedrifter som opererer der, og som er avhengige av kinesisk produksjon av halvfabrikata og andre viktige innsatsfaktorer.

Ulikt bytte

Det andre problemet for kjernestatene er at Kinas økte priser og lønninger gjør det vanskeligere og få til ulikt bytte. På 1990-tallet var Kinas eksport i forhold til import – med kjernelanda – ekstremt høyt. De *måtte* eksportere store mengder varer for å kunne importere. I dag er dette forholdet endret og har ført til en dramatisk forbedring for Kina. Kjernelandas evne til å tilegne seg verdi fra Kina er betydelig svekka.

Kapitalister i kjernestatene er derfor desperate for å gjenopprette tilgangen til billig arbeidskraft og ressurser. Ett alternativ – i økende grad promotert av vestlig næringslivspresse – er å flytte industriproduksjonen til andre deler av Asia der lønningene er billigere. Men dette er kostbart i form av tapt produksjon, behovet for å finne nye ansatte og andre forstyrrelser i forsyningskjeden. Det andre alternativet er å tvinge kinesiske lønninger ned igjen. Derav USAs forsøk på å undergrave den kinesiske regjeringen og destabilisere den kinesiske økonomien – blant annet gjennom økonomisk krigføring og den konstante truselen om militær eskalering.

Ironisk nok rettferdiggjør vestlige regjeringer noen ganger sin motstand mot Kina med

at Kinas eksport er for billig. Det hevdes ofte at Kina «jukser» i internasjonal handel ved kunstig å sette ned verdien på den kinesiske valutaen, renminbi. Problemet med dette er imidlertid at Kina forlot denne politikken for rundt ti år siden. Som økonomen Jose Antonio Ocampo bemerket i 2017:

« De siste årene har Kina snarere prøvd å unngå og svekke renminbien, og har sprøytet inn en stor mengde reserver. Dette kan, om noe, antyde at denne valutaen nå er overvurdert.

Kina tillot til slutt en devaluering i 2019, da tollsatser innført av Trump økte presset på renminbien. Men dette var en normal respons på en endring i markedsforholdene, ikke et forsøk på å presse renminbien under markedskursen.

I stor grad støtta USA den kinesiske regjeringen i perioden da valutaen var undervurdert, blant annet gjennom lån fra IMF og Verdensbanken. Vesten vendte seg i betydelig grad mot Kina på midten av 2010-tallet, nettopp i det øyeblikket landet begynte å heve prisene og utfordre sin posisjon som en perifer leverandør av billige innsatsfaktorer til vestlig dominerte forsyningskjeder.

Det andre elementet som driver USAs fiendtlighet mot Kina, er teknologi. Beijing har brukt industripolitikk og prioritert teknologisk utvikling i strategiske sektorer det siste tiåret, og har oppnådd bemerkelsesverdige fremskritt. Landet har nå verdens største høyhastighets-tognettverk, produserer sine egne kommersielle fly, leder an i verden innen fornybar energiteknologi og elektriske kjøretøy, og nyter godt av avansert medisinsk teknologi, smarttelefon-teknologi, mikrochipproduksjon, kunstig intelligens osv. Nyhetene om teknologi som kommer

fra Kina, er svimlende. Det er prestasjoner vi bare forventer fra høyinntektsland, og Kina gjør det med nesten 80 prosent mindre BNP per innbygger enn den gjennomsnittlige «avanserte økonomien». Det er enestående.

Dette skaper et problem for kjernestatene fordi en av hovedpilarene for kjerna er ordningen med at de må opprettholde monopolet på nødvendige teknologier som kapitalvarer, medisiner, datamaskiner, fly og så videre. Dette tvinger det «globale sør» inn i en avhengighetsposisjon, slik at de er tvunget til å eksportere store mengder av sine ressurser billig for å få tak i disse nødvendige teknologiene. Det er dette som opprettholder kjernestatens netto-tilegnelse gjennom ulikt bytte.

Teknologi

Kinas teknologiske utvikling bryter nå med vestlige monopoler, og de kan gi andre utviklingsland alternative leverandører av nødvendige varer til rimeligere priser. Dette utgjør en grunnleggende utfordring for ordningen med dominans og ulikt bytte.

USA har svart med å innføre sanksjoner for å lamme Kinas teknologiske utvikling. Så langt har ikke dette fungert; snarere har det økt insentivene for Kina til å utvikle suveren teknologisk kapasitet. Med dette våpenet stort sett nøytralisert, tyr USA til krigshissing, hvis hovedmål ville være å ødelegge Kinas industrielle base og om dirigere Kinas investeringskapital og produksjonskapasitet mot forsvar.

Trusselen om krig

USA ønsker ikke å gå til krig mot Kina fordi Kina utgjør en militær trussel mot det amerikanske folket, men fordi kinesisk utvikling undergraver interessene til den imperiale kapitalen.

Vestlige påstander om at Kina utgjør en militær trussel, er rein propaganda. De materielle fakta forteller en fundamental annen historie. Faktisk er Kinas militærutgifter per innbygger *mindre enn det globale gjennomsnittet*, og 1/10 av USAs alene. Ja, Kina har en stor befolkning, men selv i absolutte tall bruker den USA-allierte militærblokken over syv ganger mer på militærmakt enn Kina gjør. USA kontrollerer åtte atomvåpen for hvert eneste Kina har.

Kina har kanskje makt til å hindre USA i å tvinge sin vilje på dem, men de har ikke makt til å tvinge resten av verden på samme måte som kjernestatene.

Fortellingen om at Kina utgjør en militær trussel, er voldsomt overdrevet. Faktisk er det motsatte tilfellet. USA har hundrevis av militærbaser og -anlegg rundt om i verden. Et betydelig antall av dem er stasjonert i nærheten av Kina – i Japan og Sør-Korea. Kina, derimot, har bare én utenlandsk militærbase, i Djibouti, og null militærbaser nær USAs grenser. Dessuten har ikke Kina avfyrt én eneste kule i internasjonal krigføring på over 40 år, mens USA i løpet av denne tiden har invadert, bombet eller utført regimeskifteoperasjoner i over et dusin land i det globale sør. Hvis det er én stat som utgjør en kjent trussel mot verdensfred og -sikkerhet, er det USA.

Den virkelige grunnen til vestlig krigshissing er Kinas suverene utvikling. Den undergraver den imperiale ordningen som vestlig kapitalakkumulering er avhengig av.

Vesten vil ikke la den globale økonomiske makten glipe fra sine hender så lett.

(Artikkelen ble første gang utgitt av Al Jazeera English.)

Sørøst-Asia - fra vekstmaskin til geostrategisk brenn- punkt

Bangkok.

Foto: Preecha.MJ / via Wikimedia Commons

Av

Walid Manzar

Statsvitenskapsstudent ved Oslo Nye Høyskole med interesse for geopolitikk, teknologisk utvikling og humanitær velferd, med særlig fokus på Asia. Fokuserer på sammenhengen mellom teknologi, makt og internasjonal politikk.

Sørøst-Asia har de siste femti årene gått fra kolonial avhengighet, krig og økonomisk marginalisering til å bli et globalt sentrum for industri, teknologisk innovasjon og geopolitisk rivalisering. Med over 650 millioner innbyggere og en samlet økonomi som i 2023 oversteg 3,6 billioner amerikanske dollar, er regionen i dag både en motor i verdenshandelen og en nøkkelbrikke i stormaktenes strategier.

Denne utviklingen skyldes flere parallelle prosesser: økonomisk liberalisering, massiv utenlandsk investering, eksportdrevet vekst og satsing på nøkkelindustrier som elektronikk og halvledere. Samtidig er det politiske landskapet fragmentert, fra demokratier til autoritære ett-partistater og militærdiktaturer.

Rivaliseringen mellom USA og Kina har skapt et klima der investeringer og infrastruktur handler like mye om maktbalanse som økonomi. For politiske aktører som ønsker å kombinere solidaritet med kritisk analyse, er Sørøst-Asia ikke en perifer arena, men et tydelig eksempel på spenningen mellom økonomisk modernisering, sosial rettferdighet og politisk uavhengighet. Dette gjelder også Norge, som gjennom handel, investeringer og klimasamarbeid er tett knyttet til regionen.

Norge har styrket sine diplomatiske og politiske forbindelser med land som Indonesia og Vietnam.

Økonomisk utvikling og teknologisk integrasjon

Utviklingen i Sørøst-Asia siden 1960-tallet må sees i sammenheng med avkoloniseringen og en målrettet satsing på industrialisering. Da Singapore ble selvstendig i 1965, satset landet raskt på eksportrettet økonomi og høyteknologi, støttet av store investeringer i havner, industri og finans. På 1970-tallet etablerte Malaysia frihandelssoner i Penang, som tiltrakk teknologigiganter som Intel og Hewlett-Packard. I samme periode satset Thailand og Indonesia på lave lønnskostnader og arbeidsintensive næringer for å lokke til seg utenlandske

Norske selskaper investerer særlig innen fornybar energi, telekommunikasjon og råvareutvinning.

investeringer. I Vietnam førte Đòì Mói-reformene i 1986 til en gradvis overgang fra planøkonomi til markedsbasert økonomi, med staten som fortsatt viktig aktør i sentrale sektorer.

Parallelt har også Norge styrket sitt økonomiske nærvær i regionen. Norske selskaper investerer særlig innen fornybar energi, telekommunikasjon og råvareutvinning. Myn-dighetene har inngått bilaterale avtaler om skogbevaring og karbonkreditter, blant annet med Indonesia¹. Norge importerer elektronikk, tekstiler og råvarer fra ASEAN-landene, mens eksporten består blant annet av fisk, teknologiprodukter og maritimt utstyr. Ifølge Statistisk sentralbyrå eksporterte Norge varer til ASEAN for 21,7 milliarder kroner i 2024, mens importen beløp seg til over 35 milliarder kroner hovedsakelig halvledere, tekstiler og maskiner. Disse gjensidige økonomiske forbindelsene gir Norge en politisk rolle i regionen

ikke som nøytral observatør, men som en aktør med klare interesser knyttet til handel, klima og utenrikspolitikk.

Siden 1990-tallet har regionen hatt noen av verdens høyeste vekstrater. Vietnam har i over to tiår hatt en gjennomsnittlig BNP-vekst på mer enn 6 prosent. Malaysia har blitt en ledende eksportør av elektronikk, med en eksportverdi på over 110 milliarder dollar i 2022. Singapore har etablert seg som regionens finansielle nav, med BNP per innbygger på over 84 000 dollar². Men denne veksten er ikke jevnt fordelt: I Kambodsja er BNP per innbygger bare 2 429 dollar, og i Burma levde før kuppet i 2021 over 40 prosent av befolkningen under fattigdomsgrensen. I Indonesia lever fortsatt mer enn 5 prosent i absolutt fattigdom.

1 Miljødirektoratet. (2022). *Indonesia-Norway Partnership*. <https://www.nicfi.no/2022/09/12/new-bilateral-partnership-between-indonesia-and-norway/>

2 Verdensbanken. (2023). *GDP per capita (current US\$) - Singapore*. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2023&locations=KH-SG&name_desc=true&start=2020

Halvledere, mineraler og digital avhengighet

Teknologisk utvikling har gjort regionen sentral i globale verdikjeder. Malaysia, Vietnam og Singapore har blitt nøkkelland for halvlederproduksjon og testing, og særlig Malaysia har blitt et geopolitisk presspunkt. Her investerer både USA og Kina tungt, samtidig som produsentene balanserer press fra begge sider. Amerikanske eksportrestriksjoner og kinesisk teknologipolitikk setter grensene for hva som kan utvikles og produseres. Arbeidsforholdene i sektoren er samtidig preget av lave lønninger og manglende regulering.

I tillegg til høyteknologi, satser regionen også tungt på energi og mineraler. Indonesia og Filippinene har store forekomster av nikkel og kobolt, råvarer som er avgjørende for batteriproduksjon og grønn teknologi. Kinesiske og vestlige selskaper konkurrerer om kontrakter og konsesjoner, mens lokalbefolkning og fagforeninger ofte utelates fra beslutningsprosesser. Uregulert gruvedrift og miljøskader er utbredt. Flere studier har vist at investeringene ofte kanaliseres gjennom lukkede avtaler mellom stater og selskaper, der ansvar for sosial og miljømessig bærekraft blir skjøvet til side.

I mange tilfeller er teknologiinvesteringene ikke bare økonomiske prosjekter, men også verktøy for geopolitisk innflytelse. Kontroll over 5G-infrastruktur, datalagringscentre og AI-kapasitet inngår i en bredere kamp mellom stormakter om å definere fremtidens digitale arkitektur. Sørøstasiatiske land presses til å velge leverandører og sikkerhetssystemer, ofte i bytte mot markedsadgang, lån eller sikkerhetsgarantier. Dette bidrar til å sementere en ny form for digital avhengighet, der stater i Sør er brukere av teknologier de ikke selv kontrollerer.

Politisk landskap og imperialisme i ny form

Sørøst-Asia rommer ulike styreformers, fra demokratier med aktive sivilsamfunn til autoritære ettpartistater. Vietnam og Laos styres fortsatt av kommunistpartier med sterk sentral kontroll, mens Singapore forener høy økonomisk effektivitet med begrenset politisk åpenhet. I Kambodsja og Burma har håp om demokratisering blitt avløst av mer autoritært styre.

Filippinene og Indonesia viser hvordan demokratiske rammer kan skjule sterke autoritære trekk. I Filippinene ble Ferdinand Marcos Jr. valgt til president i 2022. Som sønn av den tidligere diktatoren Ferdinand Marcos, vant han valget etter en kampanje preget av familieførherligelse og systematisk desinformasjon. I Indonesia ble Prabowo Subianto valgt til president i 2024, en tidligere general med nære bånd til Suharto-regimet og anklager om menneskerettighetsbrudd. Begge representerer en type populistisk maktkonsentrasjon der demokratiske institusjoner består, men reell maktutøvelse ofte skjer uten bred folkelig forankring.

Samtidig er regionen gjenstand for en intens stormaktsrivalisering, der USA og Kina konkurrerer om innflytelse gjennom ulike virkemidler: økonomiske investeringer, teknologisk samarbeid og militær tilstedeværelse. Flere land har inngått avtaler om baseadgang og militært samarbeid med USA, som Filippinene under Enhanced Defense Cooperation Agreement (EDCA), der amerikanske tropper og utstyr er permanent utplassert. Kina på sin side har bygget kunstige øyer og militære installasjoner i Sør-Kinahavet og inngått infrastruktursamarbeid i regionen via Belt and Road Initiative. Også Japan, Australia og EU har økt sitt nærvær, noe som gjør regionen til et komplekst geopolitisk skjæringspunkt.

Denne typen påvirkning omtales ofte som

«nyimperialisme» ikke gjennom direkte kolonial kontroll, men via avhengighetsbånd og maktutøvelse gjennom investeringer, lån, teknologisk standardisering og militærbeskyttelse. Kinas infrastrukturprosjekter har i flere tilfeller ført til gjeldsavhengighet, som i Laos, der store deler av jernbanenettet eies og drives av kinesiske selskaper. USA knytter samtidig forsvarspolitiske garantier til krav om teknologisk tilpasning, markedsadgang for vestlige selskaper og støtte i sikkerhetspolitiske spørsmål.

Dette bidrar til å forrykke maktbalansen internt i flere land. Beslutninger om teknologipartnere, forsvarsavtaler og råvareutvinning tas ofte i lukkede prosesser mellom regjeringer, militære og næringsliv. Det svekker demokratisk innsyn og åpner for klientelisme og korrupsjon. For små og mellomstore stater betyr dette økt sårbarhet ikke bare for ekstern dominans, men også for maktkonsentrasjon internt.

Stormaktsrivaliseringen handler derfor ikke bare om geostrategi, men også om hvilken utviklingsvei regionen skal følge. Skal Sørøst-Asia bli en arena for teknologisk avhengighet og autoritær stabilitet, eller finnes det rom for bredere folkebevegelser, rettighetskamp og nasjonal kontroll over ressurser?

Sørøst-Asia fremstår i dag som en testarena

for maktutøvelse i det 21. århundre, der teknologi, infrastruktur og sikkerhet smelter sammen i nye former for geopolitisk dominans. For å forstå denne utviklingen og utfordre dens premisser trengs både kritisk analyse og solidariske alternativer.

Norges rolle i imperiets randsoner

Sørøst-Asia viser hvordan imperialismen i dag fungerer gjennom investeringer, teknologistandarder og militær tilstedeværelse. Land som Malaysia og Filippinene står i frontlinjen mellom profitt og press, vekst og avhengighet. Når Norge importerer mikrochips eller inngår klimapartnerskap, er vi del av dette bildet.

Et reelt solidarisk engasjement innebærer mer enn gode intensjoner. Det krever støtte til rettferdig utvikling, arbeiderrettigheter og nasjonal suverenitet også når det strider mot økonomiske interesser. I møte med en verdensorden der stormakter former premissene for utvikling, trenger vi analyser som avdekker maktens infrastruktur.

Sørøst-Asia er ikke bare en vekstregion, men et speil for hvordan makt, økonomi og avhengighet former global politikk. Å forstå denne dynamikken er avgjørende også for oss.

Sørøstasiatiske land presses til å velge leverandører og sikkerhetssystemer, ofte i bytte mot markedsadgang

- Walid Manzar

Fra Bandung til BRICS

Uten å være etablert som en formell mellomstatlig organisasjon, har BRICS i dag 11 medlemsland og ytterligere 10 partnerland, og et like mange land som vurderer å slutte seg til.

I denne artikkelen rettes søkelyset mot BRICS' diplomatiske kamp for en multipolar men regelstyrt verden, interne ulikheter, hvordan Trumps USA lar seg provosere av denne alliansen og ulike utviklingsretninger som BRICS kan ta.

Av

Vegard Bye

Statsviter, forfatter og medlem av SV. Har skrevet mye om Latin-Amerika, blant annet boka *Dette er Cuba – alt annet er løgn*.

BRICS

BRICS er en forkortelse for Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika. Etter det første toppmøtet ble holdt i 2009, har BRICS vokst fram til å bli en viktig røst for det globale sør på den internasjonale scenen, med nær halvparten av verdens befolkning og en tredjedel av verdensøkonomien i ryggen.

« Vi, de såkalte underutviklede landene, ønsker ikke å være marionetter for andre. Vi skal ikke være leketøy for andre.

Dette var ordene til Indias statsminister Jawaharlal Nehru da han talte til Bandung-konferansen i Indonesia for 70 år siden. Sammen med verten, Indonesias president Sukarno, var de andre mest framtrepende deltakerne statsminister Zhou Enlai i Kina, president Nasser i Egypt, statsminister U Thant i Burma og ledere for totalt 29 land, for det meste asiatiske og arabiske stater. Etiopia var på den tida den eneste uavhengige staten sør for Sahara med svart majoritet som kunne være representert i Bandung. Det var her det som seinere ble Den

alliansefrie bevegelsen (NAM), ble grunnlagt. Det var her afrikanske land faktisk kom til å spille en framtrepende rolle etter hvert som de gradvis ble avkolonisert. Latin-Amerika ble først en aktør i denne bevegelsen etter den kubanske revolusjonen i 1959, mens Titos Jugoslavia ble det eneste europeiske landet med en framtrepende rolle i NAM, og var vertskap for det første NAM-toppmøtet i Beograd i 1961.

Sytti år seinere var det mer enn noen president Luis Inácio Lula da Silva fra Brasil som opprettholdt Bandung-prinsippene, da han i sin åpningstale til FNs 80-årsjubileum i september 2025 uttalte, med flere henvisninger til BRICS som han ledet samme år:

« Vi er vitne til konsolideringen av en internasjonal orden preget av gjentatte innrømmelser til maktpolitikk. Angrep på suverenitet, vilkårlige sanksjoner og ensidige intervensjoner blir regelen.

Men han la til i en mer optimistisk tone:

« Det 21. århundre vil bli stadig mer multipolært. For at det skal forbli fredelig, kan det ikke unngå å være multilateralt. (...)

Bandung og BRICS – felles DNA

Det som forener disse to budskapene, så å si det felles DNA-et for Bandung og BRICS, er den ikke-allierte retorikken, det globale sørs tilstedeværelse og motstanden mot vestlig dominans. Hovedforskjellen er skiftet fra politisk antikolonialisme under den kalde krigen til økonomisk og politisk multipolaritet. Det skjer midt i skiftet av lederskap i flere land etter amerikansk, multilateral tilbaketrekning og en kinesisk offensiv for i hvert fall delvis å fylle vakuemet. Beijing har kalt det «pragmatisk multilateralisme».

For president Lula er BRICS nå uten tvil det viktigste instrumentet for multipolaritet og multilateralisme, mer enn alliansefrihet. Det som ga Lula denne helt spesielle autoriteten til å snakke på vegne av det globale sør, med vidtrekkende forslag til globale styringsreformer inkludert selve FN-systemet, var at han kunne formidle budskapet fra det siste BRICS-toppmøtet som var i Rio bare to måneder tidligere. Legg til hans rolle som vert for G20-toppmøte på samme sted i november 2024. Der ble mange av de samme reformforslagene støttet av vestlige ledere, inkludert USAs president Biden, rett etter at president Trump ble valgt

til sin andre periode, men før han tiltrådte.

I et kanskje nostalgisk siste minne om geopolitikk før president Trump vendte tilbake, var dette tredje året på rad at denne bredere forsamlingen av verdensledere – sammenlignet med G7 – hadde blitt arrangert i NAM- og BRICS-landene, etter 2022 på Bali i Indonesia og 2023 i New Dehli i India. Det fjerde slike SØR-arrangerte G20-arrangement på rad blir i Johannesburg i Sør-Afrika i november i år. Etter det er imidlertid slik global SØR-nostalgisk definitivt over, når USA etter planen skal være vertskap for G20-toppmøtet i 2026 på president Trumps private golfbane National Doral Miami.

BRICS' framvekst

BRICS' fødsel som en aktiv politisk og diplomatisk gruppering kan spores tilbake til det første offisielle toppmøtet i Russland i 2009. Men allerede i 2001, skapte den britiske økonom Jim O'Neill begrepet, BRICS, da han så at Brasil, Russland, India og Kina – som seinere med tilslutning av Sør-Afrika – vokste fram som en gruppe utfordrere til vestlig geopolitisk dominans. Ironisk nok brukte O'Neill begrepet utelukkende som et akademisk begrep, uten noen gang å oppmuntre til at det ble en politisk enhet.

BRICS er fortsatt ikke en formell, internasjonal organisasjon, men snarere et mellomstatlig forum som brukes av medlemslandene til å koordinere politiske, økonomiske og diplomatiske spørsmål. De årlige toppmøtene blir ledet av BRICS-presidenter som roterer. BRICS er blitt en viktig geopolitisk aktør.

Etter gradvise utvidelser består BRICS nå av elleve fullverdige medlemmer. I tillegg til de opprinnelige fem som ga sin bokstav til forkortelsen, er Egypt og Etiopia fra Afrika, Iran og

Foto: Tom Wilkinson / Wikimedia Commons.

BRICS logo.

De forente arabiske emirater fra den muslimske verden, og også Indonesia med verdens største muslimske befolkning, nå fullverdige medlemmer av klubben. En ytterligere gruppe, såkalte partnerland, inkluderer Hviterussland, Kasakhstan og Usbekistan fra det tidligere Sovjetunionen; Malaysia, Thailand og Vietnam fra Sørøst-Asia; Nigeria, Algerie og Uganda fra Afrika; og Bolivia og Cuba fra Latin-Amerika. Argentina trakk seg ut da Milei ble valgt til president i 2023, men Colombia, Chile og Mexico ble invitert til toppmøtet i 2025 uten formelt å søke partnerskap. Selv den nære USA-allierte Saudi-Arabia og NATO-medlemmet Tyrkia vurderer en eller annen form for allianse med klubben.

De fullverdige medlemslandene har 45 % av verdens befolkning (sammenlignet med 10 % i G7-klubben av verdens «rikeste» land). De

har 35 % av verdens BNP justert for kjøpekraft (Purchasing Power Parity – PPP), sammenlignet med 30 % for G7. G7 har fortsatt en høyere andel av ordinært BNP, men BRICS tetter gapet på grunn av betydelig raskere vekstrater.

Kinesisk dominans

Når det gjelder styrkeforholdet i BRICS er det mest åpenbare den kinesiske dominansen, med mer enn halvparten av gruppens BNP og nesten tre fjerdedeler av eksportverdien. I Asia er India nummer to, med en mye høyere vekstrate akkurat nå, men fortsatt bare en femtedel av Kinas økonomiske muskler.

At Russland er med i gruppa etter den folkerettstridige invasjonen av Ukraina er ubehagelig for andre medlemmer. Det åpner for at president Putin kan bruke BRICS som en livline midt i vestlige sanksjoner. Mens Putin var

Det finnes mange BRICS-land med frynsete menneskerettigheter. Brasils president, Lula, har brukt vetoretten til å avvise nye udemokratiske regimer fra sitt eget kontinent.

vertskap for toppmøtet i Kazán i 2024, måtte han på grunn av ICCs holde seg unna både det foregående og det påfølgende toppmøtet i henholdsvis Johannesburg og Rio.

Det finnes mange BRICS-land med frynsete menneskerettigheter. Brasils president, Lula, har brukt vetoretten til å avvise nye udemokratiske regimer fra sitt eget kontinent. Eksempelvis Venezuela etter valget i 2024, da president Maduro ikke aksepterte en ganske åpenbar seier for opposisjonen, men klamret seg til makten. Som vertskap for toppmøtet i 2024 måtte Putin akseptere en formulering om Ukraina i slutterklæringen som var klart i strid med hans eget standpunkt. Den slo fast at alle land skulle «handle i samsvar med formålet og prinsippene i FN-pakten», mens FN-sjef, António Guterres, i sin tale krevde «en rettferdig fred i Ukraina» basert på de samme prinsippene i folkeretten og FNs resolusjoner. Brasil og Kina har fremmet sine egne fredsforslag for Ukraina, som så langt er fullstendig ignorert av Vesten.

Diplomatisk rolle

Det er interessant å se hvordan BRICS-landene klarer å samle seg rundt et sett med geopoliti-

tiske prinsipper til tross for flere interne motsetninger og konflikter. BRICS har faktisk blitt brukt som et forum for å bilegge betydelige uenigheter. Verdens to mest folkerike stater, Kina og India, med en langvarig og potensielt farlig grensekonflikt i Himalaya, brukte BRICS-toppmøtet i 2024 til å signere en avtale om militær deeskalering, men uten å ha avklart en tydelig grenselinje. Etter å ha fulgt opp dette, provosert frem av president Trumps handelskrig, har statsminister Modi tatt et ganske bemerkelsesverdig skritt for å omfavne sin kinesiske kollega i en felles anerkjennelse av global multipolaritet.

Store land i Sørøst Asia, som Indonesia, Malaysia, Vietnam og Thailand, er i samme gruppe som Kina. Det kan sees på som en betydelig nedtoning av de mange maritime konfliktene i Sør-Kinahavet. Konflikten mellom verdens ledende sjiamuslimske og sunni-muslimske makter er også under BRICS-paraplyen. Etter at Kina lyktes å forhandle fram en diplomatisk avtale mellom Iran og Saudi-Arabia, møtes de to tidligere fiendene nå ofte i BRICS-møter. Saudi-Arabia fordømmer nå sterkt israelske og amerikanske militærangrep mot Iran. Videre har konflikten mellom Egypt og Etiopia om forvaltningen av Nilens vannressurser, som kan utløse en større konfrontasjon, også blitt tatt opp på BRICS-møter. Ingen endelig løsning er blitt nådd så langt.

Utfordrer det globale finanssystemet

En av BRICS' viktigste ambisjoner er å utfordre det USA-dominerte globale finanssystemet, med sikte på det som kalles «en mer inkluderende og rettferdig finansarkitektur». BRICS har etablert sin egen bank, kalt New Development Bank, ledet av Brasils tidligere president Dilma Rousseff. Den har en kapital på over 50

milliarder dollar, men fortsatt mindre enn en sjettedel av Verdensbanken. Det er planer om å fordoble lånekapitalen. Ideene om å etablere en egen BRICS-valuta for å utfordre US-dollar (USD) er fortsatt ganske høytstående. Det som øker i betydning, er bruken av andre valutaer enn USD i BRICS-handel landene i mellom. Den nådde 25 % i 2024. Dette er delvis en nødvendig respons på vestlige sanksjoner mot land som Russland og Iran.

Institusjonelle betalingssystemer som BRICS Bridge og BRICS Clear pluss en foreløpig digital valuta (CBDC), er andre instrumenter som ses på som forsiktede skritt mot en alternativ BRICS-valuta. Så langt gjør imidlertid den ganske unike stabiliteten til amerikanske dollar, interne politiske og økonomiske forskjeller mellom BRICS-landene, og spesielt kinesiske restriksjoner på fri kapitalstrøm det usannsynlig at dollarens posisjon vil bli utfordret i nær framtid. Men president Trumps handelskrig kombinert med tilbaketrekning fra multilaterale institusjoner, med forventet negative virkninger på den amerikanske økonomien, kan bidra til å akselerere denne prosessen mer enn tidligere antatt. Noen observatører snakker om at det foregår et «parallelt rørleggerarbeid» i det stille. Den såkalte «swap line» mellom den europeiske og den kinesiske sentralbanken, altså mellom euro og renminbi, beløper seg til 45 milliarder euro. CIPS – det kinesiske internasjonale betalingssystemet – håndterte omtrent 175 milliarder RMB, 25 milliarder USD, i 2024. Selv om omfanget av dette økte i 2025, ligger det fortsatt under 3 % av globale finansransaksjoner.

Anti-vest vs. alliansefrihet

Det er en viktig motsetning i BRICS-gruppa. På den ene sida landene ledet av Russland, som

er interessert i å bygge en front mot USA og Vesten. På den andre de som ønsker å utvikle en aktiv alliansefrihet – ledet av Brasil, India og Sør-Afrika. Kina inntar en mellomposisjon ved å utfordre USAs hegemoni uten å forsøke å overta en unipolar geopolitisk dominans, og foretrekker heller «fredelig sameksistens».

Blant hovedpunktene i slutterklæringen fra BRICS-toppmøtet 2025 i Rio, med tittelen «Styrking av det globale sør-samarbeidet for en mer inkluderende og bærekraftig styring», er disse noen av de viktigste:

- Reformering av den globale freds- og sikkerhetsarkitekturen, med forankring i FN.
- Handel, investeringer og finans med initiativer som inkluderer en BRICS-valuta og redusert avhengighet av amerikanske dollar; pluss en dyp reform av Bretton Woods-institusjonene.
- Klimaendringer med en «BRICS Climate Leadership Agenda», med vekt på klimafinansiering, karbonregnskap og tilpasningsstrategier.
- Styring av kunstig intelligens (KI) som fremmer inkluderende, ansvarlige, internasjonale rammeverk.

Trump rasende reaksjon

President Trump reagerte kraftig på BRICS' økende posisjon på den geopolitiske agendaen. Etter Rio-toppmøtet i 2025 advarte han på sosiale medier med sin velkjente verktøykasse om at alle land som «tilpasser seg BRICS' antiamerikanske politikk» vil møte ytterligere tollsatser. Celso Amorim, president Lulas sjefsrådgiver, sa at disse truslene «bare forsterker vårt forhold til BRICS, fordi vi ønsker å ha et mangfold av relasjoner og ikke være avhengige av ett enkelt land.»

Amerikansk mobbing for å dempe Kinas

innflytelse i den ikke-vestlige verden, inkludert landets rolle i BRICS, vil sannsynligvis slå tilbake på USA selv. Trumps uforutsigbarhet og ignorering av regler og normer, kombinert med USAs avtagende myke makt, øker Kinas innflytelse og hjelper landet til å omdefinere det globale sørs geopolitiske plassering. Kina ønsker en alliansefri eller til og med en anti-vestlig blokk. Som en kommentator har formulert det: «Når Trump lukker dører, åpner Kina vinduer».

Konklusjoner

Det er liten tvil om at BRICS, uten engang å være skikkelig institusjonalisert, utøver økende geopolitisk innflytelse takket være sin imponerende demografiske tyngde, økende økonomiske styrke, sin ressurskontroll ikke minst når det gjelder strategiske mineraler og sin samarbeidsplattform Sør-Sør. Forsøk fra noen vestlige ledere på å ignorere grupperingen, for ikke å nevne mobbeforsøkene fra president Trump, har en tendens til bare å prelle av.

BRICS har imidlertid også sine svakheter. Det er en betydelig intern rivalisering, institusjonell sårbarhet og økonomiske ulikheter. Militært samarbeid, som vanligvis blir sett på som en grunnleggende del av internasjonalt partnerskap, er fraværende. Dette selv om Kina spiller en stadig større rolle når det gjelder intern sikkerhet i mange land. Systematisk forsvar av menneskerettigheter og internt demokrati er ikke en del av agendaen, selv om et land som Brasil prøver å tiltrekke seg demokratiske snarere enn autokratiske partnere på sin egen halvkule.

BRICS illustrerer noen slående ironier i dagens verdensorden. Blokken posisjonerer seg som forsvarer av den vestlig pålagte, internasjonale rettsordenen etter 1945, mens Vestens

påståtte forsvar av den samme orden i økende grad undergraves av faktisk politikk. Men Russlands Ukraina-invasjon er åpenbart i strid med prinsippene i FN-pakten, som BRICS hevder å opprettholde. Dette etterlater BRICS med et dilemma som spesielt Brasil og India forsøker å løse ved forsiktig å distansere seg fra Russland. Samtidig påberoper de seg prinsipper om territorial integritet.

Tre scenarier kan tegnes opp for BRICS' fremtid: (i) det kan fortsette som et pragmatisk forum i sin nåværende form; (ii) det kan vokse til å konkurrere med den eksisterende verdensorden ved å tiltrekke seg et mer omfattende sørlig medlemskap og kanskje delvis erstatte Gruppen av 77 (G-77), som nå består av 134 medlemsland; eller (iii) det kan risikere å gå i oppløsning og fragmentering.

BRICS' framtid kan avhenge av forestående nasjonale valg og av nåværende statslederes evne til å overføre sin kraft til neste generasjon. Spørsmål om legitimitet og representasjon kan ikke tas for gitt.

BRICS representerer Bandung-ånden i den nåværende geopolitiske virkeligheten, selv om verden er avgjørende annerledes og nå befinner seg i et mellomspill mellom amerikansk hege-moni og «noe nytt».

BRICS' framtid avhenger av blokkens evne til å representere ekte multipolaritet og aktiv alliansefrihet, snarere enn en ren overgangsordning i en forvirret geopolitisk virkelighet. Det er mye som står på spill når en USA-ledet verdensordning knaker i sammenføyningene, men under president Donald Trump er BRICS viktigere enn noen gang.

slik global SØR-nostalgi definitivt over, når USA etter planen skal være vertskap for G20-toppmøtet i 2026 på president Trumps private golfbane National Doral Miami.

- Vegard Bye

Politisk, ikke militær løsning

For å lære mer om situasjonen og utsiktene for kurdisk frihet, snakket Philip Degenhardt med Fayik Yagizay, representant for Folkets likestillings- og demokratiparti (DEM) i Europarådet.

Hva er situasjonen for den kurdiske bevegelsen, den siste utviklingen i Syria og Tyrkia? Hun argumenterer for internasjonal anerkjennelse og solidaritet med kurderne.

Intervju med

Fayik Yagizay

Representant for Folkets likestillings- og demokratiparti (DEM)
i Europarådet.

Av Philip Degenhardt

Rosa Luxemburg-stiftelsen

Philip Degenhardt: La oss starte med den bredere konteksten. Hvordan vil du beskrive tilstanden til den kurdiske selvbestemmelsesbevegelsen i de fire statene der det kurdiske folket bor?

Fayik Yagizay: Vi er ved et kritisk punkt. Selv om den kurdiske saken har oppnådd politiske og institusjonelle framskritt, er disse fortsatt skjøre og konstant truet. I irakisk Kurdistan ser vi for eksempel en autonom administrasjon med et fungerende parlament og internasjonal anerkjennelse, men det fører ikke til virkelig rettferdighet eller demokrati. Korrupsjon er utbredt, sosiale tjenester er svake og politisk pluralisme er begrenset. Det kan se bedre ut utenfra, men folk på bakken står fortsatt overfor mange vanskeligheter.

I Sinjar (by i Irak, red.) er situasjonen enda

verre. Etter at IS ble presset ut, prøvde yazi-di-samfunnet å bygge sine egne autonome strukturer. De har sine egne sikkerhetsstyrker og sivil administrasjon, og de ønsker ikke å bli styrt av regjeringen i Kurdistan-regionen (KRG) eller den sentrale irakiske staten, som begge svikta dem under ISIS-angrepene. De er under beleiring. Veier inn og ut kontrolleres, humanitær hjelp er begrenset, og regionen er fullstendig isolert økonomisk og politisk. Til tross for all den internasjonale retorikken er mer enn 2000 av de 5000 kvinnene som ble kidnappet av IS, fortsatt savnet. Det har ikke vært noen rettferdighet, ingen anerkjennelse, ingen gjenoppbygging.

Nye uniformer, samme ideologi

I Rojava – eller som vi nå kaller det, Den demokratiske autonome administrasjonen i Nord- og Øst-Syria (DAANES) – har vi en lignende historie. Den kurdiskledede administrasjonen bygde demokratiske, inkluderende insti-

tusjoner der alle etniske og religiøse grupper deltar. Men det syriske regimet har ikke endret seg i noen betydning. Selv under etterkrigstidens lederskap er staten fortsatt dominert av folk som tidligere ledet islamistiske militser som Al-Qaida og Al-Nusra. De endret uniformene sine, men ikke ideologien sin.

Philip: Hvis internasjonale aktører ønsker at våpnene skal tie, må de slutte å behandle politiske aktører som terrorister.

Fayik: Det internasjonale samfunnet beveger seg imidlertid mot en normalisering av Ahmed al-Sharaa, Syrias president. Han blir ønsket velkommen i diplomatiske fora, invitert til Paris og andre hovedsteder. Dette er ekstremt farlig. Uten garantier eller konstitusjonelle reformer kan normalisering føre til nye bølger av undertrykkelse. Al-Sharaa kan vente til han er økonomisk og diplomatisk sterkere, og deretter gå videre og knuse kurdisk autonomi igjen.

Philip: Hva må skje i Syria for å unngå en ny eskalering?

Fayik: Vi trenger en politisk løsning, ikke en militær. Det betyr konstitusjonell anerkjennelse av den autonome administrasjonen i Nord- og Øst-Syria. Det betyr internasjonal anerkjennelse av de kurdiskledede strukturene – ikke bare symbolsk, men juridisk og institusjonelt. Regionen er omringet, Tyrkia har stengt grensene sine, det syriske regimet engasjerer seg ikke politisk, og Irak opprettholder også restriksjoner. Det er nesten umulig å bygge en fungerende økonomi under disse forholdene.

Nå! Ikke om fem år

Ahmed al-Sharaa har sagt at han trenger fem

år til før valg eller en ny grunnlov, men det er ikke akseptabelt. Det han ønsker, er fem år til for å konsolidere makten og gjenskape Syria i sitt bilde. Dette vil være en katastrofe – ikke bare for kurderne, men for religiøse minoriteter, sekulære arabere og progressive krefter i Syria.

Vi oppfordrer internasjonale krefter til å støtte en konstitusjonell prosess nå. Ikke om fem år, ikke etter tilbaketrekningen av amerikanske tropper, ikke etter nye bølger av fordrivelser – men nå! Hvis USA og andre ønsker et stabilt Syria, må de presse på for et desentralisert og inkluderende system som garanterer kurdernes og minoritetenes rettigheter.

Philip: Hvordan vil du beskrive fredsprosessen i Tyrkia?

Fayik: Det er ingen reell prosess på gang. Etter Öcalans erklæring bestemte PKK seg for å legge ned våpnene, oppløse seg selv og jobbe for en demokratisk løsning. Dette er en historisk avgjørelse, men Tyrkia har ikke tatt ett skritt for å gjøre det mulig. Öcalan er fortsatt i fullstendig isolasjon. Han har ikke tilgang til advokater, journalister, familie eller politiske samtalepartnere.

Den tyrkiske staten forventer at fred skal bygges uten dialog – men det er ikke slik fred fungerer. PKK uttalte tydelig: Vi ønsker å demobilisere, men ikke overgi oss. Vi ønsker å delta politisk. Men hvor er det juridiske rammeverket? Vil krigere bli sendt i fengsel? Vil de bli forvist? Hvem skal motta våpnene? Hvor skal de dra?

Den beste sjansen for enhet er fred. Hvis Tyrkia og Syria beveger seg mot forhandlede løsninger, vil kurderne i alle fire deler av regionen kunne samarbeide friere.

Tyrkia

Tyrkia nekter enhver tredjepartsmekling. Det finnes ingen overvåkingsmekanisme, ikke noe amnesti, ingen plan. I mellomtiden sitter tusenvis av medlemmer av HDP og dets etterfølger, DEM, fortsatt i fengsel. Våre medledere, Selahattin Demirtaş og Figen Yükksekdağ, er fortsatt fengslet. Ti av våre folkevalgte ordførere er avsatt og erstattet av forvaltere. Syke politiske fanger nektes løslatelse.

Dette er ikke små tekniske detaljer – det er essensielle spørsmål om legitimitet. Fred er ikke et ord, det er en prosess som krever tillit, ansvarlighet og infrastruktur. Vi er villige, men den tyrkiske staten beveger seg ikke.

Philip: Europa har lenge behandlet den kurdiske bevegelsen med mistenksomhet eller direkte fiendtlighet. De anser PKK for å være en terrororganisasjon. Hvordan påvirker dette dynamikken i forhandlingene?

Fayik: PKK ble stemplet som en terrororganisasjon av EU og USA i 2002. På den tiden hadde PKK allerede erklært våpenhvile og trukket seg tilbake til Nord-Irak. Vi håpet at den tyrkiske regjeringen ville benytte anledningen til å innlede forhandlinger. I stedet brukte de terrorklassifiseringen som en begrunnelse for å avbryte dialogen og kriminalisere alle kurdiske krav.

I dag gjør denne betegnelsen at demokratisk politikk nærmest er umulig. HDP og DEM blir beskyldt for å opprettholde bånd til PKK bare fordi vi representerer kurdiske interesser. Ethvert krav om autonomi eller minoritetsrettigheter blir fremstilt som terrorisme. Hvis EU og USA virkelig støtter fred, bør de revurdere denne klassifiseringen – ikke som en tjeneste, men som en anerkjennelse av den politiske vir-

Fred er ikke et ord, det er en prosess som krever tillit

keligheten. PKK kjemper ikke mot sivile, de søker en politisk løsning. Hvis internasjonale aktører ønsker at våpnene skal tie, må de slutte å behandle politiske aktører som terrorister. Dette vil også styrke demokratiske aktører som HDP og sivilsamfunnet i Tyrkia.

Philip: Hvordan vurderer du den nåværende eskaleringen mellom Israel og Iran, og hvilke implikasjoner har det for kurderne?

Fayik: Vi er prinsipielt imot krig. Israels nylige angrep på Iran er farlige. De vil ikke demokratisere regimet – tvert imot, kan det styrke det. Vi tar avstand fra det iranske regimet. Vi kjemper mot dets autoritære styre og at de nekter rettigheter til kurdere, arabere, balutsjer, aserbajdsjanere og kvinner. Mange av våre venner ble henrettet av politiske årsaker. Likevel, bombing vil ikke føre til forandring.

Vi støtter protestene som startet etter drapet på Mahsa Jîna Amini (iransk kvinne som nektet å tildekke håret) . Slik vil forandring komme – nedenfra, gjennom demokratisk motstand. Internasjonale aktører bør støtte disse bevegelsene, ikke militær eskalering.

Philip: Er kurdisk enhet mulig, gitt de ulike alliansene og maktbalansene i hvert land?

Fayik: Det er vanskelig, men ikke umulig, og det har vært en positiv utvikling. Mesut Barzani møtte Mazlum Abdi fra den autonome

Solidaritet betyr å ta parti – ikke i krig, men i kampen for verdighet.

administrasjonen i Rojava. PKKs beslutning om å legge ned våpnene ble ønsket velkommen av aktører i Irak og Syria. Det ble holdt en konferanse for å bygge en felles kurdisk posisjon overfor det syriske regimet.

Dette er viktige skritt, men det finnes selv sagt utfordringer. KRG har sterke bånd til Tyrkia, inkludert økonomisk avhengighet, mens Den patriotiske unionen Kurdistan (PUK) opprettholder nære handelsforbindelser med Iran. Disse regionale alliansene kompliserer å bygge enhet, men det felles målet – anerkjennelse og selvbestemmelse – består.

Solidaritet betyr å ta parti – ikke i krig, men i kampen for verdighet.

Den beste sjansen for enhet er fred. Hvis Tyrkia og Syria går mot forhandlede løsninger, vil kurdere i alle fire deler av regionen kunne koordinere seg friere. Prioriteten nå er å sikre juridisk status for Rojava og å sørge for at kurdiske stemmer i Tyrkia kan bli hørt uten forfølgelse.

Philip: Hvordan kan progressive og sosialistiske bevegelser i Europa best støtte den

kurdiske saken?

Fayik: Regjeringer handler ut fra interesser, progressive krefter handler ut fra verdier. Derfor ser vi til sivilsamfunnet, politiske bevegelser og organisasjoner som Rosa Luxemburg-stiftelsen. Dere er ikke nøytrale, dere styres av prinsippene om demokrati, rettferdighet og likhet.

Vi ber om deres støtte på fire måter. For det første, støtt fredsbygging – gjennom politisk press, prosjekter og solidaritet. For det andre, støtt utdanning og dialog – hjelp folk i Europa å forstå det kurdiske spørsmålet i sin fulle kompleksitet. For det tredje, støtt lokale initiativer – kommuner, kooperativer, sosiale og miljømessige prosjekter. For det fjerde, bidra til å legge press på regjeringene deres. Spør hvorfor de fortsetter å bevæpne Tyrkia eller normalisere Ahmed al-Sharaa uten betingelser.

Solidaritet betyr å ta parti – ikke i krig, men i kampen for verdighet. Vi ber ikke om veldeighet – vi ber om allianser.

(Oversatt av Erik Ness, *Gnist.*)

**Vi ber ikke om veldedighet
– vi ber om allianser.**

- Fayik Yagizay

«Folkets jord- reform» – og sosialisme

Intervju med

João Pedro Stedile

Økonom, aktivist og skribent fra Brasil. Han er medlem av den sentrale ledelsen av De landløse bevegelse (MST), som han var med å stifte.

De jordløses bevegelse (MST) i Brasil er den største sosiale bevegelsen i Latin-Amerika, og har i flere tiår kjempet for sosial rettferdighet. De kaller det en folkets jordreform. Siden MST ble grunnlagt på begynnelsen av 1980-tallet har bevegelsen kombinert jordokkupasjoner, kooperativt arbeid, politisk skoloring og internasjonalisme for å utfordre landets sterkt konsentrerte latifundia-system og for å motstå det kommersielle storskala-jordbrukets (agribusiness) ekspansjon.

Bevegelsen har utviklet en modell for kollektiv kamp som er forankret i solidaritet og massemobilisering, og har organisert hundretusener av familier på den brasilianske landsbygda. Når MST okkuperer et område med underutnyttet jord eller jord som ligger brakk, etablerer de først en leir (accamamento). En slik leir ansees som en direkte aksjonsform som har som mål å legge press på myndighetene for å omfordele jorden i tråd med Brasils jordreformlover. I leirene organiserer bevegelsen politisk utdanning, kollektivt arbeid og selvstyre.

Hvis denne prosessen lykkes, omgjøres leiren til en bosetting (assentamento). Bosettingene anerkjennes og legaliseres av staten, og blir dermed mer stabile. Som leirene er også bosettingene kollektive prosjekter, selv om familiene der tilegnes individuelle jordlapper. I en bosetting kan jorden verken kjøpes eller selges. Den tilhører formelt staten, men forvaltes av kollektivet.

Bosettinger er også selvstyrte, de forvalter i stor grad sin egen rettspraksis og organiserer sin egen utdanning. Kort sagt uttrykker både leirer og bosettinger en høy grad av kommunal kontroll over både produksjonen og det daglige livet.

Ut over selve kampen for jord, arbeider MST for å konfrontere de bredere kapitalistiske dynamikkene ved å ta i bruk agroøkologi, kooperativ produksjon og politisk utdanning. Alt dette er elementer i det bevegelsen kaller en folkets jordreform. Ideen bak en slik jordreform er at i en verden der finanskapital og multinasjonale selskaper dominerer landbruket, er det ikke tilstrekkelig å sikre jord til de jordløse. Man må også utvikle en alternativ modell for produksjon og livet for øvrig, forankret i sosialistiske og økologiske prinsipper.

I dette intervjuet diskuterer João Pedro Stedile Den landløse bevegelsens (MST) fokus på kollektiv kamp og solidaritet. Hva er utfordringene ved å organisere kooperativ produksjon? Hvordan har MSTs mål utviklet seg i takt med endringene i den kapitalistiske økonomien.

Han reflekterer også over MSTs strategi for å bygge allianser mellom den rurale og urbane arbeiderklassen, samt bevegelsens internasjonale engasjement.

I en tid der kapitalismen forsterker både ulikhet og økologisk sammenbrudd, gir MSTs erfaringer og visjoner verdifulle innsikter i hvordan man kan bygge en sosialistisk framtid.

Av Cira Pascual Marquina og Chris Gilbert

Programledere og stiftere av Escuela de Cuadros, et marxistisk TV-program som driver undervisning og en podcast.

Dette intervjuet ble gjort i Caracas i januar 2025.

Cira Pascual Marquina og Chris Gilbert:

Fra MSTs spede begynnelse på 1980-tallet, har organisasjonen fokusert på jordbruksreformer, gjort kollektiv okkupasjon og bruk av land til

en sentral del av sitt prosjekt. Kan du forklare hvorfor organisasjonen legger vekt på kollektivitet og samarbeid? Hvilke typer samfunn, med hvilke verdier og praksiser, skapes før, under og etter at dere okkuperer jord?

João Pedro Stedile: MST har blitt inspirert av to sentrale begreper fra arbeiderklassens historiske erfaringen generelt og *campesinos* (småbønder) spesielt: massekamp og solidaritet.

Vi mener at man bare gjennom massekamp kan oppnå sosiale seire og effektivt organisere folket. Hvis du vil forandre livet ditt, må du

delta i massekamp, for det er der den virkelige styrken ligger – hos folket. Som organiserende kraft er massekamp mer effektiv enn kollektivt arbeid aleine. I bevegelsens arbeid med gras-rota knytter vi derfor massekamp sammen med politisk makt.

Styrken vår kommer ikke fra argumentene eller ideene våre, men fra hvor mange mennesker vi klarer å mobilisere. Helt siden begynnelsen har vi brukt en metode som involverer alle – barn, ungdom, menn, kvinner og eldre. Hele familien må delta i en jordokkupasjonen for at den skal lykkes. En jordokkupasjon er en kollektiv massehandling som må skape nok kraft til å utløse konflikt og tvinge staten til å håndheve jordreformlovene.¹

Det andre begrepet som er vevd inn i bevegelsens struktur, er solidaritet, som vi ser på som et sivilisatorisk prinsipp. Mennesker kan bare virkelig realisere seg selv og finne lykke gjennom solidaritet. Det handler i bunn og grunn om gjensidig hjelp. Hva betyr det? For å okkupere jord og forandre livet mitt, må jeg gå sammen med andre som likestilt i solidariske handlinger. Samtidig gjør disse kollektive handlingene at resten av samfunnet og arbeiderklassen stiller seg mer solidarisk med vår kamp. Dette prinsippet har definert vår bevegelse helt fra starten.

Fra kollektiver til kooperativer

¹ MST bygger på to sentrale juridiske rammeverk for å støtte sine jordokkupasjoner og fremme en folkets jordreform. Det første er Brasils Jordlov fra 1964, som fastsetter prinsippene for eierskap og bruk av jord, og som etablerer mekanismer for ekspropriasjon av uproduktiv jord. Det andre er Brasils grunnlov av 1988, som gir myndighetene rett til å ekspropriere jord som ikke oppfyller sin «sosiale funksjon». Denne sosiale funksjonen er definert gjennom rasjonell og hensiktsmessig bruk av jorden, miljøvern, samt fordeler for både eiere og arbeidere.

En annen viktig utfordring er å organisere produksjonen etter at folk har lagt beslag på jorden og dannet det vi i Brasil kaller en *assentamento* (bosetting). I begynnelsen fantes det en sterk politisk vilje innad i bevegelsen til å utvikle landbruksproduksjonen kollektivt. Men både våre egne erfaringer og småbøndernes generelle erfaring har vist at kooperativt arbeid i jordbruket kan være ganske vanskelig. Hver småbonde samhandler med naturen på sin egen måte, etter egne arbeidsrytmer og dagsplaner. Noen står tidlig opp for å begynne arbeidet, mens andre sover lenger og starter seinere. Noen tar med barna ut på jordet, mens andre ikke gjør det. Over tid har erfaring lært oss at når det gjelder å dyrke jorden, fungerer ikke kollektivisering alltid.

Fordi det var vanskelig å organisere småbøndernes arbeid kollektivt på jordene, flyttet vi fokus til kooperative strukturer på andre områder av produksjonen. For eksempel har MST etablert kooperativer for å anskaffe landbruksmaskiner eller administrere omsetningen av landbruksvarer, inkludert foredlingsanlegg og lagerfasiliteter. Vi har kommet så langt som til kooperativ agro-industrialisering, der vi utvikler virksomheter for melkeproduksjon, kjølekjeder og mer. Agro-industriell produksjon er kompleks og krever at mange ulike oppgaver utføres presist og i samarbeid, for eksempel innen matforedling og distribusjon. Det er her våre kooperative bestrebelser er konsentrert nå.

Cira og Chris: Motsetningen mellom by og land endrer seg over tid, noe som fører til at småbønder opplever ulike former for undertrykking. I dag blir småprodusentene dominert av finanskapital og multinasjonale selskaper, selv når de eier sin egen jord. Svaret må derfor

Over tid har erfaring lært oss at når det gjelder å dyrke jorden, fungerer ikke kollektivisering alltid.

være en helhetlig og mangesidig jordreform. Den må omfatte gjenerobring av jord, tilegnelse av vitenskap og teknologi, fremming av kulturelt og sosialt liv på landsbygda, utvikling av agroøkologi, matsuverenitet og forsvar av naturens rettigheter. Hvordan engasjerer MST seg på disse områdene, og hvorfor vender de seg til kooperative eller kollektive løsninger?

João: Gjennom 1900-tallet opererte de fleste land under industrikapitalismens hegemoni. For industrikapitalismen var det praktisk å integrere småbønder i markedet, og derfor ble det gjennomført jordreformer i de fleste industrialiserte land i det globale nord. Vi kaller disse for «klassiske» jordreformer, fordi de var de første. De innebar ekspropriasjon av store landeiendommer og omfordeling av jord til småbønder. Disse bøndene ble deretter integrert i det indre markedet – de konsumerte industriprodukter og produserte samtidig for agroindustrien.

Selv om disse klassiske jordreformene spilte en viktig rolle i utviklingen av produktivkrefte, representerte de også en allianse mellom

industriborgerkapet – som stod imot de store landeierne og det rurale oligarkiet – og småbøndene som trengte jord å dyrke. Men etter 1990-tallet har kapitalens hegemoniske senter skiftet fra industrikapital til finanskapital. Det er sistnevntes multinasjonale selskaper som dominerer verdensmarkedet og dermed også jordbruket. I motsetning til den tidligere modellen, som opprettholdt en viss allianse med småbøndene, har vi nå fått en ny måte å utnytte jordbruket på, kjent som *agribusiness*. Dette er storkapitalens måte å dominere hele jordbrukssektoren på. Den kjennetegnes av storskala monokultur, utstrakt bruk av genmodifiserte frø, intensiv mekanisering og utstrakt bruk av kunstgjødsel og plantevernmidler.

«Folkets jordreform»

Stilt overfor denne nye kapitalistiske modellen måtte småbondebevegelsen revurdere sitt prosjekt. Den kunne ikke lenger bare handle om jordfordeling, men måtte ta for seg omorganiseringen av hele jordbruket. Nye politiske programmer ble utviklet, ikke bare for å forsvare den lille produsenten, men for å endre selve

systemet. Vi kaller vårt program for «folkets jordreform» fordi vi må tenke på jordbruket som helhet og svare med nye paradigmer. Tidligere jordreformer har handlet om å frigjøre bøndene fra utnyttelsen fra godseiere eller føydale herrer. I dag må folkets jordreform først og fremst ha som mål å produsere sunn mat for hele befolkningen.

Dette innebærer å ta i bruk agroøkologi som produksjonsmetode. I tillegg må vi forsvare naturen. Hvis vi ikke gjenplanter skog, beskytter vannkilder og bevarer biologisk mangfold, vil livet på denne planeten ikke bli bærekraftig. Vi ser allerede de ødeleggende konsekvensene av klimaendringer, som setter millioner i fare og tar mange liv. Bare sist sommer døde over femti tusen mennesker i Europa på grunn av ekstrem varme. I min hjemstat Brasil (*Rio Grande do Sul*) ble om lag fem millioner mennesker rammet av flomkatastrofe. Heldigvis var dødstallet relativt lavt – rundt to hundre – men avlinger ble ødelagt. Tusenvis mistet hjemmene sine, blant dem min egen sønn. Dette er fremtiden som kapitalismen skaper. Det er opp til oss på landsbygda å forsvare naturen, slik at livet på denne planeten kan fortsette for alle.

Den nye folkets jordreform fokuserer også på det vi kaller frigjøring av menneskene. Dette betyr jorden vi tar kontroll over, utover å produsere mat, beskytter naturen, bevarer vann og biologisk mangfold – må skape nye sosiale relasjoner mellom menneskene som bor der.

Nå handler det ikke bare om å forsvare den tradisjonelle småbondekulturen. Vi trenger skoler, agroindustrier og fremfor alt nye mellommenneskelige relasjoner. Livet må være frigjørende, basert på å leve godt sammen, på respekt for mangfold, for kvinner, for ulike seksuelle identiteter, for svarte og brune mennesker og for alle kulturer. Dette er det nye

paradigmet vi bygger, og det er et kontinuerlig og vedvarende arbeid.

Til syvende og sist er dette ikke bare et teoretisk program nedskrevet på papir som folk skal følge. Det er en kontinuerlig utdanningsprosess, en prosess hvor folk lærer og forandrer seg selv i lokalsamfunnene. Den krever å forandre økonomien på måter som samtidig vil forandre samfunnet. For eksempel kan vi ikke overvinne patriarkatet uten å sørge for at kvinner har inntekt og et eget arbeid. Ingen ser for seg en framtid der kvinner arbeider på jordene hele dagen som pakkdyr. Det vi søker, er verdig arbeid og inntekt for kvinner, ungdom og alle. For oss er dette bare mulig gjennom utviklingen av agroindustrielle kooperativer. Kooperativ produksjon vil skape nye økonomiske og sosiale relasjoner som kan bekjempe kapitalismens forvrengninger – patriarkat, rasediskriminering og alle andre former for undertrykking.

Cira og Chris: Kapitalismen har utviklet seg på en måte som gjør at borgerskapet i dag ikke lenger er i stand til å lede en prosess for nasjonal frigjøring og utvikling, det er det bare arbeiderklassen som kan gjøre. Det er trolig derfor at selv om MST i utgangspunktet begynte med å konfrontere én bestemt motsetning innen kapitalismen – kampen for jordreform – har kampens dialektikk ført bevegelsen til å utfordre hele det kapitalistiske systemet. Siden 1990 har MST hatt sosialismen som sitt strategiske mål. I dag ser bevegelsen sin oppgave som intet mindre enn å organisere hele arbeiderklassen til å konfrontere kapitalismen og imperialismen. Vi skulle gjerne hørt dine refleksjoner om denne utviklingen. Hvordan passer MSTs kamp for kollektiv kontroll over jorden og bygging av kooperativer inn i en bre-

dere nasjonal strategi som har sosialisme som overordnet mål. Og: Hvordan kan dette prosjektet være til nytte i en internasjonal strategi?

João: Sosialisme er verken idealisme eller en ferdig formel som løser alt. Det handler om å overvinne kapitalismen i sin helhet, fra utnyttningen av mennesker til konsentrasjonen av rikdom og mer. Selv om vi er en småbondebevegelse som kjemper for en folkets jordreform, vet vi at for å virkelig oppnå en slik reform i dag, er det ikke nok med et program som utelukkende bygger på småbøndenes krefter. Dette gjelder særlig fordi småbøndene utgjør et mindretall i de fleste av våre land. Flertallet av arbeiderklassen befinner seg i byene, og det betyr at vårt politiske arbeid må knyttes sammen med de urbane sektorene. Den enheten må bygges gjennom et program som forsvarer retten til sunn mat, inntekt og arbeid for alle, og samtidig verner om naturen.

Styrkeforholdet – går i bølger

Men hva skjer i dag? Etter framveksten av nyliberalismen, finanskapitalen og de multinasjonale selskapenes dominans, har vi levd i en historisk epoke der massebevegelsene har gått tilbake. Dette skjer samtidig som venstresiden befinner seg i en ideologisk krise. Klassekampens dialektikk har sine opp- og nedturer, og det gjelder også på landsbygda. Vi må likevel erkjenne at dette er en spesifikk historisk fase, og som alle andre faser vil heller ikke denne vare evig. Eric Hobsbawm og de britiske mar-

xistiske historikerne lærte oss at klassekampen, både nasjonalt og globalt, skjer i bølger. Det finnes perioder der massene tar initiativet og driver bevegelsene framover, og perioder med tilbakegang der massene lider nederlag og borgerskapet oppnår totalt hegemoni.

Men så finnes det også perioder der styrkeforholdet begynner å jevnes ut igjen, og massene reiser seg på nytt. Etter min mening led vi et stort nederlag med Berlinmurens fall i 1989 og oppløsningen av den sosialistiske blokken. Dette var et tilbakeslag for massebevegelsene i hele Vesten. Jeg vil si at vi fortsatt befinner oss i denne fasen, men at vi har klart å komme tilbake til en viss balanse i mange land, og at massene nå begynner å reise seg igjen.

Men vi er ennå ikke en internasjonal bevegelse, noe det er avgjørende å bli for at våre kamper skal lykkes. Den ene fordelen vi har, om man kan kalle det det, er at kapitalismen selv har blitt fullstendig internasjonalsert. Derfor må vi rette vår energi mot å bygge internasjonale forbindelser som på mellomlang sikt kan legge grunnlaget for en gjenoppblomstring av massebevegelser på globalt nivå.

(Artikkelen er en forkortet versjon fra *Monthly Review* i august 2025. Den er oversatt av Yngve Heiret.

Les hele her: <https://monthlyreview.org/2025/07/01/land-cooperation-and-socialism/>)

**Ingen ser for seg en framtid der
kvinner arbeider på jordene hele
dagen som pakkdyr.**

- João Pedro Stedile

Karasjok – og skeiv sosialisme

Foto: Privat / NRK

Aslak Henrik Lango, leder i Rødts lokallag i Karasjok.

Av

Victor Okpe

Medlem av Rødt.

I stortingsvalget ble Rødt det største partiet i Karasjok, og gjorde det svært bra i flere valgkretser i Finnmark. Mye av dette kommer av at partiet har tatt tydelig parti med samiske interesser.

Kan dette få konsekvenser for hvordan sosialistiske parti skal forholde seg til minoriteter?

Finnmark ble Rødts beste valgdistrikt i stortingsvalget med nesten 10 % av stemmene. Karasjok og Kautokeino peker seg ut, hvor Rødt ble største parti. VGs intervju med Aslak Henrik Lango, lederen i det svært ferske lokallaget i Karasjok, gir kanskje en pekepinn.

For det første har Rødt tatt tydelige saksstandpunkt. «Nei til vindmøller og støtte til reindriften og kystfiske», blant annet.¹ Det samme peker partileder Marie Sneve Martinussen og nestleder Sofie Marhaug på i et NRK-intervju før valget, hvor Martinussen sier «– Jeg tror Rødt er det tydeligste partiet i Norge mot vindkraft, mot nedbygging av natu-

ren, og for samiske rettigheter.»²

For det andre sier lokallagslederen at det er lett å være minoritet: «– Det er lett å være same i Rødt. Vi må ikke kjempe for sakene våre. Før vi har sagt vårt på landsstyremøtene, så har noen andre kommet med et forslag som er bedre enn vårt, som får flertall. Finnes det ett sted man kan slippe av som same, så er det i Rødt. Vi har et liv hvor vi hele tiden må si: «Husk! Husk på oss!». Du aner ikke hvor deilig det er å være i Rødt og slippe det, for de tenker

1 VG, 13. september 2025. <https://www.vg.no/nyheter/i/xmaVON/roedts-valgseier-i-karasjok-bjoer-nar-er-det-store-politiske-idolet>

2 NRK, 27. august. https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/nrks-supermaling_-finnmark-er-rodts-beste-fylke-1.17541848

på oss uten at vi må minne dem på det.»³

Selv om det nok ikke er hele fortellinga,⁴ ser Rødt ut til å ha tjent på å ta og fronte tydelige standpunkt, og å ha såpass bevissthet at samiske medlemmer «automatisk» føler seg sett og hørt. Det trengs ikke evige kamper for at partiet skal ta riktig standpunkt, og samer i partiet kan «slappe av».

Minoriteter og seighet

Etter mitt syn viser dette resultatet at sosialistiske parti fint kan stå på minoriteters side, uten at det fremmedgjør en diffus majoritet. Tvert om, så øker det den totale oppslutninga i medlemstall og stemmer. Dette bør ha konsekvenser for hvordan Rødt og andre sosialistiske parti forholder seg til minoritetspolitikk. La meg bruke skeiv politikk og Rødt som eksempel, siden det er det jeg veit mest om.

Det er mye bra med Rødt og skeiv politikk – partiet har langt på vei den beste skeive politikken (i hard konkurranse med SV og MDG). For eksempel har den ansvarlige stortingsrepresentanten og lokalpolitikkerne i Oslo har gjort et godt arbeid de siste åra. Folkevalgtarbeidet er kanskje ikke alltid så synlig, men det er viktig. Partiet har også klart å ta klare standpunkt mot for eksempel lokalpolitikere som driver direkte homofob agitasjon.

Likevel skiller forholda for skeiv politikk seg fra det samiske eksempelet over. For det første har det langt ifra vært noen automatikk i å opprettholde og forbedre den skeive politikken. Selvsagt vil det være uenigheter, men i arbeidet med det nye partiprogrammet vil jeg

påstå at stridigheten om den skeive politikken handla mer om uvitenhet. I prosessen foreslå programkomiteen uten videre å stryke flere programpunkt og avviste samtlige innkomne skeive forslag, mens landsmøtet i debatten og stemmegivinga overveldende støtta forslaga. Det gjenspeiler en uheldig dynamikk hvor forholdsvis ukjente minoritetskrav blir avvist uten videre.

For det andre skorter det tidvis på fronting av denne politikken. Da mener jeg ikke bare i folkevalgte organ, men også ute i offentligheten og aktivismens verden. For all del: særlig sist juni var partilederen flink til å uttrykke den oppdaterte politikken til Rødt klart og tydelig, og som sagt skjer det bra ting parlamentarisk. Likevel vil jeg påstå at Rødt, og også SV, MDG og andre progressive aktører, ikke har vært vilige til å stå i stormen for skeive.

Dette er kanskje tydeligst når det gjelder de som de siste åra har blitt den fremste skyteskiva for en bråte av reaksjonære krefter: transpersoner, da særlig tilgangen på helsehjelp og det å gi elever kunnskap om transpersoner (og andre skeive). Enn så lenge får disse angrepa lite gjennomslag, men det er tydelig at kreftene ønsker å få til mer håndfast undertrykking om de kommer til makta.

Ofte blir harde ideologiske angrep, som de fra kristenkonserverne med medietekke, møtt med forholdsvis teknokratiske og apolitiske svar – altså er man ikke spesielt villig til å ta den ganske harde kampen på det ideologiske planet. Det kan være mange grunner til dette, som at de ideologiske aspekta ikke er godt kjent hos majoriteten, men uansett er resultatet at et hardt angrep møtes med et svakt forsvar.

3 VG, 13. september 2025. <https://www.vg.no/nyheter/i/xmaVOn/roedts-valgseier-i-karasjok-bjoer-nar-er-det-store-politiske-idolet>

4 Rødts mer allmenne suksess med å vinne appell i distriktene har nok også mye å si.

Å ta parti

Dersom sosialistiske parti skal vinne flertall, så bør de unngå slike dynamikker, hvor minoriteter man skal alliere seg med (uten gode grunner) får vansker med gjennomslag internt og ikke får god prinsipiell støtte i verden utafor folkevalgte organ. Akkurat som at sosialister alltid står på éi side i den konflikten klassekampen er, bør Rødt og andre progressive krefter stå tydelig på den friggjørende sida i den skeive kampen og kampene til andre minoriteter og kvinner – slik som man har gjort i den samiske kampen.

Det bør både bety at man evner å ta inn progressive forslag like lett som Lango sier at det er i samepolitikken tilfelle, noe som riktignok krever at partiet holder seg med en viss kompetanse i saksfeltet, og at man tør å stå på prinsippene når det stormer, enten i stortinget, i media eller på gata.

Vil vi støte fra oss folk?

Naturligvis. Akkurat som at sosialister skal vekke avsky hos overbeviste rasister og kvinnehatere så også med overbeviste transfober. Jeg vil påstå at folk flest *ikke* er transfober ideologer, akkurat som de ikke er ideologiske samehatere eller ideologiske rasister. De reaksjonære standpunktene som folk kan uttrykke er som regel ikke gjennomtenkte, men kommer av at samfunnet rundt dem legger opp til slike standpunkt.

Sosialister har med andre ord nok lite å tape på å stå på minoritetenes side. Enten vi tenker på valgresultat eller på å bygge en revolusjonær proletær bevegelse, så er det prinsipielt langt viktigere, og materielt mer å vinne på at minoriteter flest ser på oss som noen som har *skjønt greia* og står i stormen i en reell allianse. Det er denne brobygginga som samler den alltid mangfoldige arbeiderklassen, ikke å krype av

frykt for å støte fra oss reaksjonære elementer.

Hva mener jeg med å «skjønne greia»? Ta Arbeiderpartiet, for eksempel, som sier mye fint om samer, men som heller bryter menneskerettighetene enn å ta reellt parti med Fosen-samene. De sier mye fint, men har ikke *skjønt greia* (eller vil ikke), og er derfor usikre støttespillere. Man kan merke seg at Arbeiderpartiet har mista oppslutning i hvert sametingsvalg siden 2013. Rødt, derimot, har gjennom å både ta konkrete politiske standpunkt, å fronte disse standpunktene jevnt og trutt og å være et komfortabelt sted å organisere seg i, vist at partiet har *skjønt greia*. Uten å lide nevneverdige tap.

Å vinne flertallet

Skal sosialismen vinne fram, i valg og på gata, må vi ha et folkeflertall. Det som splitter arbeiderklassen, er ikke å skape allianser med minoriteter som i overveldende grad befinner seg i denne klassen, men å la være.

Påstanden min er derfor: Rødt og andre sosialistiske parti bør ikke vike fra å ta standpunkt og fronte dem, og å inkludere minoritetene. Heller enn å frykte kontrovers, bør man kjøre på med den politikken man har, med alt det innebærer. Man mister noen reaksjonære ideologer, samehatere, rasister og kvinnehatere, men vinner gunsten til hele minoriteter.

Arbeider- klassen

Av

Frode Bygdnes

Pensjonert jernarbeider, uavhengig vara i kommunestyret i Harstad og mangeårige representant for Rødt i kommunestyret og på fylkestinget.

Når produksjonen flyttes ut av landet, svekkes både den nasjonale sjølberginga og arbeiderklassen i landet vårt. Det er derfor en politisk oppgave å styre og sette begrensninger på flukt fra nasjonen enten det er kapitaleier, bedrifter eller produksjon.

Det mangler ikke på muligheter til å sette hindringer, men det mangler vilje til å styre.

For arbeiderbevegelsen er det et problem at produksjonsarbeiderne forsvinner og at arbeiderklassen mer og mer blir servicearbeidere. Industriproletariatet har større kampkraft enn vedlikeholdsarbeiderne. Servicearbeiderne utfører det usynlige arbeidet som mest vises når det ikke gjøres. Så er det også de som er lavest betalt i forhold til frontfagene.

Arbeiderklassen her heime har gått over fra å produsere til å reparere. Så kjernen i arbeiderbevegelsen er nå renholdsarbeidere, butikkansatte, reparatører og vedlikeholdsarbeidere. Til produksjon som veiarbeid, bygging o.l. har en fått inn gjestearbeidere. Sosial dumping har svekka de tidlige sterke fagforbundene. Igjen står vi med en svekka arbeiderklasse.

Middelklassen opplever heller ikke bedre tider. Angrepet på dem er begynt. Konstruktører, ingeniører, forfattere, kunstnere og journalister osv. er nå utsatt for undergraving av deres fag. Roboter og IA-teknologi får noe av skylda. Men de er utsatt for det samme angrepet fra kapitalismen. Når produksjonen innstilles, er det ikke merverdi lenger å hente. Da må kapitaleierne utplyndre hele befolkninga. Siste mulighet de har til vekst, er å stjele fra hverandre bl.a. i form av aksjespekulasjon og børs. Der skapes ikke verdier, de bare omfordeles. Så ser vi at verdiene samles på stadig færre hender. Bare den sterkeste vinner.

Hvor ble det av sosialistiske partier?

Vi er tilbake til «jungelens lov» dersom ikke politikerne styrer. Partienes tafatthet og prinsipløshet er vår sivilisasjons største fare. De såkalte arbeiderpartiene søker kun makt, ikke sosialisme. Vi hører ikke lenger at et annet samfunn er mulig.

Arbeiderklassen her heime har gått over fra å produsere til å reparere.

Arbeiderbevegelsen bygde opp fagforeninger for lønnskamp, parti for politisk styring, kooperasjon for kollektiv samhandel, AIL for idrett, AOF for kunnskap, Sosialistmusikken for kulturarbeid, Samvirke for egen forsikring og egne aviser for å vinne fram med meningene. Dette var arbeiderklassens kampredskaper. Alt dette er nå tatt i fra arbeiderbevegelsen. Enten er det kjøpt opp som forsikring, handel eller avisene, eller de er infiltrert av sosialdemokrater opplært på BI.

Arbeiderbevegelsen har to ting å gjøre nå. Det ene er å søke internasjonalt samarbeid med arbeiderklassen i resten av verden. Det andre er å gå tilbake til start. Innrøm at vi ikke verdsettes mer enn arbeiderne som på 1800-tallet bygde opp industrien i landet. For enda er det reelle fagforeninger som arbeiderbevegelsen begynte med.

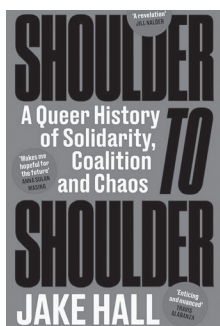
Lønnsarbeiderne i dag, uansett hva en jobber med, har alt å vinne på å reise fagforeningene til kamp igjen.

Bokomtaler

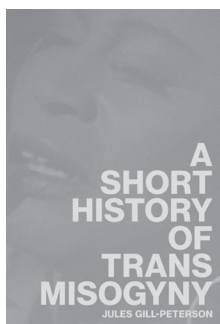

Skulder ved skulder – to bøker om skeiv solidaritet

Jake Hall:

Shoulder to shoulder. A queer history of solidarity, coalition and chaos
London: Orion, 2025, 292 s.

Jules Gill-Peterson:

A short history of trans misogyny
London: Verso, 2025, 182 s.

Av Amalie Wagenius

Elektrikar, transfeminist, skeivpolitisk ansvarleg i Raudt Oslos fylkesstyre og lokallagsleiar for Raudt Grorud.

Splitt og hersk er ein strategi like gamal som sivilisasjonen sjølv. Utan han kunne aldri Caesar erobra Gallia, og den britiske okkupasjonen av India hadde aldri haldt so lenge som han gjorde. Skeive palestina-venner er godt kjente med korleis me ofte møtast med påstandar om at me gjerne hadde vorte steina om me for dit, og rosavasking har vorte ein sentral del av Israels sjølvlegitimering som «Midtaustens einaste demokrati». No har det kome to nye bøker som kastar ljøs over desse temaa.

Shoulder to shoulder: A queer history of solidarity, coalition and chaos tek lesaren med gjennom ei rekkje større og mindre aktivisthistorier i siste halvdel av det første århundret. *A short history of trans misogyny* på si side er ein solid introduksjon til transpanikkens opphav, men

øg eit innblikk i delar av transfemininitetens historie som nok for mange er mindre kjent. Når me ser at skeive, og særleg transpersonar, vert utpeiakt som hovudmål sjølv for meir stue-reine parti som KrF her heime, so vel som ytre høgere, er dessa perspektiva ekstra relevante å løfte fram i ljuset.

Transpanikkens opphav

Jake Hall har dei siste seks åra skreive med særleg fokus på skeiv historie og kultur, i både britisk og internasjonalt perspektiv. Hen kjem sjølv frå ein arbeidarklassebakgrunn, og måtane detta har påverka og utfordra hans skeive identitet er noko som drøftast fleire gonger gjennom *Shoulder to shoulder*. Ikkje minst i kapitlet *Pits and Perverts*, som skildrar arbeidet gjort av britiske homofile til støtte for gruvearbeidaranes motstand mot Thatcher-regjeringas nyliberalistiske rasering av gruvesamfunna på 1980-talet.

Støtta til gruvestreiken var ein uventa allianse sjølv for dei involverte. Mark Ashton og Mike Jackson hadde organisert kronerulling til støtte for gruvestreiken under Pride-paraden i London i 1984. Detta valet var ikkje eit som kom lett, og både Ashton og Jackson var i utgangspunktet skeptiske. Ashton skildra seinare eit halvfiendtleg inntrykk av gruvearbeidarane som «macho hetero mobbare», men det gjekk gruvearbeidarane i paraden det året og den skeptiske haldninga mjukna etter kvart som gruppene kom i kontakt med kvarandre. Detta møtet la grunnlaget for ein meir varig solidaritetsorganisasjon: Lesbians and Gays Support the Miners, eller LGSM.

LGSM vaks kjapt. Mange skeive i London hadde koplingar til gruvemiljøa sjølve, eller var berre sinte på Thatcher-regjeringas rasering av den erketytiske arbeidarklasseindustrien. Sam-

stundes var mange skeptiske, og spurnaden om kva gruvearbeidarane hadde gjort for skeive, var ein som gjekk att. Ashton og Jackson hadde sjølv arbeidarklassebakgrunn, og visste betre. Dei jobba målretta med å eksponera dei to miljøa for kvarandre, med resultat at sjølv om streiken tok slutt i 1985 slo fagforeiningsleiaren David Donovan fast at gruvearbeidarane no hadde lært at det fanst andre saker og andre kampar, og at dei ville stå med den skeive rørsla framover.

Ein større kamp for rettferd

Forteljninga om LGSM og gruvestreiken har ein tydeleg lærdom i solidaritetens trong for klasseperspektiv. Samstundes som Thatcher raserte gruvesamfunn landet rundt, sto regjeringa hennar øg for kraftige åtak på skeives rettar, mest kjent gjennom «Seksjon 28», ei lov som gjorde det ulovleg å promotere aksept for homofili i skulen. Gruvearbeidarane haldt ordet sitt, og i åra framover var dei eit tydeleg syn i Pride-paradane, samt at dei bidrog med kronerulling og frivilligarbeid til støtte for skeive miljø ramma av Aids-krisa.

I resten av boka tek Hall oss med på ei reise frå Black Panther-partiet og Fred Hamptons Regnbogekoalisjon på slutten av 1960-talet, innom anti-krigsrørsla og Aids-krisa, til den moderne klimarørsla. Hall løftar fram måtane dessa rørsleane har påverka kvarandre på tvers av land, tid og klasse, og høyrer saman som del av ein større menneskeleg kamp for rettferd.

Kolonialistisk vald

Jules Gill-Peterson er historikar ved John Hopkins University i Canada, og har lenge dedikert seg til å dokumentera transfolks historie. *A short history of trans misogyny* er både ei skildring av framveksten av den moderne transfemi-

nine identiteten frå fleire forskjellige opphav, men òg korleis dessa opphava gjerne har møtet med ein vestleg-imperialistisk transpanikk til felles. Boka vel difor å nytte omgrepet *transfeminisert*, for å leggja vekt på korleis detta i stor grad er ein konstruert relasjon i møte med valdeleg patriarkalsk reaksjon.

Boka skildrar den kolonialistiske valdens forstyrring, undertrykking og kriminalisering av diverse miljø som braut med den europeiske kjønsmodellen. Frå hijraane i det britisk-okkuperte India, til toånds-personar blant den amerikanske urbefolkninga er forteljinga slående lik. Når kolonimakta kjem i kontakt med eit kjønnsuttrykk ho oppfattar som både framand og ubehageleg, er svaret vald og transfeminisering. Hijraane, som tidligere tente til livets opphald med seremoniarbeid og almisser, vart stempla som homofile sodomittar og prostituerte og fekk livsgrunnlaget sitt kriminalisert. Noko ironisk var det nett denna undertrykkinga som endte opp med å faktisk skyve dei over til sexsal. Transfeminisertes overrepresentasjon i sexindustrien, ofte som resultat av denna forstyrninga av våre miljø, er eit moment som går att gjennom historia heilt fram til i dag.

Ingen enkeltsakskamp

Bokas sentrale poeng er at «transpanikken» ikkje var noko naturleg reaksjon i møtet med transfolk, men ein kolonialistisk konstruksjon. Me får følgje utviklinga av den transfeminiserte identiteten gjennom 1800-talet, og får sjå korleis kolonivalden rettast innover. Mary Jones, ei svart transkvinne som vart arrestert for tjuveri og «praktisk amalgamasjon» – samleie med ein kvit mann – i New York på 1830-talet, mens transfemininiteten hennar ikkje vart vidare påpeika i noko meir enn ein tilfeldig bisetning

i rettsdokumenta. Innan me kjem til 1860-talet ser me derimot tydeleg konturane av moderne transfobisk tankegods og legitimeringa av transfobisk vald.

For vald er sjølve kjerna av transpanikken. Eit transfeminint uttrykk reknast som ein trugsel mot patriarkatet som legitimerar all vald opp til og inklusive drap. Valdsutøvarane vernast, og valden dei utøvde orsakast som ein rasjonell reaksjon. Denna «drapbarheita» transfeminitet får, og kolonialismen som framleis ligg til grunn for det internasjonale transhatet, skildrast mest tydeleg i ei hending i Filippinane i 2014. Ein amerikansk soldat kjøpte sex frå ei filippinsk transkvinne, som han so drap. Trass i kraftige demonstrasjonar og opprør frå filippinske aktivistar, vart soldaten skjerma av militæret i seks år, mens filippinsk rett stadig reduserte domen fram til han vart endeleg benåda av dåverande president Rodrigo Duterte i 2020.

«Det finst ikkje noko slikt som ein enkeltsakskamp fordi ingen av oss lever enkeltsaksliv», sa den afro-amerikanske aktivisten Audre Lorde i ein tale til Harvard University i 1982. I møte med eit vaksande ytre høgre som nok ein gong speler på dei gamle splitt-og-hersk-taktikkane, er det ein viktigare lærdom enn nokon gong.

Jake Hall og Jules Gill-Peterson skildrar begge, frå sine utgangspunkt, kvifor solidariteten alltid lyt gjennomsyra kampen mot undertrykking. Kun samla kan folket aldri slåast ned.

Samstundes som Thatcher raserte gruvesamfunn landet rundt, sto regjeringa hennar òg for kraftige åtak på skeives rettar, mest kjent gjennom «Seksjon 28», ei lov som gjorde det ulovleg å promotere aksept for homofili i skulen.

- Amalie Wagenius

Imperialisme sett fra India

For din bokergjennomgåelse forfatteren er Gudene for små ting

Arundhati Roy
MIN HAVN OG
MIN STORM

Arundhati Roy:

Min havn og min storm

Oslo: Pax Forlag, 2025, 332 sider.

Oversatt av Kirsti Vogt.

Tore Linné Eriksen,

Historiker, bokredaktør i *Gnist* og med i redaksjonen for dette nummeret

Indiske Arundhati Roy er ikke bare en av verdens fremste skjønnlitterære forfattere, men også en skarpskodd og kunnskapsrik taler og essayist i kampen mot imperialisme, militarisme og religiøs hindusjåvinisme. Årets bok favner i sin form over flere litterære sjangre.

Mellom permene får vi både et nærbilde av det mer enn turbulente forholdet til sin mor, forfatterens memoarer fra oppveksten i det radikale Kerala og ei vandring gjennom kampsakene i livet til en aldri hvilende opprører. Som det gjerne heter: Det personlige er politisk, og det politiske er personlig.

Roy debutbok fra 1997, *Guden for de små ting*, blei en suksess som ga økonomiske rom for å gjøre og skrive hva hun ville. Hun fant et kraftfullt og polemisk språk som gjorde henne til en etterspurt taler ved demonstrasjoner og andre arrangementer rundt om i hele verden. Det falt sammen med de sterke protestene ved inngangen til nyliberalistisk globalisering både i det globale Nord og det globale Sør rundt inngangen til 2000-tallet. Hun oppretta en stiftelse som deler sjenerøst ut til aksjoner og sosiale bevegelser. Hun ikke bare sto på barrikadene, men bidro til å bygge dem. Da hun i fjor fikk den britiske PEN-prisen for uredd kamp for ytringsfrihet både lokalt og globalt, retta hun oppmerksomheten mot drap på journalister under Israels pågående folkemord.

Hun ikke bare sto på barrikadene, men bidro til å bygge dem.

Prispengene blei donert til helsehjelp for barn i Gaza.

Den politiske aktivismen starta med proteser mot atomopprustning og maskulin krigsretorikk, der det neste steget var mobilisering mot oppdemming av Narmada-elva som rammer både natur og fattigfolk i Gujarat. Vi blir også med på hennes marsj gjennom sentrale skogsområder sammen med den maoistiske opprørsgeriljaen *naxalittene*, der motstanderen både er hensynsløse gruveselskaper og de som tjener på hogst og fordriving av marginaliserte folkegrupper.

(Hennes store reportasje blei trykt i Gnist¹)

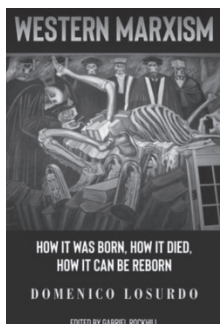
I det som litt klisjéfyllt kalles «kontrastenes land», der bunnløs fattigdom og grotesk rikdom lever side om side, bidrar Roy iherdig og energisk til å synliggjøre ulikheter og diskriminering, alltid godt bevæpna med tall og statistikk. Sylskarpt viser hun også hvordan gamle og rigide kasteforskjeller forsterkes av det hun kaller rovdyrkapitalismens klasseforskjeller.

Ingenting virker å være hellig, hun røkter til og med ved heltebilder av Mahatma Gandhi. Hun blir kalt «terrorist» når hun svinger pisen over Indias okkupasjon av Kashmir, og var blant de første som åpent pekte på fascistiske trekk. Det er ikke uten omkostninger å velge å avsløre istedenfor å tilsløre, en forfatter som en gang fikk hyllest av statsminister og president for sitt bidrag Indias litterære anseelse, framstilles nå som «Folkefiende nr. 1». Hun mottar stadig drapstrusler og hatmeldinger, det ropes på sensur, bøker brennes og hun er flere ganger trukket for retten.

Om noen etter å ha lest Arundhati Roys tidligere romaner og årets memoarer ønsker å lese hennes essays, politiske skrifter og litterære analyser, er det ikke vanskelig å få oppfylt sitt ønske. Et godt sted å starte er et samlingsverk på 750 (!) sider, *My seditious heart* (London: Penguin, 2019). Ja, hennes hjerte er virkelig opprørsk. Og er det noe vi virkelig trenger i disse dystre tider, er det nettopp inspirasjon og eksempler på at kampvilje nytter.

1 <https://share.google/C5TMWnFxHPyCeanOw>

Oppgjør med vestlig marxisme

Domenico Losurdo:

Western Marxism

How it was born, how it died, how it can be reborn.

Redigert av Gabriel Rockhill
Monthly Review Press, U.S., 352 s.

Av Per Medby

Redaksjonsmedlem i *Gnist*.

Domenico Losurdos bok tar et kraftig oppgjør med vestlig marxisme. Boka, som opprinnelig ble utgitt i 2017, har nylig blitt oversatt til engelsk. Den kan sies å være et tilsvar til Perry Andersons bok, *Considerations On Western Marxism*, fra 1976 sjøl om den kom ut over førti år etter.

Først noen ord om forfatteren. Domenico Losurdo (1941–2018) var en kjent italiensk marxistisk filosof og historiker. Losurdo har i hovedsak hatt fire forskningsområder: 1) kritikk av liberalisme og avvisning av at liberalere var i front for demokratiet; 2) balansering av synet på sosialistiske erfaringer (Sovjetunionen og Kina); 3) kritikk av kolonialisme, imperialismen og folkenes underkastelse Washington og dets allierte; 4) kritikk av venstresida i samtida, særlig av vestlig marxisme.

Det er særlig det fjerde punktet som behandles i boka. Vestlig marxisme har mange forskjellige retninger og motsetninger, men

det disse deler er ifølge han to trekk: avvising av faktisk eksisterende sosialisme og avvising av nasjonal frigjøring. Dette reflekter ifølge Losurdo at den vestlige marxismen preges av eurosentrisme og dogmatisme.

Først må det presiseres at kjernebegrepet vestlig marxisme er slik det brukes i boka, en politisk betegnelse, ikke en geografisk. Det betyr at vestlig marxisme ikke er det samme som marxisme i Vesten. Det betyr også at ikke alle marxister i Vesten er vestlige marxister, noe han sjøl er et eksempel på. Når boka snakker om vestlig marxisme er det marxister som står i den vestlige tradisjonen. Denne er dessverre ikke tydelig definert i boka, noe som er en åpenbar svakhet.

Marxismen har åpenbart vestlig opprinnelse. Marx engasjerte seg imidlertid i den irske frigjøringskampen og også i kampen mot nasjonal undertrykkelse i de kapitalistiske kjerneområdene. Allerede i bind 1 av *Kapitalen* stod det:

Arbeidskraften med hvit hud kan aldri frigjøre seg så lenge arbeidskraften med svart hud er stemplet.

Særlig Lenin videreutvikla marxismen ved å legge stor vekt på antiimperialisme. Dette synet fikk gjennomslag i den tredje internasjonale (Komintern). Derfor ble slagordet «*Arbeidere i alle land, foren dere*» oppdatert til «*Arbeidere og undertrykte folk i alle land, foren dere*» på den andre kongressen til Den kommunistiske internasjonale i 1920.

Vestlige marxister kom etter hvert i motsetning til den internasjonale kommunistiske bevegelsen ifølge Losurdo. De klarte ikke å forstå at det var viktig for nettopp uavhengige nasjoner å utvikle sine produktivkrefter for å redusere gapet i teknologisk nivå i forhold til de avanserte nasjonene, slik at de stod sterkere i forhold til imperialismen.

Losurdo mener vestlig marxisme preges av sitt opphav. Den nevnte eurosentrismen var en arv fra den andre internasjonale og imperialistisk lagdeling av verden. Den var også et resultat av at revolusjonen ikke spredte seg vestover etter den russiske revolusjonen. De vestlige marxistenes posisjon påstås i boka å være et sammenfall mellom interessene til arbeideraristokratiet og borgerskapet i kjernelanda. Dette fører til klassesamarbeid og opportunisme i strid med interessene til arbeiderklassen i periferien.

eurosentrismen var en arv fra den andre internasjonale og imperialistisk lagdeling av verden.

Boka kritiserer også de vestlige marxistene for å ikke anerkjenne Sovjetunionens vesentlige bidrag til fascismens nederlag og for å ikke anerkjenne antikonionale kamper mot imperialismen. Forfatteren mener også at nasjonal frigjøringskamp i koloniene er klassekamp, noe han hevder de vestlige marxistene avviste. At vestlig marxisme bare konsentrerer seg om klassekampen mellom kapital og arbeid i Vesten er videre en påstand som framsettes i boka.

De intellektuelle vestlige marxistene trakk seg tilbake til teori og forlot praksis er et annet vesentlig poeng hos Losurdo. Vreden rettes mot mange vestlige marxister. Tidlige vestlige marxister som Althusser, Bloch, Horkheimer, Adorno og Marcuse får gjennomgå hardt. Heller ikke Sartre og Timpanaro slipper unna kritikken. Nyere vestlige marxister som Negri,

Hardt, Žižek, Harvey og Badiou blir også sterkt kritisert.

Konklusjonen til Losurdo er at enhver mulighet for en «gjenfødelse» av marxisme i Vesten ligger i at den frakobler seg fra imperialismen, gjenoppretter forholdet til verdens antikoloniale revolusjoner, og at den overviner sine doktriner.

Opprinnelig trodde marxister at sosialistiske revolusjoner først ville seire i utvikla kapitalistiske land. St østlige marxister som faktisk fikk statsmakt, gjorde det i situasjoner som ikke samsvarte med lærebøker. De måtte håndtere en helt annen og knallhard virkelighet. Folk måtte mettes og folkelig støtte måtte opprettholdes i møte med blokader, sabotasje, brutale invasjon og bølger av desinformasjon. Jeg er enig i at kritikken av disse landa blant noen vestlige marxister blir for lettvinnet og har et for idealistisk utgangspunkt.

Problemet til Losurdo er at han også blir for ensidig i kritikken av den vestlige marxismen. Er det riktig at den vestlige marxismen fullstendig ignorerer kamp mot imperialismen? Verso Books og New Left Review (de to store venstreorienterte forlagene som nevnte Anderson hjalp til med å bygge) har publisert mange bøker der spørsmålene om kolonialisme og imperialism har blitt tatt opp. Tidsskrifter som Monthly Review, Jacobin, mfl. har gjort det samme.

Utvalget av personer som tas med i ei bok med den omfattende tittelen *Western Marxism* virker svært tilfeldig. Svært merkelig er det at

Arendt, Agamben og Foucault tas med. De to første var vel aldri marxister. Bortsett fra som helt ung, var vel heller ikke Foucault det.

Jeg er enig i at deler av den vestlige marxismen har hatt et sterkt avgrensa perspektiv. Men, det samme kan sies om Losurdo. Han havner i motsatt grøft ved å nesten helt ignorere arbeiderklassen i sentrum.

Losurdo bryter med tradisjonell marxisme på flere punkt. For det første mener han at den klassiske marxismens antakelse om at revolusjonen måtte skje i utvikla kapitalistiske land var grunnløs og derfor måtte revideres. For det andre framhever han at den marxistiske tesen om statens bortfall er urealistisk. Å overvinne kapitalismen vil være en mye mer langvarig prosess enn Marx, Engels eller Lenin hadde forestilt seg, noe som ville kreve statsbygging.

Ut fra historiske erfaringer er dette relevante innvendinger. Losurdo virker imidlertid noe fatalistisk. Han ser nesten ut til å ha gitt opp muligheten for revolusjoner i den avanserte kapitalistiske kjerna. Og det virker som han betrakter sosialismen, som jo er en overgangsperiode, som det endelige målet. Losurdo er også noe mekanisk når han betrakter verden som delt inn i to leirer hvor land enten tilhører den imperialistiske leiren eller den anti-imperialistiske leiren.

På tross av disse innvendingene anbefaler jeg boka. Den fortjener å bli gjenstand for debatt, ikke minst blant vestlige marxister, hvordan begrepet enn skal forstås – og brukes i det virkelige liv.

WESTERN MARXISM

**HOW IT WAS BORN, HOW IT DIED,
HOW IT CAN BE REBORN**

DOMENICO LOSURDO

EDITED BY GABRIEL ROCKHILL

Bokomslag Western Marxism - How it was born, how it died, how it can be reborn.

For hvem er denne kampen?

Sidsel Wold:

Israel – et land i kamp med seg selv
J.M. Stenersens Forlag, 2025, s. 373

Av Amanda Frida Monica Malm

Samfunnsgeograf.

Å innlede en tekst om temaet Israel i 2025 er en tveegget oppgave. På den ene siden er det ikke særlig vanskelig, da tekstene og synspunktene flourer med full kraft til høyre og venstre. Samtidig er det også vanvittig betent, særlig hvis den ikke tydelig belyser den riktige stemmen for det riktige publikumet. I Sidsel Wolds nye bok *Israel – et land i kamp med seg selv* blir leseren kastet mellom disse leirene.

I seks hoveddeler tar boken for seg politiske, ideologiske og religiøse aspekter ved det israelske samfunnet og hvordan sammensveisingen mellom disse aspektene både deler og bidrar til landets identitet – også i de sekulære tilfellene. Men for å forstå hvorfor Gaza ligger i ruiner, starter Wold med å ta leseren til Nir Oz, kibbutzen som ble angrepet av Hamas den 7. oktober. Det blir påtakelig hvor fraværende verdens mest avanserte militær var, som speiles i fortellingene og i Wolds refleksjoner.

Naturlig nok ledes leseren videre til en kort

Misnøyen med Netanyahus regjering blir raskt gjort til kjenne.

fortelling om hvordan Hamas har vokst seg sterk i det åpne fengselet Gaza og en gjennomgang av Benjamin Netanyahus vei til toppen.

Det mange vil lure på, er hvordan palestinerne blir forstått og beskrevet. Jeg som aktivist må innrømme at jeg først var noe skeptisk – tanken på å lese om landet som begår folkemord er ikke det de fleste vil kalle aktivisme. Men jo, det er jo akkurat hva det er. Jeg leste boken med håp om å forstå dette høyreekstremer maktspillet som skjer på bekostning av sivile. Gjennom møter med israelere fra hele det jødiske og politiske spektrumet tar forfatteren seg tid til å gi rom for at leseren skal holde dialog med sivile israelere. Men det er ikke uten smerte.

Misnøyen med Netanyahus regjering blir raskt gjort til kjenne. Særlig etter statsministerens anklager om korrupsjon og bedrageri, og bildet av en regjering langt ute på høyresiden med Itamar Ben-Gvir og Bezalel Smotrich. Et forslag om en rettsreform som tar vekk makten fra høyesterett trakk folket ut i gatene, men den virkelige splittelsen i samfunnet blir kjent etter hvert som forfatteren tar oss gjennom de

ulike trosretningene, den vesle venstresiden, arabiske jøder og palestinere som er israelske statsborgere. Her blir også Wolds egne forståelser og refleksjoner alt tydeligere.

Wold stiller spørsmål, og svarene fra kvinnen som tilhører den messianske tradisjonen av jødedommen, er hjerteskjærende og tydelige. Ondskap mot godhet er lik utslettelse. Håpet om en krig der en ny messias stiger frem og vil føre til et stor-Israel og jødisk opplysning blir til voldelige handlinger der sønnene oppdras i førmilitære skoler. Hatet blir speilet i noen enkle setninger uten personlig vektlegging av forfatteren. Wold reflekterer over ordvalg og presiserer at ordene gjør vondt å svelge, men er opptatt av å forstå disse perspektivene.

Samtidig er boken et forsøk på å gi en menneskelig tilnærming til de israelere som ikke stiller seg bak denne delen av jødedommen. Wold minner leseren på at i 2025 støttet 82 prosent av israelske jøder fordrivelse av palestinere fra Gaza, ifølge en måling fra avisa *Haaretz*, men at det finnes en liten venstreside. Den motsetter seg krig og okkupasjon, har kjempet mot regjeringen i flere år, men

For hvem er denne kampen?

var trøtt og utslitt da 7. oktober kom og ikke hadde mye stemme igjen. Men Wold viser at den finnes, og hvordan den flettes inn i noen deler av samfunnet, sivilsamfunnet og jødedommen.

Etter hvert blir håpløsheten trukket frem. De som mistet all tro på en fred der palestinerne og israelere skal leve sammen i forsoning, enten de føler seg sviktet av Hamas' angrep eller regjeringen. En av forfatterens mange møter er med den 79 år gamle Gadi Mozes, som var gissel i Gaza, og familien hans. Vi får følge løslatelsen på nært hold. Ved spørsmål om hva han synes om det som skjer og en mulig fred, svarer den tidligere Nir Oz-kibbutznikken, som har hatt nære bånd til palestinerne, at det å leve sammen må fungere: «Hvordan skal vi ellers gå videre?». Dog kan en tydelig klang høres gjennom boken på begge sider at det er «vi eller dem».

Boken bygger på personlig tilknytning, men også åpenhet. Wold er formet av kibbutzlivet hun levde som ung, men naiviteten er for lengst borte. Selvfølgelig vil man vite mer om Gaza og høre palestinerne stemme, men dette er en bok om Israel. Den påfallende redselen om angrep blir trukket frem på begge sider av muren. Tankene mine går tilbake til Libanon og redselen for angrep, og den faktiske raketten som traff den palestinske flyktningleiren jeg jobbet og bodde i dagen etter at jeg hadde forlatt det innstengte området.

Sidsel Wold gjør en velnyansert skildring av jødiske retninger og koblingene til de splittende politiske standpunktene. Netanyahus endring og standpunkt er tydelig, og det som blir nevnt, om ikke konkludert med i de fleste møter er: at regjeringen ikke gjør jobben sin. Sviket fra rettsreformen er stort, men har ikke gjort like dype sår som statens fravær den 7. oktober 2023.

Å skrive en bok om Israel, et land som begår folkemord, er ikke uten sterke reaksjoner. Det er nettopp derfor det fungerer. Sidsel Wold klarer å trekke frem sensitive temaer ved å belyse de interne intrigenes, forståelsene, verdiene og trosretningene som preger Israel i dag.

Jeg ønsket å forstå de politiske maktspillene, og gjennom møtene fikk jeg et bedre bilde av dem som står bak spillet og utfallet. Boken vekker også flere spørsmål. Noe som virkelig forundret meg, var at mange av de israelerne Wold møtte, nå ønsker å sikre seg en vei ut av landet. Etterkommerne til dem som en gang flyttet til det lovende landet, står nå i kø for å skaffe seg et pass fra landet de en gang flyktet fra.

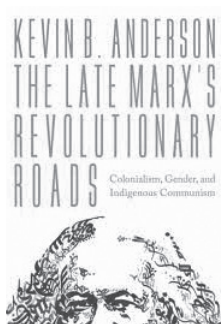
Paradokset underbygger bokens underliggende spørsmål om hvordan Israels fremtid vil bli. For hvem er egentlig denne kampen mot palestinerne for?

Wold gjør en velnyansert skildring av jødiske retninger og koblingene til de splittende politiske standpunktene.

- Amanda Frida Monica Malm

Marx i nye vendinger!

Kevin B. Anderson:

The late Marx's revolutionary roads

Verso, 2025, 280 s.

Av Tonje Sommerli

Redaksjonsmedlem i *Gnist*.

Tror du Marx først og fremst bare skrev om revolusjon og klassekamp i Europa og Nord-Amerika? Tro om igjen!

Filosofen og forfatteren Karl Marx (1818–1883) er en kjent skikkelse for alle på venstresiden, først og fremst som forfatteren av *Det kommunistiske manifest* (1848) og det formidable trebindsverket *Kapitalen* (1867–1894). Mange av oss, om ikke alle, har lest disse ver-

kene, som anses som litterær kanon for den politiske venstresiden verden over. En stor del av Marx' verker ble imidlertid ikke utgitt før etter hans død, og er mindre kjent for de fleste.

I *The late Marx's revolutionary roads* løfter forfatteren Kevin B. Anderson, professor i sosiologi ved universitetet i California, frem Marx' tanker basert på forfatterens og filosofens egne notater og refleksjoner. Anderson har tidligere utgitt boken *Marx at the Margins: On Nationalism, Ethnicity and Non-Western Societies* i 2010, og hans nye bok følger trofast i fotsporene til sin forgjenger. Der Andersons første bok fikk ros av anmelderne for å vise hvordan Marx' tenkning, ikke minst hans eurosentriske perspektiv, utviklet seg gjennom tiårene,^[1] tar Anderson opp tråden i sitt nyeste verk og løfter frem Marx' tanker om kolonialisme, urbefolkning og kjønnskamp.

Mye av materialet Anderson presenterer i sin nyeste bok, har hittil ikke vært publisert. Etter at Engels døde i 1895, valgte marxistene i den andre Internasjonale og heller fokusere på egne verker fremfor å tolke, debattere og fremfor alt utgi Marx' senere skrifter. Videre Marx' notater om antikkens Roma, samt om Indonesia og Egypt, publisert for offentligheten så sent som i 2024.^[2] Takket være Andersons iherdige innsats kan disse nå for alvor løftes

frem i søkelyset.

Urkommunisme, kjønnskamp og kolonialisme

Andersons bok er inndelt i totalt seks kapitler. I kapittel 1, hvor Marx drøfter overgangen fra urkommunistiske stammesamfunn til klassemblede samfunn, sammenlikner han nordamerikanske urinnvånere, antikkens germanere og det gamle keltiske stammesamfunnet, samtidig som han også trekker paralleller til mogultidens India og inkaenes rike i Sør-Amerika. Her bruker Marx i stor grad den amerikanske antropologen Henry Lewis Morgans (1818–1881) bok *Ancient Society* fra 1877^[3] som kilde. Selv om Marx i stor grad er enig med Morgans teorier om utviklingen fra urkommunistiske, egalitære stammesamfunn til lagdelte classesamfunn, advarer han mot romantiseringen av de såkalte «noble savages» som ikke var helt uvanlig blant hvite forfattere og antropologer i hans samtid.^[4]

Kapittel 2 tar for seg Marx' tanker om kjønn og likestilling. Her tilbyr Anderson et kritisk blikk på grunntankene i Engels' *Origin of the Family* fra 1884, som er basert på Marx' notater til Morgans tidligere nevnte *Ancient Society*. For Engels er patriarkatets fremvekst direkte knyttet til fremveksten av classesamfunnet og privateiendommen. Innenfor et slikt tankesett vil derfor kjønnsdiskrimineringen automatisk opphøre under sosialismen. Her påpeker Anderson at slik tenkning underminerer behovet for en separat kvinnesaksbevegelse slik at ikke undertrykkende kjønnsstrukturer skal bestå.^[5] Videre, at marxistiske filosofer og forfattere som Raya Dunayevskaya (1910–1987) allerede hadde trukket frem svakheter med Engels' teorier om kjønnskamp, først og fremst Marx overså biologiske forskjeller

mellom kjønnene, men også at Engels' såkalte «world historic defeat» av matriarkatet «... allows Marxists, insofar as women are concerned, to conveniently put off freedom until the millennium.»^[6] Forholdet mellom kjønnskamp og klassekamp er mangefasettert og komplisert også i dag, ikke minst med fremveksten av LBGQT+-bevegelsen de siste tiårene.

En spennende utvikling i Marx' forfatter-skap finner vi i kapittel 3 og utover, hvor Marx for alvor går vekk fra sin tidligere eurosentrisk utvikling – først og fremst i kapittelet om historisk utvikling, hvor han går fra en tidligere unilineær til en multilineær historiefremstilling gjennom å trekke frem utviklingen i land som India og Algerie.^[7] Gjennom å ta for seg to land i periferien av det kapitalistiske Europa, Russland og Irland, går han også vekk fra ideen om at alle land må innom en kapitalistisk fase før den sosialistiske revolusjonen. Disse landene kommer han stadig tilbake til i bokas senere kapitler, særlig i kapittel 5, hvor han sammenlikner India, Russland og antikkens Roma, og hvordan fremveksten av sosiale og økonomiske klasser også skapte økt politisk spenning og ikke minst, opprør mot disse undertrykkende strukturene. De etniske motsetningene er heller ikke glemt – Marx trekker paralleller mellom gnisningene mellom plebeierklassen i antikkens Roma og slavene og sin samtidts motsetninger mellom svarte og hvite arbeidere i det sørlige USA:

“ Something akin to racism was, for Marx, present in the attitudes of the Roman plebeians toward the enslaved population: They took away the jobs the plebeians could have performed; they were «servile» in their behaviour, somewhat repugnant to

the plebeians; they were outsiders for the most part, without Roman «culture».^[8]

Splitt og hersk, med andre ord, fra patrisernes side – ikke så ulike enkelte amerikaneres holdninger mot ikke-vestlige innvandrere den dag i dag under Trumps diktatur!

Helt til slutt, i kapittel 6, tar Anderson for seg hvordan Marx' syn på revolusjonen og kommunismen forandret seg i hans siste leveår. Igjen fokuserer Marx mye på særlig Irland og Russland; i et brev til kommunisten Friedrich Sorge fra New Jersey i 1877 omtales Russland som revolusjonens arnested.^[9] Videre at den irske arbeiderklassen muligens er den sosiale gruppen som først kan antenne revolusjonens flamme på de britiske øyer – rett og slett fordi den britiske arbeiderklassen fortsatt har altfor sterke lojalitetsbånd til sitt imperium.^[10] Det var derfor særdeles viktig for Marx at Internasjonalsjonen gjorde sitt beste for å overvinne sine «anti-irske fordommer».^[11]

Et friskt pust

Andersons bok er et friskt pust og et viktig tilskudd til nyere Marx-forskning. Han viser en imponerende evne til å grave frem og systematisere materiale som lenge har ligget i skyggen av de mer kanoniske verkene. Samtidig er ikke boka uten utfordringer. Enkelte deler av boken krever dessverre en god del forhåndskunnskap, og fremstillingen kan tidvis være litt vel tung. Her kunne Anderson med fordel gjort mer for å hjelpe leseren med kontekst og forklaring – særlig i de mer teoretisk tette partiene.

Personlig opplevde jeg boken som en krevende, men lærerik leseropplevelse. Som en person som begeistret leste *Det kommunistiske manifest* på ungdomsskolen, men aldri kom lenger enn første kapittel i *Kapitalen*, måtte jeg

google en del underveis. Det var likevel verdt det. Ikke minst ble jeg positivt overrasket over hvor mye mer internasjonalt og flerdimensjonalt Marx' tenkning faktisk ble i hans senere år. Alt i alt er dette et viktig tiltrengt bidrag i moderne marxistisk debatt og et friskt pust i en verden preget av stadig mer populisme og høyreekstremisme.

^[1] https://marxandphilosophy.org.uk/reviews/7605_marx-at-the-margins-review-by-barry-healy/

^[2] Anderson 2025: 9

^[3] <https://archive.org/details/ancientsociety-01morggoog/page/n6/mode/2up>

^[4] Se fotnote 12 hos Anderson 2025: 34, hvor forfatteren nederst på siden forklarer hvordan begrepet «savage» ofte inneholdt positive konotasjoner hos Marx og hans samtidige.

^[5] Anderson 2025: 79

^[6] Anderson 2025: 84

^[7] Anderson 2025: 138

^[8] Anderson 2025: 212

^[9] Anderson 2025: 252-253

^[10] Anderson 2025: 254

^[11] Anderson 2025: 268

Gjør Norge greit igjen

Mímir Kristjánsson:

Gjør Norge greit igjen. Et manifest for å gjenreise annerledeslandet

J. M. Stenersens Forlag A.S, Oslo, 2025,
239 s.

Av Tonje Lysfjord Sommerli

Lærer og medlem av *Gnist*-redaksjonen.

I «*Gjør Norge greit igjen*» forsøker Mímir Kristjánsson å finne ut hvor det er blitt av det landet han vokste opp i, og ikke minst, å foreslå en løsning for atter å gjøre Norge greit igjen.

Mímir Kristjánsson er et kjent og kjært forfatternavn for mange av oss på venstresiden. Han debuterte høsten 2011 med *De superrike*, hvor han argumenterte for at Norge aldri hadde hatt flere milliardærer, og aldri har de klaget så van-

vittig over det norske skattesystemet.

I de selvbiografiske bøkene *Mamma er trygda* (2019) og *Pabbi. En familiesaga om drukkenskap* (2024) skriver han ærlig og nådeløst om oppveksten med en trygdet og kreftsyk mor og en alkoholisert far. Gleden var derfor stor da jeg mottok hans nyeste bok i posten nå i høst.

Vi er flere som har kjent på konsekvensene av dyrtida. Økte priser på både strøm og matvarer får konsekvenser for folk flest, med økte matkøer og betalingsproblemer. Å komme inn på boligmarkedet er blitt en utopisk drøm for mange unge. Vann- og vindkraft selges på børs som en hvilken som helst annen vare, uten tanke for dens livsviktige samfunnsfunksjon slik konsesjonslovene og hjemfallsretten fra 1905 skulle sørge for.¹ Samtidig blir landets rikeste enda rikere, og flere av dem flykter til Sveits for å slippe å betale skatt.

Fra likhet til «likere enn andre»

Vi som vokste opp i tiårene etter andre verdenskrig, er vant til at vi bor i et land med små sosiale og økonomiske forskjeller. På mange måter tar vi det nærmest for gitt; ikke engang våre rikeste oppfører seg som arabiske sjeiker

¹ Mimir 2025: 103

eller britiske lorder, men som fiskere og kjøpmenn som fortsatt har beina godt plantet på bakken og aldri har glemt hvor de kommer fra. Selv vårt forrige statsoverhode, kong Olav V, holdt seg ikke for god til å ta trikken under oljekrisa i 1973, og prøvde til og med å betale billett som en hvilken som helst annen passasjer!

Ifølge Mímir hadde vi 86 norske milliardærer i 2005, mens tallet hadde steget til 444 17 år senere, i 2022.² Ifølge *Klassekampen* hadde tallet steget til 479 i september i år.³ Samtidig har fattigdommen økt, godt forsterket av dyrtid og pandemi. Også pensjonsreformen fra 2005, forsøkt «lappet på» med det såkalte «slitertillegget» i 2024, skaper økte forskjeller gjennom å kreve at folk må stå lengre i jobb, noe som særlig går ut over yrkesgrupper med stor fysisk og mental belastning og ubekvemme arbeidstider, særlig innen transport, logistikk, helse og omsorg. Kort sagt – høy lønn og god helse belønnes i alderdommen. Med eksempler fra både helsevesen, arbeidsliv, boligmarked og vannkraftproduksjon viser Mímir på elegant hvis hvordan vi har gått fra et samfunn preget av likhet, til at de med størst lommebok helt klart er «likere enn andre.»

Når det gjelder helsevesenet trekker Mímir på glimrende vis frem de økende forskjellene, med referanser til sin egen barndom og erfaringer med en kreftsyk mor. I ungdommen skrøt han stort til en amerikaner han møtte på interrail i Europa om hvordan vi alle behandles likt når sykdom og skade rammer oss:

« Det nordmenn er mest stolte over i hele verden, er helsevesenet vårt. Ikke før har

noen brukket beinet eller fått blindtarmbetennelse, før de tar til Facebook for å erklære hvor heldige de er som ikke bor i USA eller andre land som ikke har samme offentlige helsetjenester som her ...

I USA får du ikke den hjelpen du trenger, men den hjelpen du betaler for. I Norge får du mye mer enn du noensinne kan betale for, så lenge du bare trenger det.⁴

Nå er offentlig helsesektor under press fra private aktører. Aleris, for eksempel, bygger sykehus over hele landet og frister med gunstigere arbeidstid, bedre lønn og flere frynsegoder for å lokke til seg helsepersonell, med følgene at ansatte i offentlig helsesektor må slite med økende underbemanning og dårligere arbeidsforhold.

På samme måte har det norske arbeidslivet forandret seg. Der fagforeninger tidligere sørget for å kjempe frem anstendig lønn og trygge arbeidsforhold, er mange arbeidsfolk, særlig i leverings- og servicebransjen, prisgitt en hverdag som selvstendig næringsdrivende i større selskaper, med matleverandørene Wolt og Foodora som skrekkeeksempler. EU-reglene om fri flyt av arbeidskraft legger også til rette for sosial dumping gjennom arbeidsgiveres systematiske utnyttning av fremmedarbeidere. Der arbeidslinja fra mellomkrigstida tidligere skulle sørge for arbeid til alle, og en gradvis utbygging av trygdeordningen, sørget 80-tallets nyliberalisme for en retorikk om at enhver er sin egen lykkes smed. Det viktigste arbeidsledige kan gjøre, er å komme seg opp om morgenen. For i konkurransesamfunnet vi alle er en del av, gjelder det å posisjonere seg riktig. Men, som Mímir påpeker – er det snakk om

2 Mimir 2025: 30

3 <https://klassekampen.no/artikkel/2025-09-19/de-riks-te-har-blitt-rikere-under-store>

4 Mimir 2025: 54

valgfrihet eller valgtvang: *Når flere valgmuligheter går hånd i hånd med økte ulikheter, blir også farene ved å ta feil valg større.*⁵ Å komme inn på boligmarkedet er heller ikke lett – med mindre du har en foreldrebank å ty til: «Riktig valg av familie er den enkleste veien inn på boligmarkedet i dag.»⁶ Langt fra Trygve Brattelis idealer om at bolig til alle er en menneskerett, med andre ord.

Også vannkrafta, vårt arvesølv, en livsnødvendighet for både private hjem og industrien vår, er blitt offer for EU-direktiver og markedskreftene. Konsesjonslovene og hjemfallsretten fra tidlig 1900-tall, som sikrer regjeringens rett til å overta eierskapet til vannkraftproduksjon vederlagsfritt etter 60 år⁷, blir utvasket av nyliberalismen og markedskreftene, og strømmen kjøpes og selges nå fritt på det europeiske kraftmarkedet som en hvilken som helst annen vare:

« Strøm var ikke lenger definert som felles infrastruktur, med priser som reflekterte hva det kostet å produsere og distribuere strømmen. Nå skulle el-kraft omsettes som en hvilken som helst annen kommersiell vare.⁸

Resultatet er økte strømpriser for nordmenn flest.

Totalt sett har altså annerledeslandet Norge gjennomgått en total make-over siden Mímirs sosialdemokratiske barndom. Han har likevel et håp om at det norske folkestyret kan gjenreises.

Fremdeles ligger makta i den norske staten til syvende og sist i Stortinget. Det er verken

fremmede makter eller hemmelige eliter som har stjålet folkestyret vårt, men de folkevalgte som frivillig har latt det forvitne ved å gi fra seg makt til markedene, embetsverket, rettssalene og EU. Det betyr også at det er mulig å ta makta tilbake og gjenreise det norske folkestyret.⁹ Og det, fremfor noe, gir håp for framtida.

Et manifest for framtida

Mímirs forfatterskap har fenget og engasjert meg i mange år, både politisk og følelsesmessig. Jeg har humret over hans krumspring på børsen i *Slik blir du superrik* (2013) og moret meg over hans spissfindige analyser sammen med Sofie Marhaug i *Hjelp, de drar til Sveits!* (2024), men også fått klump i halsen av hans nådeløst ærlige barndoms- og familieskildringer i *Mamma er trygda* (2019) og *Pabbi* (2024). Kort sagt – Mímir kan kunsten å kombinere det humoristiske med det analytiske og det nådeløst ærlige, uten at det blir for tungt. *Gjør Norge greit igjen* føyer seg derfor stolt inn i hans litterære tradisjon, og den kan anbefales av alle som synes at den norske staten er inne på feil spor, uten helt å kunne sette fingeren på hvorfor, men som ønsker en plan for å bringe vårt kjære annerledesland på fote igjen. Et manifest for framtida, om du vil. For som han skriver avslutningsvis:

« Det er kanskje for seint å ta vare på Norge, slik Ottar Brox ville på slutten av 1980-tallet. Men det er ikke for seint å gjøre Norge greit igjen.¹⁰

5 Mimir 2025: 172

6 Mimir 2025: 152

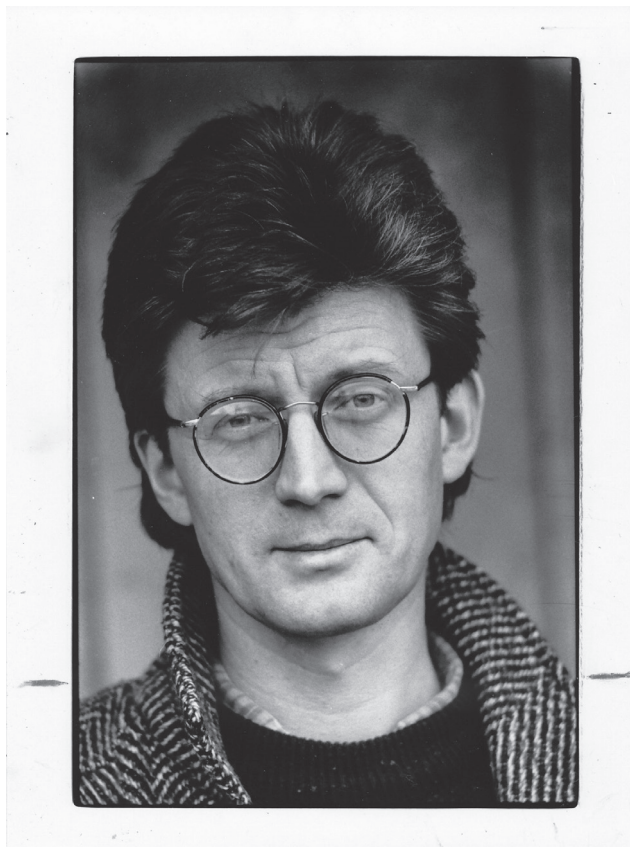
7 <https://snl.no/hjemfallsrett>

8 Mimir 2025: 106

9 Mimir 2025: 201

10 Mimir 2025: 211

MINNEORD – KNUT KJELSTADLI (1948–2025)

Av Jørn Magdahl

Pensjonert lektor, historiker og aktiv i Rødt.

Knut Kjelstadli døde den 4. november. Siden er det skrevet ualminnelig mange minneord, som alle understreker hans sentrale rolle historiefaglig, og i det norske historikermiljøet.

Kjeldstadli skreiv enormt mye. Først og fremst arbeiderhistorie, men også om metode (*Fortida er ikke lenger hva den var*), om migrasjon og integrering, sosialhistorie og byhistorie (*Den klassedelte byen Oslo*). Han gjorde også et stort arbeid for Lundkommisjonen, og bidro på den måten til å avdekke omfanget av den ulovlige politiske overvåkninga av venstresida.

Kjeldstadli tok initiativet til dannelsen av Den norske historiske forening (Hifo), og var den første lederen der. Han var en raus og høyt verdsatt veileder for studenter og yngre fagfeller. At han var en inspirator for andre historikere, ser vi blant annet av boka *Kollektive bestrebelsler* som fagfeller skreiv til hans ære til 70-årsdagen i 2018. Festskriftet har i hovedsak artikler om undertrykte som har reist seg til kamp, og betingelsene for dette.

Kjeldstadli hadde sin politiske tilhørighet på venstresida i SF og SV. Til tross for sin store faglige produksjon, var han ikke en som ofret sitt politiske engasjementet sitt til fordel for en «yrkeskarriere». Mye av historieskrivingen hans kan i seg selv leses som politiske bidrag, men i tillegg spilte han en aktiv rolle i den løpende debatten om retning og strategi for venstresida. En nekrolog i *Rjukan Arbeiderblad* (09.11.25) er illustrert med et herlig bilde fra 2010, der forfatteren Tom Nilsen og Knut Kjeldstadli går i 1. maitog med en historisk parole, fra 1912: «Solidaritet med våre kamerater som tilfeldigvis er født i et annet land.»

I første halvdel av 70-åra var han i redaksjonen i tidsskriftet *Kontrast*, som til dels forsøkte å peke på andre alternativ til den sosialdemokratiske reformismen enn den marxist-leninistiske. Som fast spaltist i *Klassekampen* gjennom mange år på 2000-tallet, blei han lest med stor interesse i ulike venstresidemiljøer.

Kjeldstadlis magistergradsavhandling var om «arbeider, bonde våre hære» – om etableringen av klassealliansen mellom arbeidere og bønder midt på 30-tallet. I diskusjonene om Arbeiderpartiets ideologiske utvikling på 20- og 30-tallet, hadde han synspunkter som sto i sterk kontrast til oss som mente at «tranmælismen» utviklet seg relativt raskt i sosialdemokratisk retning da krisene gjorde det vanskelig å vinne fram gjennom offensiv økonomisk kamp.

Aller viktigst mener jeg Kjeldstadli var når han analyserte arbeidsprosessenes betydning for klassestruktur og klassekamp. Det gjaldt særlig doktorgradsavhandlingen *Jerntid. Fabrikkssystem og arbeidere ved Christiania Spigerverk og Kværner Brug fra om lag 1890 til 1940*, og *Arbeid og klasse. Historiske perspektiver* (Oslo: Pax 2018, 298 s). Denne siste boka som bygger på artikler fra mer enn 35 års arbeid, var et verdig slutt punkt for hans vitenskapelige innsats.

**Kina har vært en viktig kilde til billig
– men også høyt kvalifisert og svært
produktiv – arbeidskraft for vestlige
bedrifter.**

- Jason Hickel og Dylan Sullivan
Hvorfor truer Vesten Kina med krig?
side 99

Returadresse:
Gnist
Postboks 391 Sentrum
0103 Oslo

Hvorfor mottar jeg Gnist?

Gnist går til våre abonnenter. I tillegg får nye medlemmer i Rødt et eksemplar av tidsskriftet Gnist i gave. Det er fordi Forlaget Rødt - som utgir Gnist - har en avtale med partiet Rødt.

Vi oppfordrer deg til å tegne abonnement på bladet videre, og det første året får du 4 nummer for kr. 150,-.

Du kan bestille på nettsiden: <https://marxisme.no/produkter/abonnement/>, eller ved å sende en sms til 2090 med kodeordet **GNIST pluss e-postadressa di.**

